

*Інна Большакова,
Марина Пристінська*

**Словникові слова.
Книга для вчителя.
1—2 класи**

Початкова освіта. Бібліотека

УДК
ББК
Г

Редакційна рада:
М. Мосієнко — канд. філол. наук,
М. Голубенко, Т. Бондаренко

Пристінська М.

- Б Словникові слова. Книга для вчителя. 1—2-х класи / М. Пристінська, М. Большакова. — Київ : Вид. дім "Перше вересня", 2015. — 176 с. — (Бібліотека «Шкільного світу»).

ISBN 978-966-451-000-1.

ISBN 978-966-.

У посібнику запропоновано матеріали для організації роботи з вивчення словникових слів у 1—2-х класах початкової школи. Система вправ повністю відповідає змісту навчальної програми з української мови. Рекомендації розроблено з урахуванням пізнавальних інтересів, особливостей уваги, пам'яті, мислення дітей 6—8-річного віку. Матеріали можна використовувати на уроках навчання грамоти та української мови, під час вивчення суміжних тем із природознавства, під час проведення тренувальних вправ у групах продовженого дня, для організації самостійної роботи учнів удома.

Для вчителів початкових класів, вихователів груп продовженого дня, методистів із початкового навчання, студентів вищих педагогічних навчальних закладів, батьків.

УДК
ББК

ISBN 978-966-451-000-1 (б-ка «Шк. світу») © Большакова І., Пристінська М.,

2015

ISBN 978-966-

© ТОВ «Видавничий дім
«Перше вересня»,
дополіграфічна підготовка, 2015

Вступ	5	2-й клас	105
1-й клас	12	Алфавіт і алфавіт.....	106
Бабуся.....	13	Батьківщина і Батьківщина ...	109
Бджола.....	18	Ведмідь.....	111
Виразно.....	23	Вересень.....	115
Влітку.....	24	Вулиця.....	118
Ворота.....	28	Герой.....	121
Гроно.....	31	Диктант.....	122
Гумка.....	32	Диван.....	120
Ганок.....	38	Дитина.....	122
Ґрунт.....	40	Духмяний.....	126
Ґудзик.....	43	Дятел.....	128
Джміль.....	45	Жайворонок.....	130
Дзига.....	47	Завдання.....	133
Дзьоб.....	49	Засць.....	135
Дідусь.....	52	Календар.....	138
Загадка і загадка.....	54	Килим.....	139
Зозуля.....	55	Медаль.....	141
Ім'я.....	58	Метро.....	143
Їжак.....	60	Неділя.....	145
Кватирка.....	62	Ознака.....	146
Київ.....	64	Помилка.....	148
Лелека.....	66	Понеділок.....	150
Лінійка.....	69	Портфель.....	151
Лялька.....	71	Предмет.....	152
Новий.....	74	Середа.....	155
Олень.....	76	Театр.....	156
Олівець.....	79	Учитель (вчитель).....	157
Папір.....	82	Червоний.....	159
Парасолька.....	86	Черговий.....	161
Подруга.....	89	Черевики.....	163
Посередині.....	92	Четвер.....	166
Україна.....	94	Читання.....	167
Український.....	98	Шофер.....	169
Фартух.....	99	Ясен або ясень.....	171
Цукерка.....	100		
Цукор.....	102		
Якір.....	104		

До читача

Робота над словниковими словами на уроках та в позаурочний час — повсякденний, не завжди легкий педагогічний труд. Щоб зробити його приємним та необтяжливим, пропонуємо готові матеріали для організації цілісної, інтерактивної, результативної діяльності з опанування словникових слів учнями 1-х та 2-х класів. У посібнику містяться необхідні матеріали для роботи над словниковим словом на всіх рівнях: фонетичному, лексичному, морфемному, морфологічному, синтаксичному. Сподіваємося, що цей посібник стане у пригоді і вчителю, який розпочинає свою педагогічну діяльність, і досвідченому майстру педагогічної справи, і батькам, які вивчають словникові слова з дітьми вдома.

З повагою автори посібника

ВСТУП

Що таке словникова робота?

Словникова робота — це робота над словом у навчальній ситуації. Словникова робота на уроках у початкових класах є однією зі складових роботи з розвитку мовлення учнів.

Напрями словникової роботи в початковій школі:

- збагачення й уточнення активного і пасивного словника учнів у процесі ознайомлення з лексичним значенням нових слів, словосполучень, засвоєння деяких особливостей уживання знайомих слів та їх граматичних форм;
- розширення активного словника школярів та активізація пасивного;
- стимулювання в учнів уживання слів відповідно до літературної норми, сприяння вилученню нелітературних слів у мовленні;
- навчання дітей орфоепічної вимови слів, зокрема правильної постановки наголосу;
- формування правописних умінь.

Збагачення словника — це засвоєння значень невідомих учням слів, а також нових значень відомих слів.

Уточнення словника — це словниково-стилістична робота, розвиток гнучкості словника, його точності та виразності, що містить:

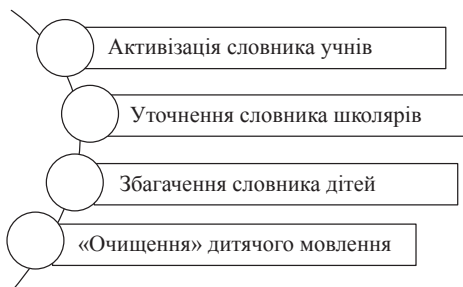
- наповнення змістом тих слів, які засвоєні не цілком точно, що забезпечується включенням їх у контекст, зіставленням і порівнянням з іншими словами;
- засвоєння лексичної сполучуваності слів, зокрема у фразеологічних одиницях;
- засвоєння алегоричних значень слова, багатозначності слів;
- засвоєння лексичної синоніміки і відтінків значень слів, властивих окремим синонімам у синонімічній групі.

Активізація словника — це перенесення якомога більшої кількості слів із пасивного до активного словника. Слова включаються в речення і словосполучення, вводяться до переказу прочитаного, у бесіду, в оповідання, виклад і твір.

Усунення нелітературних слів — це їх перенесення з активного до пасивного словника. Маються на увазі діалектні, просторічні, жаргонні слова, які діти засвоїли під впливом мовленнєвого середовища.

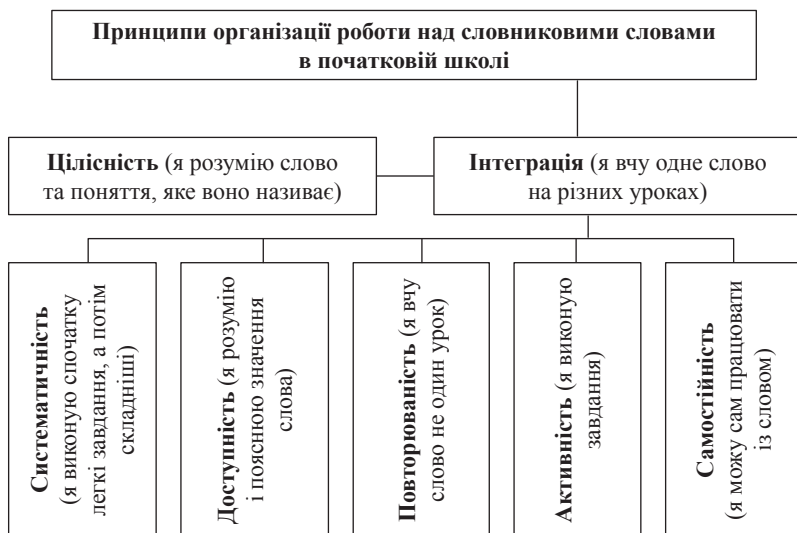
Однією зі складових словникової роботи є робота над словниковими словами, визначеними чинною програмою з української мови (див. схему 1).

Схема 1

Принципи організації роботи над словниковими словами в початковій школі (див. схему 2 на с. 8)

Схема 2

ЦІЛІСНІСТЬ. Цілісність (англ. *integrity*) — це внутрішня єдність, пов'язаність усіх частин чого-небудь, єдине ціле. ЦІЛІСНИЙ, тобто який має внутрішню єдність, сприймається як єдине ціле. Результатом роботи над словниковим словом є цілісне сприйняття учнями слова, яке вивчається на різних рівнях: *графічному* (написання), *фонетичному* (звучання), *лексичному* (розуміння його значення та співвідношення цього слова зі словами його семантичного ряду, розуміння значення фразеологічних зворотів із включенням цього слова), *морфемному* (вміння виділяти значущі частини слова, розуміння їх значень у загальному сприйнятті слова та обґрунтування їх написання з точки зору українського правопису), *морфологічному* (вміння визначати місце словникового слова в системі частин мови та розуміння його граматичних ознак), *синтаксичному* (вміння будувати речення, тексти із словниковим словом й обирати найдоцільніший спосіб його вживання в мовленні).

У посібнику запропоновано не лише матеріали для орфографічної й орфоепічної роботи над словниковим словом, а й матеріали щодо організації пізнавальної і творчої діяльності учнів для вивчення системних зв'язків того поняття, яке називається *словниковим словом*.

ІНТЕГРАЦІЯ. Неодмінною умовою ефективного засвоєння словникових слів є постійна, гнучка робота над словом, яка планується в межах системи уроків з української мови та у процесі вивчення інших навчальних предметів.

СИСТЕМАТИЧНІСТЬ. Послідовне та неперервне вивчення словникових слів на основі доцільного добору навчальних завдань від простого до складного, від відомого до невідомого, від конкретного (фактичного) до системоутворювального (родового).

ДОСТУПНІСТЬ. Відповідно до «золотого правила» дидактики Я. А. Коменського: «Усе, що тільки можливо представляти для сприйняття відчуттями: видиме для сприйняття — зором; те, що можна чути, — слухом; запахи — нюхом; те, що належить брати на язик, — смаком; доступне огляду — шляхом огляду. Якщо які-не-будь предмети зразу можна сприймати кількома відчуттями, нехай вони зразу ж охоплюються кількома відчуттями».

Що більшою кількістю аналізаторів сприймається поняття, яке називається словниковим словом, то краще запам'ятовується словникове слово, вивчення якого необхідно пов'язати із засвоєнням поняття.

Полегшенню вивчення словникового слова сприяє *ейдетика* — наука про способи запам'ятовування на основі образу (звукового, графічного, емоційного тощо).

ПОВТОРЮВАНІСТЬ. Ефективність словникової роботи залежить від того, наскільки систематично вона проводиться і наскільки доцільно побудована. Міцність засвоєння правопису таких слів досягається шляхом частого їх уживання у різних вправах, які враховують зону ближчого розвитку учнів.

АКТИВНІСТЬ та САМОСТІЙНІСТЬ. У поясненні значень слів необхідно керуватися загальним дидактичним завданням щодо підвищення ступеня самостійності і пізнавальної активності самих учнів. У класі завжди буває хоча б кілька людей, які правильно розуміють усі слова і звороти мовлення. Тому необхідно домагатися, щоб самі школярі зуміли пояснити значення слова, що забезпечує їхній розумовий розвиток, виховує самостійність.

ТЕКСТОЦЕНТРИЧНИЙ. Найкраще тлумачення значень слова — контекст. Невипадково у тлумачних словниках наводяться цитатиллюстрації, у яких нібито висвітлюються й основні, і додаткові значення слів, їх сполучуваність. Під час виконання словникових вправ варто звертати увагу учнів на вживання словникового слова в народних казках, загадках, прислів'ях, художніх текстах тощо, учити школярів вибирати потрібне слово для власного висловлювання.

Загальноприйняті етапи роботи над словниковими словами

1. Зосередження уваги учнів на лексичному значенні слова, його вимові та написанні у процесі створення проблемної ситуації, сюрпризного моменту, ефекту «несподіванки» тощо.

2. Пояснення лексичного значення слова.

3. Розгляд особливостей правопису — зорове сприймання на дошці, картці з малюнком (у підручнику) тощо.

4. Звуко-буквений аналіз слова, наголошення на відмінностях між написанням і вимовою.

5. Визначення граматичних категорій словникового слова.

6. Вправління у вживанні слова та його форм у словосполученнях, реченнях, текстах. Наголошення на доцільності вживання, сполучуваності слова з іншими словами тощо.

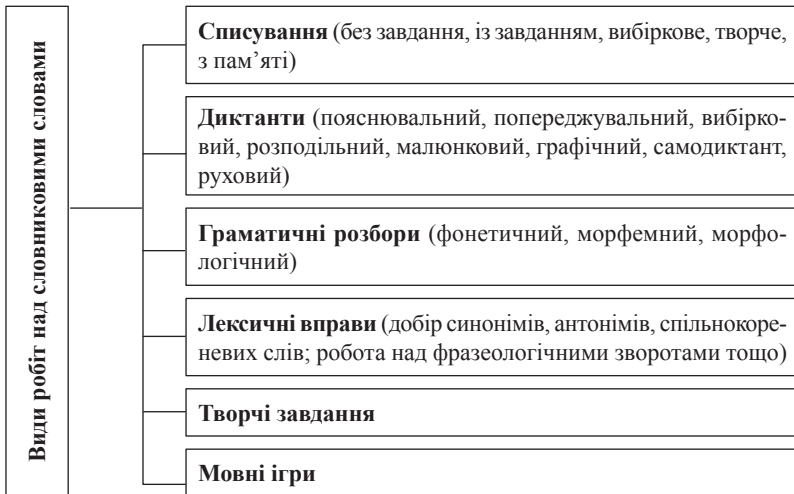
7. Творення спільнокореневих слів. Пояснення спільності та відмінності їх значень. Вправи на вживання спільнокореневих слів.

8. Виконання вправ творчого характеру із словниковим словом та спільнокореневими словами.

9. Робота із фразеологічними зворотами, частиною якого є словникове слово.

Види робіт над словниковими словами (див. схему 3)

Схема 3

Прийоми пояснення значень слів:

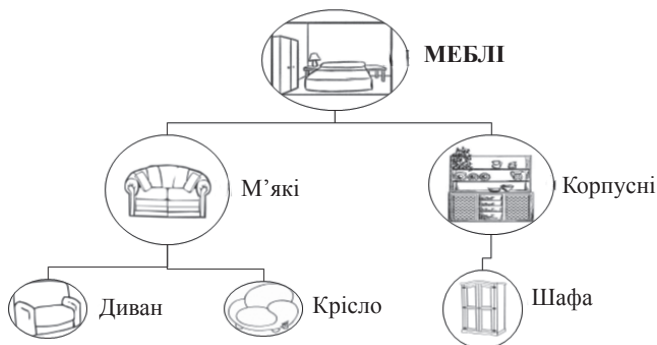
- пояснення значень слів шляхом показу реального предмета або його зображення;
- зіставлення слів з іншими словами;
- пояснення лексичного значення у процесі опису етимології слова;
- складання словосполучень і речень зі словом, яке пояснюють (у контексті);
- пояснення слова іншим, близьким за значенням;
- пояснення значення слова через визначення поняття.

Логічні операції поділу, узагальнення й обмеження поняття

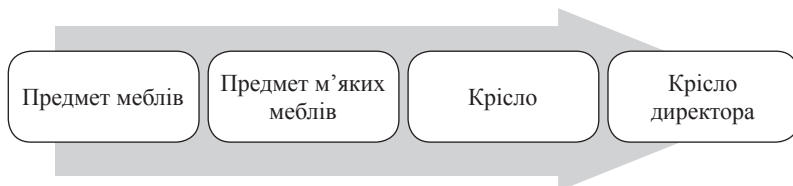
Розуміння учнями значення словникового слова сприяє формуванню вміння оперувати тим поняттям, яке словникове слово називає. Для цього доцільними стануть логічні вправи.

Поділ поняття — це логічна операція, за допомогою якої розкривається обсяг родового поняття через перелік його видів або елементів.

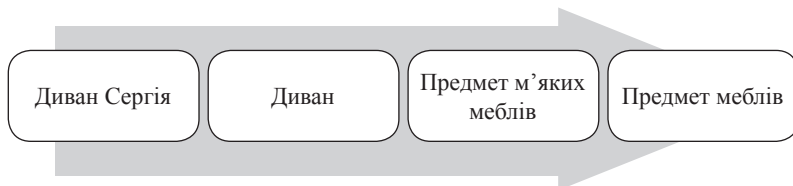
Класифікація — це складний, багатоступінчастий поділ (тобто система поділів), який проводиться з метою отримання нових знань щодо членів поділу і систематизації цих знань.

Обмеження — це логічна операція над поняттями, завдяки якій відбувається перехід від поняття з ширшим обсягом (родового) до поняття з вузьким обсягом (видового) через додавання до змісту вихідного поняття ознак, які стосуються лише частини предметів його обсягу.

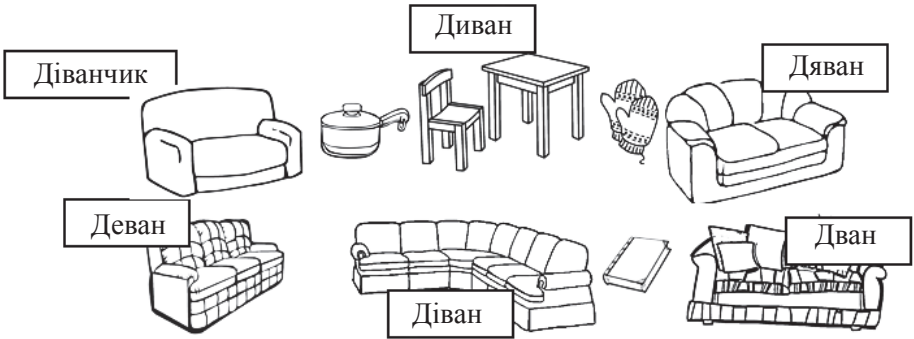

Узагальнення — це логічна операція, у результаті якої відбувається перехід від поняття з вузьким обсягом (видового) до поняття з широким обсягом (родового) шляхом збіднення його змісту, тобто вилучення специфічних для вихідного поняття видових ознак.

Завдання з какографії

Какографія (з грец. *kakos* — «дурний» та *grapho* — «пишу») — це один із видів орфографічних вправ під час навчання правопису, в яких учням пропонують виправляти помилки в неправильно написаних словах.

Застосування прийомів ейдетики

Використання фонетичних асоціацій

1. Мідь — мідь — клишоногий ведмідь,
 Мідь — мідь — вайлуватий ведмідь,
 Мідь — мідь — буркотливий ведмідь,
 Мідь — мідь — волохатий ведмідь.

2. Диво, диво, дивина!

Не диван — галявина!

На дивані — квіти!

На дивані — віти!

На дивані сидить слон!

Не диван — диванний сон!

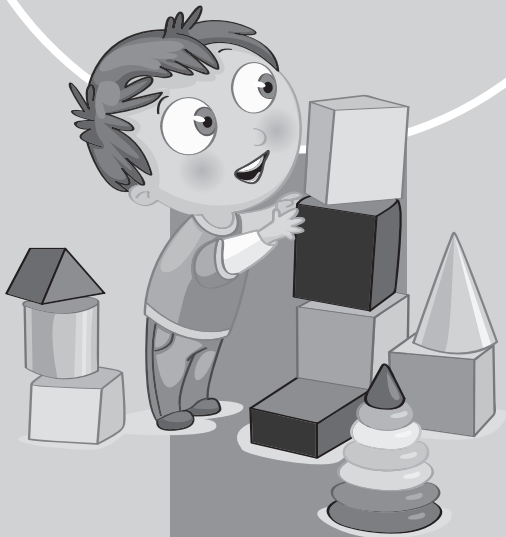

Використання графічних асоціацій

1-й клас

Учні 1-го класу повинні засвоїти значення, вимову і написання слів: *бабуся, бджола, виразно, влітку, воробта, грóно, гўмка, га́нок, ґрунт, гўдзик, джміль, дзіґа, дзьоб, діду́сь, за́гадка і зага́дка, зозу́ля, ім'я́, їжа́к, кваті́рка, Ки́їв, леле́ка, лінійка, ля́лька, новий, о́лень, оліве́ць, папі́р, парасо́лька, по́друга, посере́дині, Украї́на, украї́нський, фарту́х, цуке́рка, цу́кор, які́р* (36 слів).

БАБУСЯ

Лексичне значення

- Бабуся.* 1. Мати батька або матері.
2. Стара віком жінка.

Походження слова

Бабуся — ласкаве від *баба*. Це слово є майже в усіх слов'янських мовах, має трохи різні значення. *Литва* — *boba* і *Латвія* — *baba*, тобто «стара жінка». Запозичене з турецької у значенні *baba* — «батько, дід» (саме від нього утворилось слово «*бабай*», яким лякають малих, — у значенні страшний дід) чи з тюркської *baba* — «статуя» — кам'яна фігура, ідол.

Споріднені слова

Бабусенька, бабця, бабусина, бабуля, бабусенька.

Фразеологізм

Бабця надвоє сказала; бабця надвоє ворожила — невідомо, що трапиться.

Списування

- У бабусі є онуки. Для них бабуся готує печиво.
- Наталка любить бабусині млинці. Бабуся готує млинці кожного ранку.

Диктанти

- Бабуся Надія живе в селі Щасливе. У бабусі є корова Зірка. Бабуся корівка дає смачне молоко.
- Бабусенька Ганна сплела онукам теплі рукавички. Бабуся має золоті руки.

Письмо з пам'яті

У Петрика — бабуся Галя,
У Дмитрика — бабуся Рая,
У Гнатка — бабуся Ганна,
Моя бабусенька — Іванна.

Вірші

* * *

Це моя бабуся,
До якої притулюся.
Все бабуся зрозуміє,
Поцілує, пожаліє.
Бо бабуся — охорона,
Від хвороб всіх оборона.

(Т. Бойченко)

Бесіда

- Як ви розумієте вислів «притулюся до бабусі»?
- Чому онуки туляться до бабусі?
- Чому бабуся автор вірша назвав охороною й обороною?

Бабусі

Дай, бабуся, поцілую
Сивину твого волосся.
Теплим подихом зігрію
Снігом вибілені коси.
Може, і на них розтане
Лоскотливий іній срібний,
Мов зимові візерунки
На замерзлій з ночі шибі.

(А. Костецький)

Бабусині казки

У бабусі руки вмілі,
А казки чудові, милі.
Миготять в повітрі спиці,
За клубочком скаче киця.
А нитки все в'ються, в'ються,
А казки рікою ллються...
Ляжу в ліжку, та не спиться —
Нову казку в'яжуть спиці.

(В. Зінченко)

Бабця спить

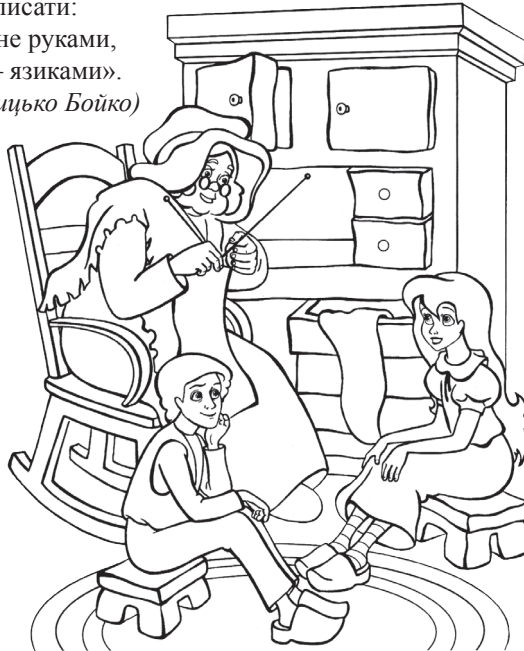
Ходить тиша в теплих капцях,
Задрімала в кріслі бабця.
А годинник цокотить:
Бабця спить, бабця спить.
Я навшпиньках вийду з хати,
Щоби їй не заважити.
Не скачи, собачко, цить!
Бабця спить, бабця спить!

(В. Багірова)

Умільці

У бабусі два онуки.
Два умільці на всі руки.
Внуки в зошитах писали,
Як бабусі помагали.
«Все ми вміємо робити:
Підмітати, посуд мити
І води внести до хати».
Та забули дописати:
«Помагаємо не руками,
Не руками — язиками».

(Грицько Бойко)

Оповідання

Бабусин борщ

У бабусі дві онучки. Живуть вони у великому місті, а на літні канікули приїхали до неї в гості.

Рада бабуса онучкам. Пригощає їх черешнями, свіжим медом і варениками. Та дівчаткам найбільше хочеться борщу: мама розповідала, що бабуса варить смачний-пресмачний борщ.

Зварила бабуса борщ — зі свіжими помідорами, капустою і сметаною. Та ось біда... Забувати стала. Поки варила — двічі посолила. Поставила на стіл дві миски борщу та й припрошує онучок:

— А чи солила — й не пам'ятаю... Стара вже... Ось сіль у сільниці — додавайте собі до смаку.

З'їли дівчатка по ложці борщу. Ой, який же солоний! Перезирнулися між собою, усміхнулися непомітно. Ложка за ложкою — виїли та й ще попросили. Та все дякують бабусі. А вона радіє.

— А чи солила ж я борщ? — питається бабуса.

— Ми й не помітили, — каже Ніна. — Такий смачний, що про сіль і не подумали.

— Значить, солила, — полегшено зітхнула бабуса. — А завтра це діло вам доручу: боюся, що забуду посолити.

— Добре, бабусю, — і знову перезирнулись. І непомітно всміхнулись.

(Василь Сухомлинський)

Тихо, бабуса відпочиває

Прийшла зі школи маленька Галинка. Відчинила двері, щось хотіла весело сказати мамі. А мама насварилася на неї пальцем, і Галинка тихенько підійшла до столу. поклала книжки.

— Тихо, Галинко, бабуса відпочиває. Цілу ніч вона не спала, боліло серце.

Пообідала й сіла за уроки. Читає книжку тихо-тихо, щоб не розбудити бабусю. Відчиняються двері, заходить Оля, Галинчина подруга. Вона голосно й каже:

— Галинко, послухай...

Галинка насварилася на Олю пальцем, як мати на неї, і пошепки мовить:

— Тихіше, бабуса відпочиває. Цілу ніч вона не спала, боліло серце.

Сіли дівчатка до столу й розглядають малюнки. А з бабусиних очей впали дві сльозинки. Коли бабуся прокинулась, Галинка й питає:

— Бабусю, а чого ви плакали уві сні?

Бабуся усміхнулась, приголубила Галинку. В її очах світилась радість.

(Василь Сухомлинський)

Хай я буду вашою, бабуся

На краю села живе старенька бабуся Марина.

— У неї немає нікого-нікогінськи, — часто говорить матуся маленькій Марійці.

Марійка з матусею живуть через дорогу від бабусі Марини.

Устане вранці Марійка, гляне на бабусине подвір'я: сидить старенька на стільчику, гріється на сонці й пильно-пильно дивиться на неї, Марійку.

Марійка біжить до бабусі, вітається:

— Доброго дня, бабуся.

— Доброго здоров'я, Марійко, — радісно відповідає бабуся. — Посидь біля мене, дитино.

Марійка посидить трохи, послухає казку. Але довго сидіти не хочеться. Ваблять луки — он скільки метеликів там літає. Вабить річка — який пісочок чистий там на березі, яка вода тепла...

Марійка збирається йти, а бабуся зітхає.

— Чого ви зітхаєте, бабуся?

— Бо ні до кого й слова промовити. Одна я, однісінька...

— Хай я буду вашою, бабуся, — тихо шепоче Марійка й цілує її в старечу, зморщену щоку.

— Добре, дитинко, будеш моя, — усміхається бабуся Марина.

До вечора Марійка бігає в лузі, грається, милується метеликами. А про бабуся не забуває. Побігає, тоді й прибіжить на бабусине подвір'я й защебече:

— Я не забула, що я ваша, бабуся! Тільки в лузі бігати хочеться!

(Василь Сухомлинський)

БДЖОЛА

Лексичне значення

Бджола — медоносна комаха, що збирає квітковий нектар і переробляє його на мед.

Походження слова

Серед етимологів немає одностайної думки щодо походження лексики *бджола*. В етимологічному словнику української мови слово *бджола* пов'язано зі звуконаслідувальною основою *бък*, що означало гудіти. В українській мові відома також назва бджоли «*божа муха*».

Споріднені та супутні слова

Бджола — бджілка, бджілочка, бджілонька, бджолиний, бджоляр.

Бджільництво — розведення бджіл.

Бджоляр — той, хто розводить бджіл.

Пасіка — місце, де розставлено вулики з бджолами і розташовано спеціальні будівлі.

Вулик — спеціально зроблена дерев'яна скринька або видовбана колода для тримання бджіл.

Стільник — лист, утворений чашечками з воску, який бджоли й оси роблять для зберігання меду, перги, виховання потомства та перебування дорослих комах.

Стільниковий — той, що міститься у стільнику (*стільниковий мед*).

Цікаві факти про бджолу

Існує близько 20 тисяч видів бджіл. Їх можна виявити на всіх континентах, крім Антарктиди. Бджоли пристосувалися харчуватися нектаром і пилом, використовуючи нектар головним чином як джерело енергії, а пилок для отримання білків та інших живильних речовин.

Бджола медоносна — вид медоносних бджіл, що належить до класу комах, ряду перетинчастокрилих, родини справжніх бджолиних. Свійська комаха, стратегічний запильник квіткових рослин. Бджола медоносна і шовкопряд шовковичний — єдині комахи, яких удалося одомашнити людині.

Бджоли виготовляють багато продуктів, серед них такі: мед, прополіс, віск, маточне молочко, бджолина отрута, пилок, перга, забрус, підмор.

Людина розкрила певні таємниці життя бджолиної сім'ї, пізнала складні відносини її особин, виробила надійні прийоми керування ними. Вона дала їм відповідні назви, розрізняючи їх за:

- обов'язками та відведеною їм роботою: *бджола-вентиляторниця, бджола-водоніс, бджола-вихователька, бджола-каліка, бджола-листоріз, бджола-новоприбулець, бджола-резервуар, бджола-робот, бджола-сигнальниця, бджола-охоронець, бджола-будівниця, бджола-прибиральниця, бджола-чистильниця, бджола-трутівка;*

- місцем праці та збору нектару: *бджола-крадійка, бджола-пошукова, бджола-камінниця, бджола-«квартирмейстер», бджола-конопатниця, бджола льотна, бджола польова, бджола-розвідниця, бджола-збиральниця, бджола-супровідниця, бджола-танцювальниця, бджола-фуражир, бджола-цистерна* тощо.

Самець бджоли, який не виконує ніякої роботи, — це *трут* — *трутник* — *трутень*. Від лексеми *трут* утворено слово *трутівка* — робоча бджола, яка відкладає незапліднені яйця.

Бджолиний вовк, або філант, — комаха родини піщаних ос, ряду перетинчастокрилі. Бджолиний вовк улаштовує гнізда в землі на південних оголених схилах ярів, укосів і канав, виринаючи нори глибиною до півметра. Самці харчуються рослинною їжею. Самиці полюють на бджіл, нападаючи на них у польоті і вбиваючи їх. Після цього самиця бджолиного вовка начавлює на черевце бджоли і з'їдає витеклу краплю нектару. Потім вона відносить бджолу в гніздо, де використовує її для вигодовування личинок. У разі масового поширення бджолиний вовк завдає величезної шкоди пасікам, тому що для того, щоб вигодувати одну личинку, необхідно від чотирьох до шести бджіл.

Фразеологізм

Липнути, як бджоли до меду (до кого-чого) — виявляти свою приязнь до когось або великий інтерес до кого-, чого-небудь; намагатися бути біля об'єкта своєї уваги.

Списування

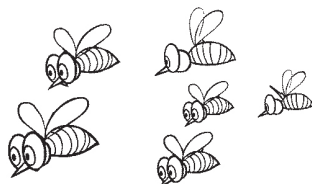
- Бджола — корисна комаха.
- Бджілка літає над квітами.
- У бджоли багато роботи.
- Бджоли роблять мед. Бджіл охороняють.
- У вулику. У бджолиному вулику кипить робота. Одні бджоли носять нектар. Інші бджоли годують личинок.

Диктанти

- Бджола. На квітку сіла бджола. Бджілка пила нектар.
- Бджола. Бджола знайшла галявину з квітами. Прилетіла бджілка до вулика. Затанцювала бджола. Інші бджоли зрозуміли її танець. Бджолиний рій полетів на галявину.

Письмо з пам'яті

Бджола летить,
Бджола гудить,
Бджола співає,
Мед добуває.

Загадки

* * *

У саду малий Микита
Захотів зірвати квітку,
А вона його вкусила.
Що за квітка це була?
Це не квітка, а... (бджола).

* * *

Коло вуха — завірюха,
А у вусі — ярмачок.
Обминуть його зумій,
В нім живе... (бджолиний рій).

Прислів'я

- Ще бджоли гудуть, а ледарі з поля йдуть.
- Немає бджоли без жала, а троянди без колючок.

Казки

Як бджола знаходить квітку конвалії

Вилетіла з вулика бджілка. Літає над пасікою й наслухається. Чує: десь далеко-далеко дзвенять голосні дзвіночки. Летить бджілка на музику дзвіночків. Прилітає до лісу. А то дзвонять квіти конвалії. Кожна квітка — маленький срібний дзвіночок. Усередині — золотий молоточок. Б'є молоточок по сріблу — лунає дзвін, аж до пасіки лине. Ото так конвалія кличе бджілку. Прилітає бджілка, збирає з квітки пилок і каже:

— Дякую, квітчко...

А квітка мовчить. Вона лише зніяковіло опускає голівку.

(Василь Сухомлинський)

Як бджола стала золота

Летіла Бджола й побачила гарбузову квітку. А гарбузова квітка велика-велика. Залізла Бджола всередину та набирає солодкого соку. Набрала, вже пора й летіти. Та захотілося Бджолі роздивитися квітку. Довго мандрувала вона між пелюстками. Насипалось жовтого пилку на її крильця — й стала Бджола золота-золота. Летить Бджола до вулика, а сторож її не пускає.

— Ти чужа, — каже сторож, — он яка ти жовта.

— А глянь, скільки меду я несу, — каже Бджола.

— Тепер я впізнав тебе, — зрадів сторож, — ти наша. Ти золота.

(Василь Сухомлинський)

Оповідання

Дідова пасіка

Біля криниці стояла велика дубова діжка. Час від часу в діжку наливали води. Вода проти сонця нагрівалась, і Варочка щодня поливала нею квіти та вишеньки біля хати.

Якось Варочка зачерпнула води, зирк — а в відерці бджола плаває.

Варочка поставила відерце й почала пильно розглядати бджолу. Чи то бджолі закортіло скупатися, чи води напиться. Вона борсалася у воді, намагалась змахнути крильцями. Але крильця намокли, й нічого з тих силкувань не виходило.

«Еге, вона ж не злетить, ще й потонути може!» — подумала Варочка. Проте дівчинка боялась навіть доторкнутися до бджоли — ще вжалить. І Варочка загукала:

— Дениску! Швидше йди сюди! Бджола тоне!

Дениско шурхонував із вишні, де рвав ягоди на вареники. Плутаючись у картоплинні, підбіг до Варочки, швиденько знайшов прутика і вихопив бджолу з води.

— Мабуть, це бджола з пасіки діда Оксена, — сказала Варочка. — Давай віднесемо йому!

Дід Оксен сидів під старою грушею, щось стругав.

— Ваша? — Дениско розчинив коробочку, в якій повзала бджола.

Дід вийняв із кишені окуляри, помружився:

— Авжеж, моя! Свою худібку я завжди впізнаю.

Варочка розповіла, як вони стали бджолі у пригоді.

— Ну й рятівники! Оце я розумію! — сказав дід.

Він пригостив їх медом, стільниковим, пахучим. А бджола тим часом вилізла з коробочки і раптом злетіла, та високо здійнятися не змогла, сіла дідові на бороду. Пасічник не займав її.

— Нехай зігріється, — сказав, усміхнувшись.

Коли бджола заметушилася, дід виплутав її з борода, посадив на широчезну долоню. Бджола продзижчала щось, зблиснула золотою цяткою над столом і зникла у верховітті старої груші.

(Василь Чухліб)

ВИРАЗНО

Лексичне значення

Виразно — прислівник, утворений від прикметника *виразний*.

1. Виразний (який можна виразити).
2. Чіткий, розбірливий, зрозумілий.
3. Який зовнішніми ознаками передає внутрішні якості, почуття, переживання (про обличчя, очі тощо).

Споріднені слова

Виразний, віразити, виразність, найвиразніше.

Синоніми

- Виразно, промовисто, красномовно.
- Виразно, відверто, відкрито, неприховано.
- Виразно, яскраво.

Фразеологізм

Виразно розвести руками — дати зрозуміти без словесного пояснення про відсутність чогось.

Списування

- *Спиши. Підкресли зайве слово.*
 1. Виразно, промовисто, красномовно, голосно.
 2. Виразно, яскраво, чітко, зрозуміло, невпевнено.
- *Спиши. Додай пропущені слова за власним вибором.*
 1. Я виразно розкажу _____.
 2. Я виразно покажу _____.
 3. Я виразно затанцюю _____.
 4. Я виразно заспіваю _____.

Диктант

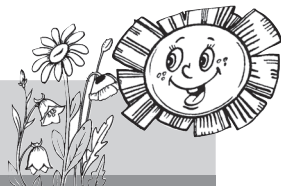
У Тернополі є папуга Гоша. Він вміє виразно співати гімн України.

Письмо з пам'яті

Виразно видно на землі,
Де бігли кізоньки малі.

(О. Конопелець)

ВЛІТКУ

Лексичне значення

Влітку — літньою порою, що настає після весни.

Споріднені слова

Літо, літечко, літній, літувати.

Списування

- Улітку спекотно, а взимку морозно.
- Узимку ковзани, а влітку — кросівки.
- Улітку листя у клена зелене, а восени — жовте.

Диктанти

- Діти влітку люблять купатись у річці.
- Соковиті суніці досягають влітку.
- Влітку всі онуки відпочивають у бабусі і дідуся.

Письмо з пам'яті

Запахне повітря,

Небо голубе.

Будемо ми влітку

Гартувать себе.

(І. Нехода)

Прислів'я та приказки

- Улітку один тиждень рік годує.
- Коли влітку не ходив по малину, узимку вже пізно.
- Садок улітку — як кожух узимку.
- Кому влітку холод, тому взимку голод.
- Літо запасає, а зима з'їдає.
- Літо дає коріння, а осінь — насіння.
- Літо зиму годує.
- Хто влітку буде співати, той узимку буде танцювати.
- Хто влітку ледарює, той узимку біду чує.
- Що влітку вродиться, то взимку згодиться.

Загадки

* * *

Посмалилися носи,
Загоріли щічки.
Ми щодня тепер усі
Ходимо до річки.
Коли це буває? *(Влітку.)*

* * *

Полунички й вишні
Зрілі у садку.
Бджоли раді цвіту,
На луку барвисті квіти.
Нам дарує щедра... *(літо).*

* * *

У садках — смачна малина,
Агрус, яблука, ожина.
Фрукти й зелень соковита —
Це смачні дарунки... *(літа).*

* * *

Хто це лісом зараз ходить? —
Розмаїття ягід родить.
Тепло. Раді всі звірята.
А в пташок — вже пташенята.
(Літо.)

* * *

Сонечко яскраве
Цілий день палає,
На травичі в гаї
Цілий день ми граєм.
Раді всі малята
Цілий день купатись,
Веселиться й грати,
На сонці засмагати.

Як пора ця зветься,
Коли все сміється
І відпочиває?
Коли ж це буває? (*Влітку.*)

* * *

Що за дерево, чий цвіт
Пахне медом на весь світ? (*Луна.*)

* * *

Влітку — дітям насолода
Та зимова прохолода.
Влітку радо ми їмо
Найсмачніше — ... (*ескімо*).

Вірші

* * *

Цікаво влітку! Сонечко, тепленько,
То дощик бризне, хмарка набіжить...
То вітерець подмухає легенько,
А сонце сяде — небо зазорить,
І стільки в ньому зір, що не злічити,
І все несеться в безвість, в дальню даль.
То місяць впливе, щоб посвітити,
Розвіяти і темінь, і печаль...
А скільки пахоців увечері і зранку,
А скільки звуків, форм і кольорів!
Уся земля в тумані, як в серпанку,
Повсюди дивина і ніжний спів...
Ох, літо-літечко, ти просто диво!
Та швидкоплинне ти таке у нас.
І тепло, й радісно, цікаво і красиво,
Та все проходить — забирає час.
(Надія Красоткіна)

Літні стежки

Вранці справжню таємницю
Нам відкрила Оля:
— Всі стежки, як придивитись,
Мають власний колір!

До садка біжить зелена,
 Біла — до хмаринки.
 А до річки в'ється стрічка
 Синьої стежинки!
 До суничок шлях червоний,
 Золотий — до сонечка...
 Прокидайтесь швидше, соні,
 Відчиніть віконечка!
 Кольоровими стежками
 Вирушаймо разом з нами!

(Ю. Ференцева)

Казка

Рябко влітку та взимку

Літом, як тепло та гарно, Рябко вивернеться та витягнеться, примовляє:
 — На ката хата! Мені й так добре!
 А як прийде зима, холод та лиха година, то Рябко тоді зігнеться,
 скулиться та каже:

— Коли б мені хатонька хоч манісінька, хоч отакісінька!..

(Українська народна казка)

Оповідання

Літо-літечко

Як тільки весна десь у житечку-пшениці розминеться з літом, у нас
 досягають суніці, досягають уночі, при зорях, і тому стають схожими
 на росу, що випала з зірок.

Я люблю ту пору, коли сунички засвічують своє цвітіння. Цвітуть
 вони так, паче самі дивуються, як спроogliлися на такий беззахисно-
 чистий цвіт. А згодом над ними по-дитячи нахиляють голови зволожені
 туманом ягоди.

І хоч невелика ця ягода, а весь ліс і всяк, хто ходить у ньому, пахне
 сунцею. Я тепер встаю і лягаю, накупаний цими пахощами.

Літо, літечко!..

Я люблю, як ти розкриваєш свої вії, прижурений житній цвіте.
 Я люблю, як ти довірливо дивишся на мене очима волошки і озиваєшся
 косою у лузі, перепілкою в полі.

А як хочеться спати в тобі, у твоєму солодкому тумані, у твоїх
 зорях!..

(Михайло Стельмах)

ВОРО́ТА

Лексичне значення

Ворота. 1. Проїзд або прохід в огорожі між будівлями тощо, а також ворітниці, що його закривають; брама.

Тріумфальні ворота — архітектурна споруда у вигляді арки, збудована на честь якої-небудь знаменної події тощо.

2. Точно визначена частина поля спортивної команди, яку вона захищає, граючи у футбол тощо з іншою командою.

3. *Анат.* Місце входу до органа або виходу з органа нервових волокон, кровоносних і лімфатичних судин. (*Ворота легенів, ворота печінки.*)

4. *Мед.* Місце проникнення інфекції в організм.

Походження слова

У російській — *воротá*, білоруською — *ворóты*, др.-русск. — *ворота*, ст.-слав. врата — *пóлн*, болг. — *вратá*, сербохорв. — *в́рата*, словен. — *vráta*, чеш. — *vrata*, польск. — *wrota*.

З литовської *vartaĩ* — мн., давньопрусською *warto* — «дверь», лтш. — *varti*, англос. — *weorð*, *word* — «огорожа дому, двір, вулиця», алб. *vathë* — «огорожа, двір, загін, вівчарня».

Споріднені слова

Ворота, ворітця, ворітечка, ворітниця.

Форми слова

Ворота — іменник, який уживають лише у множині.

Називний відмінок — ворóта.

Родовий відмінок — воріт.

Давальний відмінок — ворóтам, ворóтям.

Знахідний відмінок — ворóта.

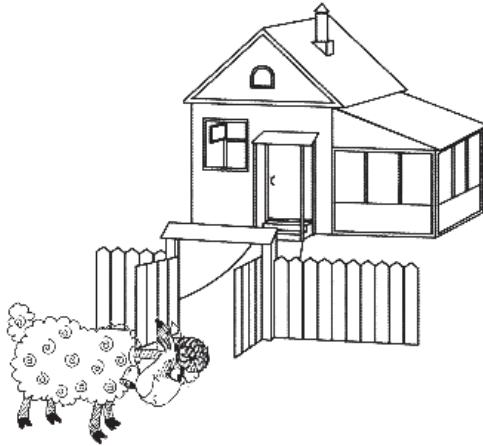
Орудний відмінок — ворі́тьми, воротами.

Місцевий відмінок — на/у ворóтах, воротах.

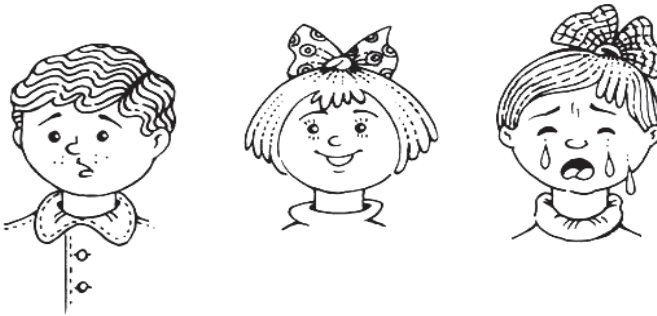
Фразеологізми

Не в ті ворота заїхати — зробити, сказати не те, що треба.

Дивитися, як баран на нові ворота — дивитися на когось або на щось здивовано, не розуміючи.

Обведи учня, який дивиться, як баран на нові ворота.

Ні в тин, ні в ворота — нікуди не годиться; недоречно, погано. Якщо говорили про людину, то це така людина, яка нічого не вміє робити, ні на що не здатна.

Списування

- Ворітця були маленькі, дерев'яні.
- Оленка легко відчинила садові ворітечка.
- Залізні ворота здавалися Івану величезними.

Диктанти

- На воротах сидить кіт,
Поглядає він з воріт.
- За воротами — злий пес,
На ворота верне ніс.
- Кіт нявчить та чеше вуса:
«На воротах не боюся!».

Письмо з пам'яті

Довгохвоста, білобока,
На тинку сидить сорока,
Поглядає до воріт —
Рибку там смакує кіт.

Прислів'я та приказки

- Листопад зимі ворота відчинив.
- Ворота запереш, а людям рота не закриєш.
- Додому широкі ворота, а з дому вузькі.
- Чужі ворота тяжко заперти.
- Швець без чобіт, а тесля без воріт.

Гра «Ворітця»

Візьміться за руки із сусідом по парті, підніміть їх, наче ворітця вийшли. Зробіть кілька таких «ворітців». Діти, у яких немає пари, йдуть під руками, наче у «ворітця» заходять та шукають собі пару. Забирають одного з пари учнів та виходять попереду від усіх. Створюють нові «ворітця». Той, у кого немає пари, проходить між усіма ворітцями та вибирає напарника з-поміж інших учасників. Вибравши пару, створює нові «ворітця». Гра може припинитися за бажанням учасників.

ГРОНО

Лексичне значення

Гроно — скупчення плодів або квітів на одній гілці.

Споріднені слова

Гроно, китиця, кетяг.

Списування

- Валя зірвала гроно винограду.
- Грона калини червоніють на сонці.
- На кущиках висіли рясні грона смородини.

Диктанти

- Слоненя зірвало гроно бананів. На сніданок слонику потрібно три великих бананових грона.
- Снігур знайшов гроно горобини. Він поділився ягодами зі своїми друзями.

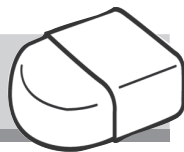
Письмо з пам'яті

Стигле гроно винограду Аня принесла із саду.

Прислів'я

- Один цілого саду не шкодує, інший — грона винограду не дасть.
- Одна гнила виноградина псує все гроно.
- Золотом і виноградні грона наливаються.

ГУМКА

Лексичне значення

- Гумка. 1. Шматочок гуми, призначений для стирання написаного.
2. Присмачений чим-небудь шматочок гуми, що використовується для жування.

Походження слова

Індіанці Південної Америки першими почали збирати тягучий сік дерева гевея, який виходив із надрізів у стовбурі. З нього вони варили каучук. «*Kau* (дерево), *учу* (плакати)». Каучук — речовина, яку варили з соку гевеї.

Латинською каучук *gummi elasticum*. Звідси й назва гумка. Ластик — з англійської *lasting* — «міцний».

Вона всюдисуща та різноманітна. На неї дуже просто сісти або наступити ногою, але позбутися наслідків цього дуже складно. Саме її стараннями сучасна людина перейшла в розряд «жувальної тварини». І вся ця фатальна вона — звичайна **жувальна гумка**.

Якщо ви думаєте, що жуйка — продукт сучасної цивілізації, то це далеко не так. Її почали жувати ще **печерні люди**. Принаймні перша засохла грудочка смоли, на якій залишилися сліди людських зубів, датується ще **V тисячоліттям** до н. е. У більш пізній час давні майя вважали смачною масу із застиглого соку дерева саподили. А якщо її не було, обходилися смолою хвойних порід.

У Європі перша жувальна гумка з'явилася завдяки **Христофору Колумбу**, але, на відміну від тютюну, прижилася не відразу. А ось запатентувати жуйку здогадалися лише 150 років тому. Її «привласнив» один підприємливий стоматолог **Вільям Семпл**. Жуйка, яку він запропонував, складалася з каучуку, частинок деревного вугілля та крейди. Лікар першим почав переконувати клієнтів, що використання його жуйки корисне для зубів, і розхвалював її неймовірну міцність, що дає змогу використовувати одну й ту саму гумку протягом довгих місяців.

Сучасна жуйка більш ніж наполовину складається з **цукру**, на 20 % — з **каучуку**, ще на 20 % — з **кукурудзяного сиропу**, 1 % формули становлять **ароматизатори**. Саме таку «анатомію» має звичайна bubblegum.

Якщо ви хочете жувати гумку правильно, то робіть це відразу, як поїсте, і не довше 1—2 хвилин. Інакше шлунок почне перетравлювати свої соки, а ви рано чи пізно зіткнетеся з проблемою хронічного гастриту або виразки.

Вигляд наших міст жуйка точно не робить кращим. На одному лише головному нью-йоркському вокзалі прибиральники зішкрябають до **3 кілограмів** гумки щодня.

А жителі містечка Сан-Луїс-Обіспо в **Каліфорнії** придумали свій оригінальний спосіб утилізації жуйки — виділили для неї цілу стіну. Замість того щоб кинути гумку в урну, можна підійти і приліпити її до цієї місцевої пам'ятки. Якщо, звичайно, вам не гидко: стіна «працює» вже сорок років, за цей час вкрилась багатометровим шаром гумок...

У багатьох країнах за кинуту повз урну жуйку можна заплатити чималий штраф. А в **Сінгапурі** жування гумки взагалі заборонено законом.

(За матеріалами сайту <http://procikave.com>)

Споріднені слова

Гумка, гумовий, гумочка.

Списування

- Мама купила олівець із гумкою.
- Іринці подарували рожеву гумку з ароматом апельсина.
- Прості олівці бояться гумки, кольорові — ні.

Письмо з пам'яті

Якщо гумці роботу дати, даремно трудився олівець.

Загадки

* * *

Бігаю туди-сюди
І рятую від біди:
Там, де помилка чи бруд,
Мною на папері труть. (*Гумка.*)

* * *

Водить дружбу з олівцями,
Зошитами, папірцями.
На малюнку щось не те?
Вмить вона його зітре! (*Гумка.*)

* * *

Я негарно написала,
А вона усе злизала.
Олівців моїх сусідка,
Ця вертлява-буквоїдка. (Гумка.)

Казки

Казка про нерозумне

Посперечалися одного разу Олівець із Гумкою, хто з них достойніший і потрібніший малому учневі Юрку. А треба вам ще знати, що Олівець дуже гордився своїм чудовим почерком, а Гумка була страшенно вперта.

— Ну, скажи, кому ти потрібна? — насміхався Олівець над Гумкою. — Та ти ні однієї лінії на папері накреслити не зможеш! Хіба можеш ти написати в зошиті таке слово, як «мама», «баба» чи хоча б $2 \times 2 = 4?$.. А втім, нехай усі тут присутні розсудять і скажуть, хто достойніший: я чи ти?

А в Пеналі Юрка були чотири блискучих Пера, дерев'яна Ручка і Ножик для підстругування Олівців. Вони поки що мовчали, бо не мали бажання втручатися в суперечку. Лише старий, весь у чорнильних плямах дядько Пенал, який уже багато пережив і багато чув і бачив на своїм довгій віку, пробурчав сердито:

— Дурість усе це, та й годі!

— То, то, то! — заокотіла в кутку язиката Гумка. — Ох, Боже, писака який знаменитий найшовся. І користі з твоєї писанини, шмаровозе, якщо все те, що ти надряпаєш, я одним помахом зітру!

— Так, так! — зітхнув тихо Зошит, який лежав на столі. — А все це падає на мою бідну шкіру! Одні пишуть, інші витирають, а ти, брате, терпи! Кому яка думка спаде — той усе зараз же на папір... І за що мені така образа?..

А Олівець і Гумка не втихомирюються. Вони ще більше зненавиділи одне одного і тільки чекали на випадок, щоб ще раз зчепитися. Чекати випало недовго.

Увечері малий Юрко, виконавши домашнє завдання, залишив у безладді на столі шкільне приладдя.

Коли ж старий годинник у кутку біля шафи віддзвонив дванадцятую годину і місяць зазирнув через вікно в Юркову кімнату — на столі зараз же почалася дивна суєта.

Олівець згадав ранкову суперечку з Гумкою і відчув себе ображеним тим, що Гумка назвала його прилюдно «шмаровозом».

— Ну, ти, божевільна цокотухо! — крикнув Олівець. — Ось ми тепер із тобою поквитаємося! В особі всіх жителів Шкільної Сумки викликаю тебе на смертний бій! Всіх присутніх кличу у свідки! Побачимо, хто переможе: чи ти мене зітреш, чи я тебе перепишу!

— Славно! Ото буде втіха! — запищали тоненькими голосочками чотири блискучих Пера, які ще ніколи не купалися в чорнилі. — Нумо, тітонько Гумко! — кричали вони. — Ставайте до бою!

— Стану! Щоб ви знали, що стану! — з викликом, узявшись у боки, казала Гумка. — О, не дочекається вам того, щоб такий шмаровоз та взяв гору наді мною. Вже я на голову стану, а все, що він напише і накреслить, зітру!

— Ох, горе мені! — зашелестів тривожно сторінками Зошит. — Вони знову будуть мене мучити.

— Дурість усе це, та й годі! — знову пробурчав старий дядько Пенал. Ось так ні з того ні з сього почався цей поєдинок.

Суддя — пузата Чорнильниця-дзига, схожа на сажотруса, тому що ніколи не вмивалася, намагалася помирити суперників, але вони були непохитними.

Олівець і Гумка ступили на чисту сторінку Зошита, тобто на поле бою. Чорнильниця і сама не рада, що за цю справу взялася, але подала знак, і запекла боротьба почалася...

Що Олівець напише — то Гумка зітре. Олівець пише, впріває, але й Гумка не відстає! Олівець крутиться на папері, як веретено, креслить закарлючки, а Гумка слідом за ним, як заметіль, написане, наче язиком, злизує. Так вони б'ються, б'ються, на бідному Зошиті вже й шкіра порепалась.

— Боже! Рятуйте! — стогне нетяга. — І навіщо вони, каторжні, так знущаються наді мною?.. О, матінко моя паперова, для чого ти мене на світ породила?..

— Терпи, голубчику, видать тобі так на роду написано! — пробурчав старий дядько Пенал.

Через хвилину знов додав своє:

— Дурість усе це!

Що довше Олівець писав, а Гумка написане витирала, то більше й більше Олівець списувався, а Гумка маліла. Олівець хочеш не хочеш, а все-таки кожний раз повинен був бігти до свого лютого ворога, Ножика, та ще й просити його:

— Ну, підстружи мене, враже, а то списався. Шматуй моє живе тіло! Ой, боляче мені, друзі, болить моє біле тіло. Ну, та нічого. Уже я тій зякатій покажу, де раки зимують!

І Гумка, хоча й стерлася наполовину, та не піддавалася.

— Гину я, батечки мої! — говорила вона. — Сама бачу, що гину, що власними руками вік свій вкорочую. Але хай від мене і пилинки не залишиться, а цьому хвалькові я все-таки втру носа!

Так Олівець писав, а Гумка витирала, поки не залишилась від них купка пилуки...

Настав ранок. Зійшло сонце. У кімнату ввірвався свіжий вітерець і змів із письмового столу купку сміттячка — усе, що залишилося від Олівця й Гумки.

Ось яка історія сталася, браття.

Обидва наші герої загинули дарма.

Так воно не раз і між людьми буває.

(За матеріалами сайту kazka.co.ua)

Художник і гумка

Шурхіт олівця по паперу розбудив гумку для стирання.

— Художник прокинувся, — подумала вона і розплющила очі.

Художник, зодягнутий у білу хламиду, з беретом набакир стояв перед мольбертом. Чіткі і різкі лінії спліталися докупи, і вже можна було розгледіти, що з'являється на полотні.

Ось у куточку зіщулилась маленька дівчинка. Їй страшно. Набешкетувала. Поруч — розлучена мама. В очах і злість, і розпач: доня знову поламала іграшку, знову щось зіпсувала. А це грошей коштує. А їх катма... Ех, віддати б тебе в інтернат...

Гумка здригнулася від раптово навіяного образу.

— Знову чорний колір, — зітхнула вона.

Гумка була яскравою і хотіла, щоб яскравим було все навколо. Але художник чомусь цього не розумів. І хоч у нижній шухляді стола лежали, — гумка колись це бачила, — і різнокольорові фарби, і крейда, і олівці, і навіть фломастери, яких гумка не любила, та художник чомусь щодня брався за чорний олівець. Тож картини виходили чорними, а від того ще похмурішими.

— Ну, чого ж йому не намалювати сонечка? — думала гумка. — І картина була б гарнішою, і гляди усі герої б подобрішали. Узяти хоча б це полотно. Дівчинку обступили однолітки. Вони, мабуть, насміхаються, бо в дитини застигла чорна сльоза.

— Усе! — рішуче скрикнула гумка. — Досить! Досить малювати усе чорним. Берись за фарби!

Та художник, звісно ж, її не почув і продовжував сумовито виводити лінії.

І тоді в гумки визрів план. За ніч вона постирає усі чорні полотна, заховає чорний олівець. А коли художник почне шукати олівця, щоб наново намалювати, гляди, надибає кольорові фарби чи олівці.

Усю ніч гумка ретельно стирала художникові полотна. І сліду не залишилося і від заплаканих, і від розлючених. Гумка аж пихкала. А коли робота була завершена — вона, щаслива, заснула.

Та чи то гумка була заслабкою, чи полотна зачарованими, та на ранок чорні картини з'явилися знову. А на столі був новий чорний олівець. Так повторювалося щоночі. Від гумки залишився лише маленький стирок, та вона не полишала надії, що художник таки помітить її зусилля і відмовиться від чорного. Знову настав ранок. Художник як звично стояв біля вікна і виводив свої сумовиті сюжети. Крізь прочинену квартиру враз залетіла муха. Художник змахнув олівцем, відганяючи надокучливе створіння. Раптом чорний грифель залишив незграбну відмітку на полотні.

— Ой, — скрикнув художник і кинувся шукати гумку.

— Де вона? — нервував художник.

А коли побачив невеличкий стирок — те, що колись було гумкою, — здивувався.

— І куди вона ділася? Я ж ніколи нічого не стирав. Пожбуривши шматочок у сміття, художник кинувся шукати іншу гумку по всіх шухлядах. Немає. І тут немає.

З останньої шухляди, такої наповненої, що вона ледве відкрилася, на художника дивилися і нова гумка, і новенькі кольорові олівці, і фарби, і крейда, і навіть фломастери.

Художник геть забув, що в нього є ще щось, окрім чорного олівця. Мов дитина, обнюхував фарбу, підносив до очей крейду, торкався пальцем відточених олівців. І враз, мов сонце, торкнулося його обличчя.

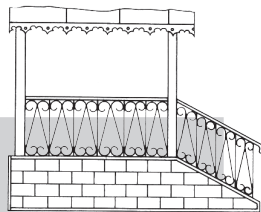
— І чого ж я вхопився за той чорний олівець? Я ж маю що намалювати і жовтим, і блакитним, і червоним, і зеленим. А я скував себе цими чорними кайданами.

Натхнений художник, ухопивши фарби, кинувся до полотна.

— Ну, нарешті! — радісно крикнула зі сміттевого кошика гумка. Вона побачила, чи може їй здалося, що дівчинка на картині перестала плакати, а мама, міцно її пригорнувши, прошепотіла: «Моя ти хороша!!!».

(За матеріалами сайту <http://kazka.in>)

ГАНОК

Лексичне значення

Ганок — прибудова з площадкою і сходами, а подекуди з покрівлею біля входу в будинок.

Споріднені слова

Ганок, ганочок, ганковий.

Синоніми

Ганок, присінки, підсіння, прибудівок, веранда.

Списування

- Га, га, га — на ганок виходжу я щодня.
- Га, га, га — на ганку спить наше кошеня.
- Га, га, га — з ганку друзів зустрічаю.
- Га, га, га — біля ганку гостей привітаю.

Спиши вірш. Розфарбуй малюнок.

Гава ганок збудувала.
Гава ганок прикрашала.
Гедзь на ганок залетів.
Гедзик чаю захотів.

(Олексій Катрич)

* * *

Гава всілася на ганку
І сиділа там до ранку.
Вранці гуси прибігали,
Гаву з ганку проганяли.

(Ганна Чубач)

Письмо з пам'яті

* * *

Вдягнувшись тепліше,
Морозяним ранком
Мариночка вийшла
І стала на ганку.

(Н. Забіла)

* * *

На стежину, на стіжок
Тихо падає сніжок.
Дружно вийшли ми на ганок
Привітать морозний ранок.

(Я. Щоголів)

Скоромовки

* * *

Гава прогавила гавеня.
Гава кличе до сніданку
Гавенят своїх на ганку.
(Володимир Верховень)

* * *

Газда і газдиня гарно газдували:
Гуску під ганок разом заганяли.
У грязюку впали, гуль понабивали,
З їх газдування гави реготали.

(Геннадій Равенський)

* * *

Гуси гучно гелготали,
Горобці зерно клювали.
Гуси гонять горобців,
Голубок на ганок сів.

(О. Кононенко)

Лічилка

Біля двору — дві Федори,
Біля ганку — дві Тетянки,
А на лузі — дві Ганнусі,
Біля річки — дві Марічки.
Ой, дівчаток тих багато.
Порахуйте їх, малята.

ГРУНТ

Лексичне значення

- Грунт.* 1. Верхній шар земної кори, придатний для життя рослин.
2. Морське, річкове тощо дно.
3. *Заст.* Земельний наділ.
4. *Перен.* Те, що становить основу чого-небудь, є вихідним матеріалом для створення, виникнення чогось.

Споріднені слова

Грунт, грунець, ґрунтовий, ґрунтовний, підґрунтя.

Синоніми

Грунт, земля, основа.

Фразеологізми

Вибивати / вибити ґрунт з-під ніг чийх, у кого — позбавляти кого-небудь упевненості, підтримки, опори в чому-небудь.

Втрачати / втратити ґрунт під ногами — переставати бути впевненим у собі, у своїх силах, бути позбавленим того, на чому тримається суспільне чи службове становище, світогляд тощо.

Готувати (підготовляти) / підготувати (підготівити) ґрунт для кого-чого, до чого — створювати необхідні умови для когось, чогось, для здійснення чого-небудь.

Ґрунт (земля) хитається (повзе́, суне́ться тощо) під ногами у кого, чийми — чиясь становище стає ненадійним, непевним тощо.

Зондувати / прозондувати ґрунт — попередньо розвідувати, з'ясовувати що-небудь.

Мати міцний (твердий, добрий тощо) ґрунт під ногами — почувати себе твердо, упевнено, незалежно тощо.

Мати під собою ґрунт — бути зумовленим, виправданим чим-небудь; пояснюватися чимось.

На ґрунті якому, чого — будучи пов'язаним із чимось; на якійсь основі.

Процупати (промацати) ґрунт — з'ясувати, перевірити, вивідати що-небудь; дізнатися про щось.

Списування

У Німеччині є музей, де зберігають зразки води, ґрунту та повітря з різних куточків землі.

Диктант

У ґрунті живе кріт. Він риє у ґрунті ходи. Кріт смакує корінням рослин, які знаходить у ґрунті.

Вірші

* * *

Гриць гриба узяв з-під граба,
З ґрунту вигорнув незграбу.
І нагримав гриб на Гриця:
«Так робити не годиться!».

(Л. Пшенична)

* * *

Вони смачненькі та чорненькі,
У ґрунт попали навесні,
Тепер із них у полі зріють
Яскраві соняхи рясні.
А згодом буде і олія
Прозора, жовта, запашна.
Їх можна з друзями лузати.
Про що ця загадка, хто зна?

(Ю. Турчина)

Прислів'я

- Добре ґрунт угноїш — урожай потроїш.
- Хто про землю дбає, вона тому повертає.

Загадки

Один лєс, другий п'є, третій росте. (Доц, ґрунт, рослина.)

* * *

Що лицюєм на всі боки,
А воно нове щороку? (Ґрунт.)

* * *

Мене ріжуть, мене б'ють,
Я не ображаюся,
А ще кращим стаю. (*Грунт.*)

* * *

Люди пані цю шанують,
За родючість всі цінують.
Степи, долини і поля —
Все це матінка... (*земля!*)

Казка

Одного разу на вологий родючий ґрунт впала маленька насінина. З неї почала рости якась невідома рослина. Замість листочків у неї були гострі колючки, напевно, щоб ніхто не міг її з'їсти. Це була маленька Ялиночка.

Деревце було білим, а навколо росли кремезні дуби, у яких були великі зелені листки. Кожного дня Ялиночка з сумом споглядала на суsidні дерева — вона теж хотіла мати таке прекрасне зелене вбрання.

Якось після дощу на небі з'явилася веселка. Ялиночка побачила її і каже:

— У тебе так багато різних кольорів, а я так хочу, щоб мої колючки були зеленими. Допоможи мені, будь ласка.

Веселка усміхнулася і промовила:

— Добре, допоможу тобі. Будеш ти зеленою, тільки не сумуй.

Ялиночка подякувала і замріялась, так і заснула.

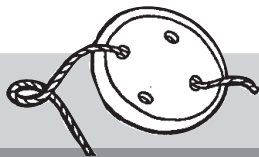
Прокинувшись уранці, вона побачила, що нічого не змінилося. Ялиночка гірко заплакала і не помітила, що до неї підійшов хлопчик. В руках він тримав відерце. Ялиночка подумала, що він іде збирати гриби чи ягоди. Тільки вона збралася побажати йому гарних грибів і солодких ягід, як хлопчик підійшов до неї, оглянув з кожного боку і сказав:

— Тобі Веселочка привіт передала.

З цими словами хлопчик дістав з кишені чарівного пензлика і почав розмальовувати плаксу зеленою веселковою фарбою. Так через деякий час деревце стало зовсім зеленим, і не залишилось на ньому ні однієї білої колючки. Ялиночка подякувала хлопчику і розповіла йому, де можна назбирати ягід та грибів. Хлопчик подякував і поспішив по ягоди, а Ялиночка красувалася і раділа. З того часу всі родичі Ялиночки стали зеленими.

(*Ольга Кучерява*)

ГУДЗИК

Лексичне значення

Гудзик. 1. Предмет, здебільшого круглої форми, що слугує застібкою в одязі або використовується як прикраса.

2. Рухома частина приладу, інструмента, яка під час натискування здатна приводити в дію їх механізми; кнопка.

Споріднені слова

Гудзик, гудзиковий, гудзикуватий, гудзичок.

Походження слова

Слово «гудзик» походить із кореня [гудз] — «гуля, вузол, потовщення», гудзик, гудзик, гудзок, «невеликий гудз, пухлина».

[гудзола] — «картопля»; [гудзоле] — «вузли, гулі»; [гудзь] — «гудз, гудзик»; [гуз] — «вузол»; [гузва] — «гуля»; [гузуля] — «гуля»; [гузик, гуцьок, гуцьок] — «гудзик»; [гудзикуватий] — «схожий на гудзик», «гудзатий, вузлуватий»; [гудзувати] — «міцно в'язати»; [гудзятний] — «весь у гудзиках».

Російське [гузик] — гудзик.

Білоруське [гузік] — гудзик.

Польське [guz] — «гудз», великий гудзик; *guzik* — «гудзик».

Праслов'янське *guzь* — «вузол, пухлина, гуля».

Списування

Прочитай. Підкресли незрозумілі слова. Знайди їх значення у тлумачному словнику. Випиши всі слова, в яких заховалось слово **гудзик.**

У давнину гудзиків не було. Замість гудзиків використовували мотузки. Ними зв'язували частини одягу. Потім почали використовувати застібку — фібулу, яка є «бабусею» англійської булавки. Пізніше винайшли гудзики. Кожний гудзик робили із золота або срібла. На гудзиках було багато коштовних каменів. Гудзики прикрашали одяг.

Диктант

У Андрійка на сорочці десять маленьких гудзиків. У бабусі на кофтині п'ять великих гудзиків.

Порахуй і запиши, скільки ти маєш сьогодні гудзиків.

Скоромовка

* * *

Гава гудзик відшукала
І в гніздо собі поклала.
«Я газдиня-мастериця,
Все в газдівстві знадобиться!».
Гудзик-пудзик розгойдався,
Із ниточки обірвався,
Упав на цибулю —
Набив собі гулю!
Пані гава з міста йшла,
Того гудзика знайшла:
— Гарний гудзик, далебі!
Я візьму його собі!

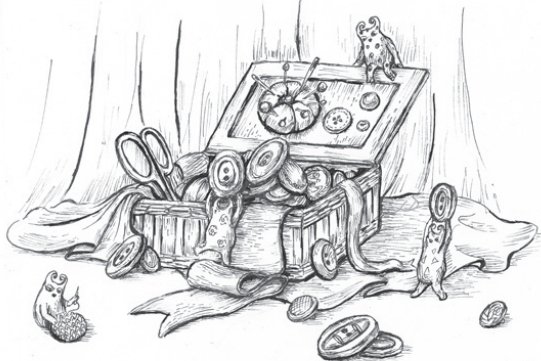
Загадки

* * *

Ледь помітний він, маленький...
То квадратний, то кругленький...
Як його ти відірвеш,
То штани не застібнеш. (*Гудзик.*)

* * *

Від штанців він відірвався
Та кудись від нас сховався.
Мусимо знайти й пришити,
Щоб штанці не загубити. (*Гудзик.*)
(*Леся Вознюк*)

ДЖМІЛЬ

Лексичне значення

Джміль — корисна як запилювач комах роду бджолиних із товстим мохнатим тільцем.

Споріднені слова

Джміль, джмелиний, джмелик.

Списування

- Джмелі — корисні комахи. Вони живуть у гніздах під землею і живляться нектаром квітів.
- Джмелі — дуже корисні, красиві й цікаві комахи, хоча можуть жалити, як і бджоли. Без них деякі квіти просто не можуть існувати.
- Десять видів джмелів занесені до Червоної книги України.

Диктанти

- Конюшину запилюють лише джмелі. Якщо немає джмелів, ця рослина не матиме насіння.
- Джмелі не бояться холоду. Щоб зігрітися, джміль починає гудіти.

Письмо з пам'яті

Волохатий джміль на квітку сів.

Вірші

Джміль про сонечко гуде

Коли надворі дощ іде,
У нас на підвіконні
Важкий мохнатий джміль
Гуде —
Велика тепла соня.

Вже другий рік літує він
У наших чорнобривцях,
Ласує медом лісовим,
На сонці гріє крильця.

А у негоду на вікно
Я зву джмеля до себе,
Бо звук до нього вже
Давно, як до квіток і неба.

І хай надворі
Дощ іде,

Шибками
Вітер дзвонить —
Мій джміль
Про сонечко
Гуде
Мені на підвіконні.
(Анатолій Костецький)

* * *

На квітці волохатий джміль,
А квітка, як і він, є волохата,
Та зовсім не у цьому уся сіль,
Бо квітка для джмеля мов хата.

Джмелю ця квітка до вподоби.
На ній нектар, на ній й пилок.
Їх добуває він, така його природа,
Медок із неї буде для діток.

В подяку і в оплату квітку опиляє,
Щоб не було її життю кінця,
Адже він мудрий й добре знає,
Що благородна праця ця.

Бо будуть квіти, буде завжди їжа,
Життя не кінчиться джмелине.
Тому для нього квітка свіжа,
Немов повітря для людини.

(За матеріалами сайту <http://h.ua/story>)

Маківка і джміль

У вечері Макова квітка стулила пелюстки. Спить цілу ніч Маківка.
Уже й день настав, уже й Сонце зійшло, а вона все спить, не розтуляє пелюстки.

Коли це десь, із-за яблуні вилетів волохатий Джміль.

Летить, гуде.

Почула квітка, що Джміль наближається і розкрилася. Прилетів Джміль та й сів між пелюстками. Радіє Макова квітка, бо тепер повна коробка маку буде. Ось чому Маківка так довго не розтуляла пелюсток.

Вона чекала Джмеля.

(В. Сухомлинський)

ДЗИґА

Лексичне значення

Дзиґа — дитяча іграшка у вигляді круга або кулі на осі, яка за швидкого обертання утримується у вертикальному положенні.

Походження слова

Цікавинка від дзиґи

У давнину діти гралися **дзиґами**, виготовленими з кісток тварин. Африканським дітям дарували **дзиґи** з гарбузової шкірки

, а американцям — з воску

(з якого виготовляють

свічки). Діти інків запускали **дзиґу** за допомогою

батога.

Дорослі **дзиґою**

розпалювали вогнище. В Україні в дав-

нину **дзиґу**

називали **ґереґа, гаджело**. Їх виготовляли

з деревини. Сучасні дзиґи

роблять із різних матеріалів:

дерева, паперу, пластику. Деякі з них — механічні

Фразеологізм

Крутитися, мов дзиґа — швидко, квапливо рухатися.

Списування

- На перерві діти рухаються, як дзиґи.
- Марійка в новому платті дзиґою крутиться перед дзеркалом.

Диктант

У давнину дзиґи робили з кістки чи рогів тварин. У Австралії дзиґа була з дерева у формі риби.

Письмо з пам'яті

- Вітер крутиться, мов дзига, на долині та в ярах (*Л. Горлов*).
- Дзиго, дзиго, поспішай, кого хочеш вибирай.

Загадки

* * *

На одній нозі танцюю,
Хлопців і дівчат чарую. (*Дзига*.)

* * *

Балерина закружляла
На підлозі край стола,
Притомилася, упала
І в коробку спать лягла. (*Дзига*.)

Вірш

Новий рік

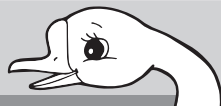
Ялинка, мов дзига яскрава, у хаті,
А сніг до вікна припадає лапатий,
Мов хоче побачить, як радісні гноми
Ведуть хоровод безкінечний без втоми.

Засліплюють очі вогні новорічні,
Зібрались звірята під деревом січня.
І кожна прикраса — немов таємниця
Припрошує тільки на неї дивитись.

Ліхтарики сонно закліпали в тиші,
Барвисті пісні для найменших колишуть.
Цукерки і яблука золотобокі
Забрались на віти високо, високо-високо.

А діти ростуть, виростають із дива.
Яка ж то ялинка іскриста, красива!
Прийшов Дід Мороз, зупинивсь на гірці
І за коляду нам дарує по зірці.

(*Марія Людкевич*)

Лексичне значення

Дзьоб — подовжена загострена і покрита рогівкою ротова частина у птахів і деяких тварин.

Споріднені слова

Дзьоб, дзьобати, дзьобик, дзьобатий, дзьобнути.

Списування

- Дзьоб для птаха — не прикраса. За допомогою дзьобів птахи харчуються. Дзьоб для птаха — зуби і руки.

- Форма і розмір дзьоба залежать від того, що їдять птахи. У дятла дзьоб міцний і сильний, щоб довбати дерева.

Диктанти

- Дзьоб папуги схожий на «кусачки» для подрібнення насіння. Схожий дзьоб у горобця.

- У чаплі дзьоб довгий і сильний, щоб легко тримати слизьку рибу.

Письмо з пам'яті

* * *

Дзьобнув хлібця горобець.

Дзьоб обер об стовбурець.

(Г. Бойко)

* * *

Дятел дзьобом довбає дуба.

Прислів'я

- Невеличка пташка, а гострий дзьоб.
- Прислів'я з пташиний дзьоб, а мудрості в ньому ціле озеро.
- Біда орлу від свого дзьоба приходить.
- Рання пташка дзьоба чистить, а пізня — тільки очі продирає.

Казка

Це що за птах?

Жив-був Гусак. Був він дуже дурний і заздрісний. І всім Гусак заздрив, з усіма сварився, на всіх шипів...

Усі хитали головою і говорили:

— От цей Гусак!..

Якось побачив Гусак на ставку Лебедя. Сподобалася Гусакові довга лебедина шия.

«От якби, — подумав Гусак, — мені таку шию!».

І просить Лебедя:

— Давай мінятися. Тобі моя шия, мені — твоя.

Подумав Лебідь і погодився.

Помінялися.

Пішов Гусак із довгою лебединою шиєю, не знає, що з нею робити.

То так поверне, то сяк витягне, то колесом згорне — усе незручно.

Побачив його Пелікан та став сміятися.

— Ти, — каже, — ані Гусак, ані Лебідь! Ха-ха-ха!

Образився Гусак, хотів зашипіти та раптом побачив у Пелікана дзьоб із великим мішком.

«От якби мені такий дзьоб із мішком!» — подумав Гусак.

І каже Пеліканові:

— Давай мінятися: тобі — мій червоний ніс, а мені — твій дзьоб із мішком.

Посміявся Пелікан, але погодився.

Помінялися.

Сподобалася Гусаку мінятися.

Із Журавлем Гусак ногами помінявся: за свої лапати отримав тонкі, журавлині.

У Ворони свої великі білі крила на її маленькі чорні виміняв.

Довго Гусак умовляв Павича змінити його яскравий хвіст на свій куций хвостик...

Умовив.

А добрий Півень подарував Гусакові свій гребінець, борідку, а ще й «кукуруку»...

Став Гусак ні на кого не схожий.

Іде Гусак на журавлиних ногах, воронячими крилами дарма махає, лебединою шиєю на всі боки крутить.

Назустріч йому стадо гусей.

— Га-га-га! Це що за птах? — здивувалися гуси.

— Я Гусак! — крикнув Гусак, заплескав воронячими крилами, витягнув лебедину шию і гаркнув в усе своє пеліканове горло: — Ку-ку-рі-ку! Я кращий за всіх!

— Ну, якщо ти Гусак, то ходімо з нами, — сказали гуси.

Пішли гуси на лужок, і Гусак із ними. Усі гуси траву скубуть, а Гусак тільки дзьобом із великим мішком плескає — не може ним траву ухопити.

Пішли гуси на ставок купатися, і Гусак із ними.

Усі гуси плавають у ставку, а Гусак берегом бігає — журавлині ноги плавати не дають.

Сміються гуси: — Га-га-га!

А він їм: — Ку-ку-рі-ку!

Вийшли гуси на берег, а тут раптом десь узялась Лисиця!

Загелготали гуси, полетіли.

Один Гусак лишився — воронячі крила його підняти не можуть, побіг він на журавлиних ногах — та в очереті павичим хвостом заплутався...

Тут ухопила його Лисиця за довгу лебедину шию і понесла...

Побачили це гуси, налетіли на Лисицю і давай щипати її з усіх боків.

Кинула Лисиця Гусака і втекла.

— Спасибі, гуси, ви врятували мене! — сказав Гусак. — Тепер я знаю, що мені слід зробити.

Пішов Гусак до Лебедя і віддав йому довгу шию, Пеліканові повернув дзьоб із великим мішком, Журавлеві — тонкі ноги, Вороні — чорні крила, Павичу — яскравий хвіст, а доброму Півневі — гребінець, борідку, а ще й «кукуріку».

І став Гусак як гусак. Тільки розумний і незаздрісний.

(В. Осєєв, переклад В. Воробйової)

ДИДУСЬ

Лексичне значення

Дідусь. 1. Батьків або материн батько. 2. Чоловік похилого віку.

Споріднені слова

Дід, дідусь, дідунь, дідок, прадід.

Цікаві завдання

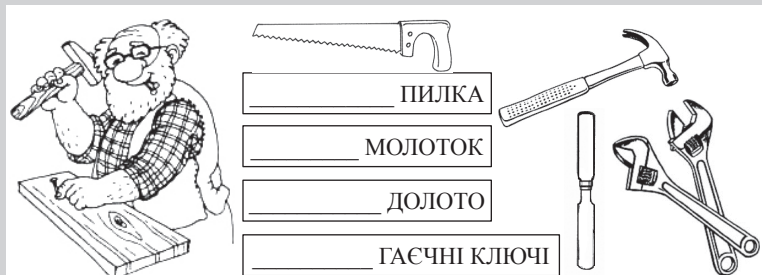
• З'єднай кожне слово з тим місцем у вірші, куди його потрібно записати. Прочитай вірш.

дідусь	Мій _____ живе в селі, в нього сиві вуса.	дідусю
дідусем	Працювати так як слід в _____ навчуся.	дідуся
дідуган	Я навчусь дрова рубати і траву косити, З _____ потрібні речі у сарай носити, _____ бракує рук — допоможе йому внук.	дід

• З'єднай зображення інструментів та їх назви. Допиши до назв інструментів слова: **дідусевий, дідусева, дідусеве, дідусеві.**

У майстерні дідуса

Зразок. Дідусеві ножиці.

Списування

Спиши текст. Підкресли всі слова, в яких сховався **дід**.

Ми з дідусям — рибалки.

Вчора дідуся подарували нову вудку.

Дідусева вудка довга, блискуча.

На вудку дідуся я чіпляв гачок.

Дідусь впіймав сома, а я — щуку.

Диктанти

• У Андрійка дідуся Андрій. У Максимка дідуся Максим. У Іванка дідуся звати Іван.

• У дідуся Матвія є пасіка. Онуки люблять дідусевий липовий мед. Бабуся любить мед соняшниковий.

Письмо з пам'яті

* * *

Дідусеньку мій любий,
Мій любий голубочку,

Давайте я вам гудзика
Пришию для сорочки.
(В. Багірова)

Художні твори**Зійдеться родина вся**

На горбочку, де вербичка,
Викопав дідуся криничку.
Ой глибока ж та криничка,
Прохолодна в ній водичка.
Все дідуся Іван зробив:
І дашок там спорудив,
Й приладнав під ним вервечку,

Корбу, кухлик, відеречко,
Сад навколо посадив
З вишень, яблунь, груш і слив.
Ми приїдемо до вербички,
До садочка і кринички.
До бабусі й дідуся
Зійдеться родина вся.

(Н. Бугай)

Дідусь

Оцей дідуся колись весною
Маленькі яблуньки садив...
Розрісся сад, умивсь росою,
З плодами віти опустив.

Тепер дідуся погожим літом
У гості внука вигляда,
І яблуневим білим цвітом
Його сміється борода.

(П. Засенко)

Прислів'я

- Для онука дідуся — розум, а бабуся — душа.
- У кого є дід, у того є й хліб.

ЗАГАДКА І ЗАГА́ДКА

Лексичне значення

Загадка. 1. Короткий алегоричний опис подій, предметів, явищ, які треба впізнати, відгадати.

2. *Перен.* Що-небудь у природі, житті та діяльності людей, ще не розв'язане або повністю не розгадане, не досліджене.

3. *Розм.* Завдання, наказ, розпорядження.

Споріднені слова

Загадка, загадувати, загадковий, загадковість, загадково.

Синоніми

Загадка, головоломка, шарада, ребус, логгриф.

Фразеологізм

Говорити загадками — висловлювати думки натяками.

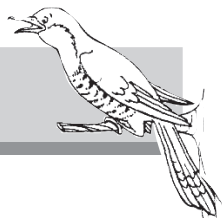
Списування

- Діти люблять відгадувати загадки.
- Бабуся щодня загадує Галинці загадки.

Диктант

Загадуй друзям загадки. Для цього описуй предмет словами, але не називай його. Загадувати свої загадки приємно.

Зозу́ля

Лексичне значення

Зозуля — корисний перелітний птах-самка із світло- чи бурувато-сірим оперенням; поширений у Європі та Азії; кладе яйця в чужі гнізда; живиться комахами, зокрема волохатою гусінню. Зозуля знищує дуже багато комах, серед яких більшість шкідників лісу, тому заслуговує на особливу охорону.

Походження слова

Найменування зозуля походить від псл. **žeg̃zulja*, **že-g̃z-a*; споріднене з лит. *gegeužė*; іє. **ge-gu-g'*-, очевидно, звуконаслідувальне; сучасна форма виникла внаслідок асиміляції і спрощення приголосних. Зозуля (діалектні назви — *кукуля*, *куковка*, *підкидовка*, *брехушка*) — праслов'янська назва звуконаслідувального походження.

Споріднені слова

Зозуля, зозуленька, зозулечка, зозулька, зозуль, зозуленя, зозуленятко.

Фразеологізми

Вдавився, як зозуля осокою — охрип, замовк.

Мов зозуля в чужому гнізді — нахабно поводитьсь.

Списування

Зозуленя

У гнізді лежало зозуляче яйце.

Вилупилося зозуленя.

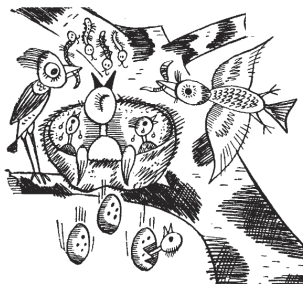
Зозуленятко викинуло з гнізда всі яйця.

Викинуло зозуленятко й пташенят.

Залишилося зозуленя одне.

Кричить зозуленя, їсти хоче.

Птахи принесли зозуленяті черв'ячків.

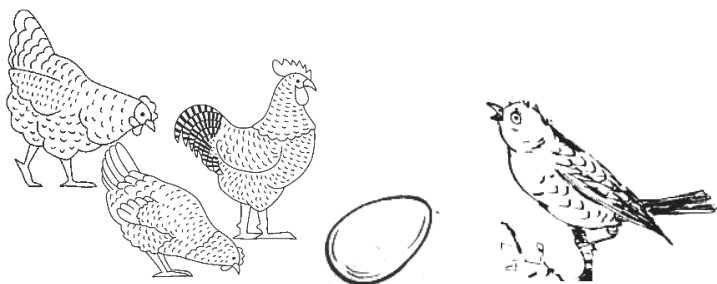

- Допиши слова так, щоби утворились словосполучення.

Слова: зозулястий, зозуляста, зозуляча, зозуляче.

Зозулячий чи зозулястий?

Зозулячий — той, який належить зозулі. *Зозулястий* — той, який схожий на зозулю, рябий.

_____ курка, _____ пісня.
_____ півник, _____ яйце.

- Розглянь малюнки. Спиши назви рослин.

Зозулині черевики

Зозулинець мох

Зозулин льон

Вибірковий диктант

- Випиши всі форми слова **зозуля**.

Зозуля трохи більше голуба. У зозулі сіре пір'я зі смужками і довгий хвіст. Зозулям смакує мохната гусінь. Багато зозул підкидають свої яйця до гнізд інших птахів. Зозулі зимують в Африці.

• *Випиши перші літери з кожного рядка. З утвореним словом склади і запиши 2 речення.*

* * *

Зранку, вдень і в надвечір'я
Облітаю ліс удовж і вшир я.
Занесу своє яєчко
У чуже якесь гніздечко.
Легко всівшись на суку,
Я роки лічу: ку-ку!

(М. Романченко)

Письмо з пам'яті

- Зозуля довго кує — на теплу погоду.
- Зозуля закувала — час сіяти льон.

Загадки

* * *

Хто гнізда свого не має,
Яйця іншим підкладає,
А у лісі в холодку
Все кує, мудруля,
Хто вона? (Зозуля.)

* * *

Сіла пташка на дубку,
Завела своє: ку-ку!
Стрепенувся їжачок,
І зайці, й козулі:
Всіх збудив той голосок —
Пісенька... (Зозулі).

Прислів'я

- Не всім туди лізти, де зозуля кує.
- Про те зозуля кує, що свого гнізда не має.

Є **народні прикмети**, пов'язані із зозулею: «Зозуля довго кує — на теплу погоду»; «Зозуля кує — горе віщує»; «Як перший раз зозуля закує і в кишені гроші, то тоді все літо будуть гроші».

Лексичне значення

Ім'я. 1. Особиста назва людини, що дається їй після народження.

2. Уроч., рідко. Те саме, що назва 1; найменування.

3. З означ., рідко. Те саме, що слава; репутація.

Споріднені слова

Ім'я, іменинний, імення, іменувати, безіменний.

Фразеологізми

Від імені — за чиїм-небудь дорученням, проханням.

Називати своїми іменами — говорити про кого- або що-небудь прямо, відверто.

Дорожити своїм ім'ям — ставитися відповідально до всіх справ, які робиш.

Списування

- Прочитай вірш. Випиши виділені слова.

На іменини прийшли до Дарини
Анюта, Марійка, Данилко й Петрусь.

На іменинах торт усі їли:
Анюта, Марійка, Данилко й Петрусь.

І з **іменин** усі разом пішли:
Анюта, Марійка, Данилко й Петрусь.

«От би щодня були **іменини**», — сказали
Дарина, Анюта, Марійка, Данилко й Петрусь.

- Допиши слово **іменинний** у сполучення слів.

_____ торт.

_____ пиріг.

- Допиши слова в реченнях.

Іменинник

Іменинниця

Сьогодні Лариса — _____.

Сьогодні Василь — _____.

- Прочитай речення. Запиши вислів там, де потрібно.

Коли так говорять? Коли людина має радісний, щасливий вигляд, про неї кажуть: **дивиться (ходить) як іменинник**.

Павлусь одержав п'ятірку, він _____.

Ганнусі вручили кубок переможця у змаганні. Вона _____.

Диктанти

- Бабуся спекла на іменини іменинний пиріг онучці на ім'я Дарина.
- Кожна людина має своє ім'я. Ім'я завжди пишеться з великої букви.

ЇЖАК

Лексичне значення

Їжак. 1. Невелика тварина-ссавець, спина й боки якої вкриті твердими голками.

Морський їжак — морська безхребетна тварина типу голкошкірих.

2. *Перен., розм.* Про коротко підстрижене волосся, що стирчить.

3. *У знач. присл. Їжаком* — настовбурчено (про волосся, шерсть тощо).

4. *Військ.* Навхрест скріплені й обмотані колючим дротом колоди або рейки, які застосовують проти ворожих танків і піхоти.

Споріднені слова

Їжак, їжачиха, їжаченя, наїжачитись, їжачок, їжаковий.

Фразеологізми

Їжаком усе — недовіжливо, підозріло, вороже.

Наїжачився — насторожився, недовіжливо до всього ставиться.

Цікаві завдання

- Прочитай вірш. Підкресли тих, хто полює на їжака.

Чому у тебе, їжачок,
Багато гострих колючок?
Бо в лісі є лисиці,
Вовки і хижі птиці.

- Допиши слова з довідки в речення.

Довідка: їжака, їжаченя, їжачок, їжаком.

Лисичка полює на _____.

Вовк знайшов _____.

_____ врятувався від сови.

Орел літає над _____.

- З'єднай слова. Запиши сполучення слів.

МАЛЕНЬКИЙ

ЇЖАЧЕНЯ

КОЛЮЧИЙ

ЇЖАЧОК

СІРЕНЬКЕ

ЇЖАК

- Спиши текст.

У морі живе морський їжак . Він схожий на колючий м'ячик. Морський їжак їсть водорості , молюсків .

Диктанти

- Колючками їжак захищається від хижаків. У деяких їжаків колючки бувають отруйними.
- У їжаків гарний слух і нюх. У їжака поганий зір. Їжакові очі розрізняють кольори. Усі інші тварини не розрізняють кольори.

Письмо з пам'яті

* * *

Їжак, їжаченя
Їздять по гриби щодня.
Їжачиха помагає,
Сироїжки їм збирає.

Загадки

* * *

Дивина! Живий клубок
Покотився в наш садок.
Має сотню голочок.
Хто це, друзі? (Їжачок.)

* * *

Гостроносий і малий,
Сірий, тихий і незлий.
Вдень ховається. Вночі
Йде шукать собі харчі.
Весь із тонких голочок.
Як він зветься? (Їжачок.)

КВАТИРКА

Лексичне значення

Кватирка. 1. Шибка у вікні, вставлена в раму, яку можна відчиняти для провітрювання приміщення.

2. *Заст.* Шибка у вікні.

3. *Заст.* Четверта частина квартири (*у 1 знач.*); чвертівка (здебільшого про горілку).

Синоніми

Кватирка, шибка, шибя.

Цікаві завдання

- Прочитай текст. Спиши два речення на вибір.

Як Павлусь кватирку мив

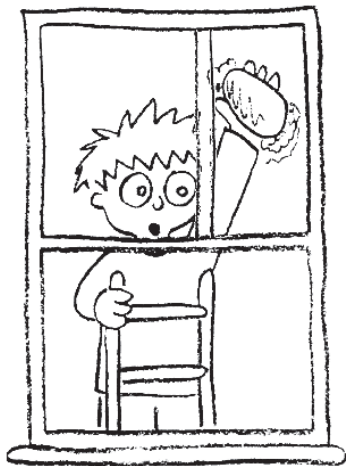
Павлусь мамі допомагає — кватирку мие.

Спочатку вимив кватиркову раму.

Потім протер кватиркове скло.

Чиста кватирка. Відчинив кватирку Павлусь:

Може, й повітря зайде.

• У хатках зникли всі вікна з кватирками. Намалюй вікна з кватирками та розфарбуй усі кватирки різними кольорами.

Гра «Яке слово заховалось?»

Затиши всі слова, які заховалися у слові **кватирка**.

Диктанти

- У бабусиному вікні є кватирка. У шкільному вікні кватирки немає.
- Кватирку відчиняють для провітрювання кімнати. Через кватирку потрапляє свіже повітря.

КИЇВ

Лексичне значення

Київ — столиця України, одне з найбільших міст Європи. Розташоване на Дніпрі (близько середини його русла), у північно-центральної частині України. Одне з найдавніших міст Східної Європи. Був столицею Київської Русі з IX століття н. е.

Споріднені слова

Київ, київський, киянин, киянка, по-київськи.

Цікаві завдання

З'єднай словосполучення і малюнки. Зафарбуй жовтим олівцем ті сполучення слів, зображення яких відсутні.

київські заводи

київський торт

київський зоопарк

київські каштани

київський пам'ятник

київська церква

київські будинки

київський парк

київський театр

київські фабрики

Списування

- Київ — столиця України. Київ дуже гарне місто. У Києві живуть кияни.
- Дідусь любить київський хліб. Бабуся любить котлету по-київськи. Онук любить київський торт.

Диктант

Яке гарне місто Київ! У ньому багато парків і садів. Я люблю милуватися красою цього чудового міста.

Прислів'я

- Язик до Києва доведе.
- Дурний і в Києві розуму не купить.

ЛЕЛЕКА

Лексичне значення

Леле́ка — великий перелітний птах із довгим прямим дзьобом та довгими ногами.

Походження слова

Лелека (діалектні назви — бусел, боцюн, бузько, черногуз, клекотень, гайстер, жабоїд, бушля, рибоїд) — слово запозичене з турецької мови; птах одержав назву за характерний звук від ляскання крил у польоті. Назви видів відображають специфіку забарвлення оперення: білий, чорний.

Споріднені слова

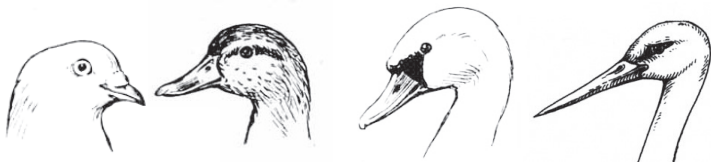
Лелека, лелеча, лелечиха, лелеченя, лелечий, лелечин.

Синоніми

Лелека, бузько, бусол, гайстер, бусол, боцюн, жабоїд, дзьобун.

Цікаві завдання

• Обведи зображення голови лелеки. Прочитай речення. Підкресли в дужках потрібне слово. Запиши його. Розфарбуй дзьоб лелеки в потрібний колір.

Зразок. У лелеки (зелені, чорні) **чорні** очі.

У лелеки (довгий, короткий) _____ дзьоб.

У лелеки (широкий, тонкий) _____ дзьоб.

У лелеки (тупий, гострий) _____ дзьоб.

У лелеки (синій, червоний) _____ дзьоб.

• З поданих слів склади та запиши речення. Розфарбуй лелечини ноги та дзьоб у червоний колір.

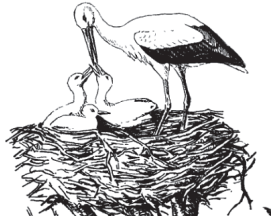
лелеки, біле, У, пір'я.

На, чорне, пір'я, хвості.

червоні, ноги, лелеки, У, довгі.

• Допиши слова: лелечиха, лелеченята, у лелечому гнізді.

Це — _____ та _____
у _____.

Спиши одне, два або всі речення на вибір.

У лелечому гнізді
Навесні лелека з лелечихою звили гніздо.
Вилупилися лелеченята.
Влітку лелеки носять корм лелеченятам.
Восени вся лелеча сім'я полетить у теплі краї.

- Розглянь малюнки. Склади і запиши речення за зразком.

Де лелече гніздо?

Зразок. Лелече гніздо на стовпі.

на димарі
хати

на дереві

на даху
будинку

Загадка

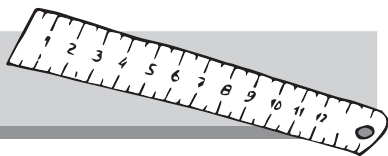
* * *

Білий птах, нам всім знайомий,
Гніздо звив на даху дому,
Довгоногий, довгодзьобий,
Довгоший, безголосий,
На болото полетів,
Смачно жабами поїв. (Лелека.)

Прислів'я

- Де лелека водиться — там щастя родиться.
- Прилетіли лелеки — весну принесли здалека.

ЛІНІЙКА

Лексичне значення

Лінійка. 1. Пряма риска на папері, дошці тощо, яка допомагає писати рівними рядками.

2. Планка для креслення прямих ліній.

3. Обчислювальний, вимірювальний інструмент різної форми.

Під лінійку — за допомогою лінійки, рівно.

4. Стрій в одну шеренгу.

З історії виникнення

Лінійка — найпростіший вимірювальний інструмент, який є пластиною, у якій як мінімум одна зі сторін пряма.

Зазвичай лінійка має нанесені поділki, кратні одиниці вимірювання довжини (сантиметр, дюйм), що використовуються для вимірювання відстаней.

Лінійками (гладкими обструганими дощечками) користувалися ще стародавні єгиптяни під час будівництва своїх пірамід. Під час розкопок Помпеїв археологи знаходили обстругані дощечки, за допомогою яких античні архітектори виконували свої креслення. У Середньовіччі німецькі монахи для розмітки ліній на аркушах пергаменту користувалися тонкими свинцевими пластинками.

З 1792 року за рішенням Паризької академії наук за одиницю довжини був прийнятий метр. Так з'явилися лінійки з діленнями.

Не кожне дерево брали для виготовлення лінійки, здебільшого використовувалась груша. Сучасні лінійки виготовляються не лише з дерева, а й із пластмаси та сталі.

Споріднені слова

Лінійка, лінія, лінійний, лінійчатий, розлінований.

Списування

- Креслив лінії Андрійко за допомогою лінійки.
- У зошиті в лінійку пише твір Софійка.
- На святковій лінійці ми читали вірші про українську мову.

Диктанти

• Вибірковий

Мама купила Іринці нову лінійку. Лінійка була металічною. На лінійці є позначки. Довжина лінійки п'ятнадцять сантиметрів.

• Пояснювальний

У дідуся є велика лінійка. Влітку дідусь вимірював лінійкою ворота. Бабуся під лінійку робить рівненькі грядки.

Письмо з пам'яті

- У пеналі хлопчика Андрійка є маленька лінійка.
- Накреслити відрізок можна за допомогою лінійки та олівця.

Загадки

* * *

Порахує сантиметри,
А як треба — міліметри!
Рівно лінії проводить,
З олівцем за ручку ходить. *(Лінійка.)*

* * *

Рівно риску проведи
І квадратик спробуй,
Та у руки ти візьми
Цю струнку особу.
Натиск витримає стійко
Впевнена, струнка... *(лінійка).*

ЛЯЛЬКА

Лексичне значення

Лялька. 1. Дитяча іграшка у вигляді фігурки людини.

2. Макет фігури якої-небудь істоти, зроблений із будь-якого матеріалу.

3. Макет фігури людини або тварини для театральних вистав.

4. Безвольна людина або людина, якою розважаються.

5. Мала дитина.

Походження слова

Існує багато видів театральних ляльок. От деякі з них: рукавичкові, тростеві, ляльки для театру тіней та маріонетки. Це маленькі фігури, керовані мотузками чи дротом зверху, тростинами або руками знизу. Ляльки мають таке ж стародавнє походження, як сам театр.

Перші ляльки були виготовлені, мабуть, в Індії чи Єгипті. Ляльковий театр тисячолітньої давнини був виявлений в обох цих країнах. Маріонетки, тобто ляльки, керовані мотузками зверху, одержали свою назву в Італії. Для ранніх християнських свят створювалися маленькі фігурки, об'єднані сюжетом Різдва Христового, включаючи Христа — немовля, Діву Марію, їх приводили в рух за допомогою мотузок. Цей вид ляльок дістав назву «маріонетки», тобто маленька Марія.

У Китаї, Японії та на острові Ява для лялькових вистав створювалися фігурки, які представляли героїв, богів, тварин із легенд і казок. На Яві, у Таїланді і Греції виник театр тіней. Він діяв за принципом розташування вирізаних плоских фігурок навпроти вертикального екрана, з підсвічуванням зворотного його боку.

А чи знаєте ви, що такі видатні композитори, як В. Моцарт, Й. Гайдн, писали опери спеціально для лялькових театрів? Одна з найбільш улюблених дитячих історій розповідає про пригоди Піноккіо — ляльки, яка оживає. У багатьох країнах існує аналогічний відомий персонаж. Він відомий в Англії під ім'ям «Панч», «Пульчинелло» — в Італії, «Полішинель» — у Франції. Ляльки можуть мати будь-які необхідні розміри. Існують маріонетки заввишки лише в 15 см, а деякі досягають 9—12 м.

(За матеріалами сайту <http://103fm.com.ua>)

Споріднені слова

Лялька, ляльковий, лялечка, ляльковик, лялькар, ляльковод, лялькарство.

Фразеологізми

Як лялька — про когось або щось гарне, привабливе.

Грати (гратися) в ляльки з ким — робити щось несерйозно, нещиро.

Цікаві завдання

- Прочитай текст.

Ляльки

Здавна діти гралися ляльками. Раніше їх ліпили з глини

, робили із соломи

, деревини

, тканини

, паперу

. Сучасні ляльки роблять здебільшого

з пластику

та інших штучних матеріалів

- З'єднай лініями слова. Прочитай і запиши утворені сполучення слів за зразком.

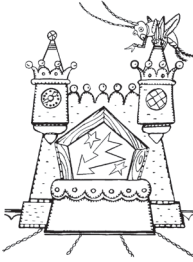
ДЕРЕВ'ЯНА
ГЛИНЯНА
СОЛОМ'ЯНА
ПАПЕРОВА
ПЛАСТИКОВА

ЛЯЛЬКА

Зразок. Дерев'яна лялька.

- *Спиши текст. Поясни значення виділених слів.*

У **ляльковому театрі** всі ролі виконують **ляльки**. **Лялькар** виготовляє **ляльок**. А керує **ляльками** — **ляльковод**.

Ляльковий театр

Ляльковод

Лялькар

Диктанти

- Лялі подарували нову ляльку. Лялька велика. Ляльку можна годувати.
- Діти були на виставі в ляльковому театрі. Ляльками керували артисти.
- У Наталки є маленька сестричка. Бабуся називає малу лялькою.

Це цікаво знати

Українська народна лялька — *лялька-мотанка* — символ жіночої мудрості, родинний оберіг. Здавна в кожній родині лялька-мотанка виконувала роль оберега, була символом мудрості, берегинею роду, символом матері-прародительки та зв'язку між поколіннями.

Ляльці-мотанці тисячі років. Скільки існує людство, стільки років цій іграшці, яка повинна була заспокоїти, нагодувати і зберегти дитину. Бо мати, залишаючи дитя, замотувала фрукти чи хліб у шматочок тканини, прив'язувала паличку і давала, як іграшку, тому в основі ляльки — хрест.

Людина вигадувала ляльку-мотанку, подібну до себе, як забавку для дитини, як оберіг дому. Виготовляючи цей сакральний предмет, жінки вкладали в ляльку свою енергію, думки і побажання. Ляльку-мотанку передавала мати дочці, коли віддавала до іншого роду, а дочка, у свою чергу, своїй дитині. Це ніби ниточка, яка зв'язувала весь рід.

НОВИЙ

Лексичне значення

Новий. 1. Який недавно виник, з'явився, не існував раніше; недавно зроблений, створений.

2. Якого ще не одягали, не носили; який зберіг свій первісний вигляд.

3. Якого раніше не використовували, не застосовували; який не був у вжитку.

4. Недавно відкритий, винайдений, введений, створений.

5. Зовсім інший, не той, що був раніше.

6. Якого раніше не бачили, з яким не були знайомі; невідомий, незнайомий.

7. Який приходить на зміну попередньому, замінює його (про людей).

8. Наступний, черговий.

9. Який виріс у цьому році або виготовлений з останнього урожаю.

10. Уживається як складова частина географічних назв. (*Нова Гвінея, Нова Зеландія, Нова Земля.*)

Споріднені слова

Новий, новенький, новесенький, по-новому, новітній.

Фразеологізми

Як нова копійка — одягнений у нову одягу; сяючий, радісний.

Мов (як) баран на нові ворота, дивитися (виражатися тощо) — дивитися на кого- або що-небудь, виявляючи повне незрозуміння, здивування.

Відкривати (відкрити) [собою] нову епоху (еру тощо) — починати собою новий етап у розвитку чого-небудь.

До нових віників пам'ятати — дуже довго пам'ятати.

Відомі словосполучення

З Новим роком — поздоровлення, привітання у зв'язку з настанням наступного року.

Новий рік — наступний рік і перший день січня як початок наступного року.

Нова людина — наш сучасник, носій нових, передових ідей.

Новий завіт — церковна книга, яка містить виклад християнської релігії.

Списування

- У новій шафі висить новенька сорочка з нової тканини з новими гудзиками.
- До класу зайшов новий учитель. Він приніс нові зошити.

Спиши, замінюючи виділені слова протилежними за значенням. Розфарбуй малюнок.

Дідусь загубив **стару** рукавичку. Курочка знесла **старе** яєчко.
Бабуся тягнула **стару** ріпку.

Диктанти

- У Матвія нова машинка. У Ярини нова лялька. У бабусі нові окуляри.
- У новому будинку ми купили нову квартиру. У нових вікнах великі кватирки.

Письмо з пам'яті

На новому столі лежить нова книга. Галинка виготовила для книги нову закладку.

ОЛЕНЬ

Лексичне значення

Олень — велика жуйна тварина (свійська і дика) родини оленевих із гілчастими рогами і коротким хвостом.

Походження слова

Слово «олень» походить з англо-саксонської мови й означає «дикий звір». Олень як символ асоціюється із Сонцем, сходом, світлом, чистотою, оновленням, відродженням, творенням і духовністю. Завдяки схожості оленячих рогів із гілками образ оленя пов'язаний із Деревом життя. Крім того, роги оленя символізують сонячні промені, родночість. Дорослий олень-самець — сонячна емблема достатку. Найхарактерніші ознаки оленя — стрімкість, грація і краса; можливо, тому оленя пов'язують із поезією і музикою.

У **слов'ян** олень уважався уособленням предків. За повір'ями, він умів творити різні дива, говорити людським голосом. У давніх колядках олені, як і коні, переносять душі померлих у потойбічний світ. Оленя зараховували до царствених тварин: він править усіма рогатими тваринами.

Олень нерідко фігурує в **геральдичних** зображеннях, де «означає витонченість і помірність».

Списування

З поданих слів склади і запиши речення.

їздить, Дід Мороз, на оленях.
сани, Олені, тягнуть.
сніжинки, На, сяють, рогах, оленів.

Диктанти

- Олені живуть у лісах. Олені їдять траву, листя, пагони, гриби.
- У сильну спеку олені лізуть у воду. Взимку олені роблять у снігу ямку. В ній тепліше лежати.
- Маленьке оленя важить 10 кілограмів. Дорослий олень має вагу триста кілограмів.

Письмо з пам'яті

- Влітку олень з оленятком їдять соковиту траву.
- Тато олень і мама олениха люблять своє оленятко.

Загадки

* * *

На голові його корона з гілля,
Копитця топчуть буйне зілля.
На спинці плямки білі, наче день,
Звірятко звати це... (олень).

* * *

Він нікого не чіпає.
В лісі їсть траву, гуляє,
Але гіллястими рогами
Може впоратися з вовками! (Олень.)
(Юлія Гнатюк)

Казка**Олень і вовк****Естонська народна казка**

Якось один добрий олень надумав вирушити в мандри. Попрощався зі своїми знайомими звірятами та й пішов світ за очі. Довго він блукав темними та великими лісами, коли раптом почув якийсь незнайомий голос, що благав про допомогу. Олень відразу озирнувся й помітив, що старезне дерево, зламавшись, упало на сірого вовка.

— Як же таке могло трапитися з тобою? — поцікавився кремезно-рогий.

— Ох, — зітхнув сіромаха, — не питай, а краще допоможи мені вибратися звідси.

— Я б із радістю, та навряд чи подужаю підняти це дерево, — засумнівався олень.

— Ти хоч спробуй, — заскиглив бідолаха.

— Добре, — відповів мандрівник, підчепивши рогами величезне дерево так, щоб вовк зміг вилізти.

— «То все-таки я ще достатньо могутній!» — поміркувавши про себе, олень вирушив далі.

— Стій! — почув мандрівник уже знайомий голос. — Ти будеш моєю здобиччю!

— Вовче, але ж я тебе витяг із халепи! — промовив у відповідь кремезнорогий.

— Так, але це не стосується справи — я хижак, тим більше голодний! — вигукнув сіромаха.

Ще довго вони сперечалися, коли раптом їх дискусію перервав ведмідь, який бродив лісом у пошуках меду.

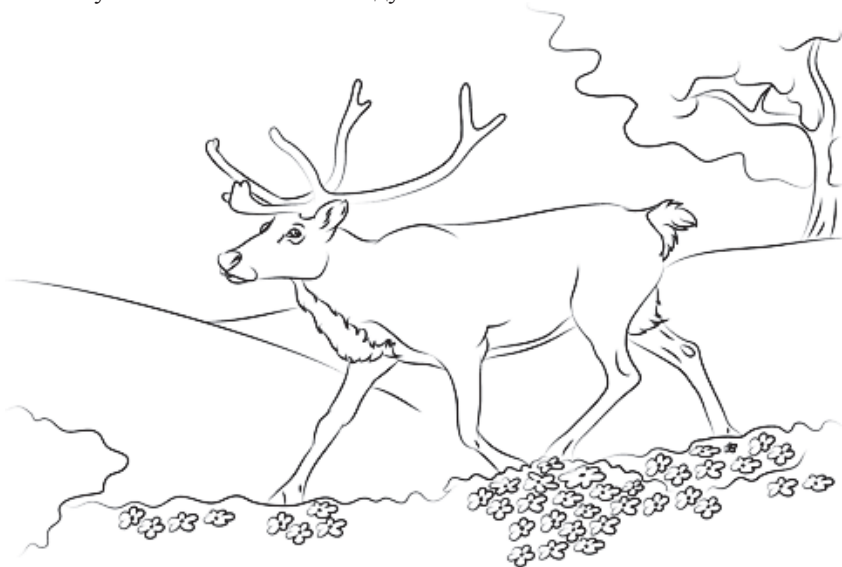
— Що сталося, може, вам чимось допомогти? — поцікавився він.

— Так, — промовив олень і розповів гостю про все, що трапилося.

— Добре, — відказав ведмідь, — здається, я знаю, як вас розсудити. Оленю, підійми-но це дерево, ти ж, вовче, забирайся знову під нього, я хочу побачити, як це все виглядало.

Звірі так і зробили.

— Ну, от тепер усе стало на свої місця! Ти, сіромахо, так і будеш лежати під цим старезним деревом, адже тобі більше ніхто не захоче допомогти, а ти, кремезнорогий, іди далі, куди прямував, і хай тобі щастить! — усміхнувшись, проголосив ведмідь і попрямував на пошуки свого улюбленого смачного меду.

ОЛІВЕЦЬ

Лексичне значення

Олівець — тоненька паличка графіту або сухої фарби в дерев'яній оправі, якою пишуть, креслять, малюють.

Походження слова

У давнину писали не на папері, а на пергаменті (спеціально обробленій телячій шкірі). Пергамент був дуже дорогим, писати на ньому було справою дуже відповідальною. Щоб писати рівно і красиво, олов'яними кульками проводили на пергаменті тонкі лінії, а вже потім по них рівненько й акуратно писали (інакше кажучи, робили собі зошит в лінійку).

Пізніше з'явились замість кульок олов'яні палички в дерев'яній оправі (щоб не бруднити рук). Ці олов'яні палички — олівці — стали поширеними у Європі, з'явились і в нас. Цікаво, що олово збереглося лише в назві олівців, бо сьогодні серединки олівців роблять із графіту.

Цікаві завдання

- Прочитай вірш. Випиши виділені слова.

Невгамовні баранці

відшукали олівці

Олівцями малювали, навкруги все фарбували.

Олівцем зеленим малювали небо

Олівцем червоним траву, річку й поле

Синім **олівцем** ворону з горобцем

Ну, а жовтий **олівець** змалював усім — кінець.

• Допиши слова олівцем. Розфарбуй малюнки так, як зробили баранці.

Зеленим _____ Червоним _____ Синім _____

• Знайди й обведи всі олівці на малюнку. Запиши слово **олівець** біля слова, яке називає його місце на малюнку. Якщо в тому місці олівця немає, то слово **олівець** не записуй. З'єднай записане слово та знайдений олівець.

Зразок. Олівець на підвіконні.

_____ у комоді.

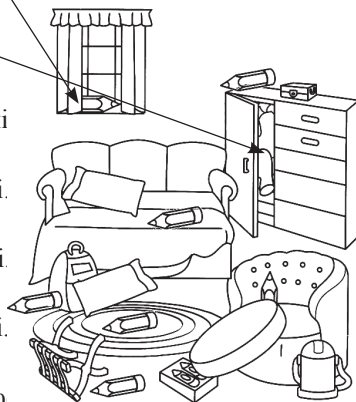
_____ на килимі

_____ у коробці.

_____ на комоді

_____ на дивані.

_____ біля портф

Диктанти

• У Максима довгий олівець. У Жені короткий олівець. У Марії олівець тонкий. У Сергія олівець товстий.

• Мама купила олівець із гумкою. Пряму лінію креслять олівцем під лінійку. Гумкою витирають невдалі лінії.

Вірші

* * *

Кольорові молодці
 Фарбувати вміють.
 З малювання фахівці,
 Про картини мріють.

На папері олівці
 Танцюристи славні,
 Бо тримають їх в руці
 Пальчення вправні.

(Олександр Ковальчук)

* * *

Не великі й не малі
 У кімнаті на столі
 Заховалися в коробці
 Дерев'яні чудо-хлопці.
 В різнобарвних сорочках,
 Оживуть лише в руках.
 Малюватимуть картини
 І портрети для родини.
 Здогадались, що в руці? *(Кольорові олівці!)*

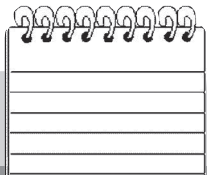
*(Олександр Ковальчук)***Олівець-пустунець**

Олівець-пустунець,
 Намалюй нам сто овець,
 Три будиночки з парканом,
 Кашалота з пеліканом,
 Хоровод котів пухнастих,
 Дев'ятнадцять зебр смугастих,
 Жабеняток у ставку,
 Мамин фікус у кутку,
 Корабель у Чорнім морі,
 Мишку з сиром у коморі,
 Сім грибочків під кущем

І бабусю з дідусем,
 Чашку, ложку і виделку,
 Небо, сонце і веселку,
 Качку з каченятами,
 Зорі над Карпатами,
 Королеву у кареті,
 Космонавта у ракеті,
 Івасика-Телесика,
 Ще й рябого песика.
 Малював наш олівець...
 Поки звівся нанівець.

(Янко Гортало)

ПАПІР

Лексичне значення

Папір. 1. Матеріал для писання, друку, малювання тощо, виготовлений із ганчіркової, деревної та іншої маси.

2. Письмовий документ офіційного характеру.

3. Аркуші з рукописним текстом.

Фразеологізми

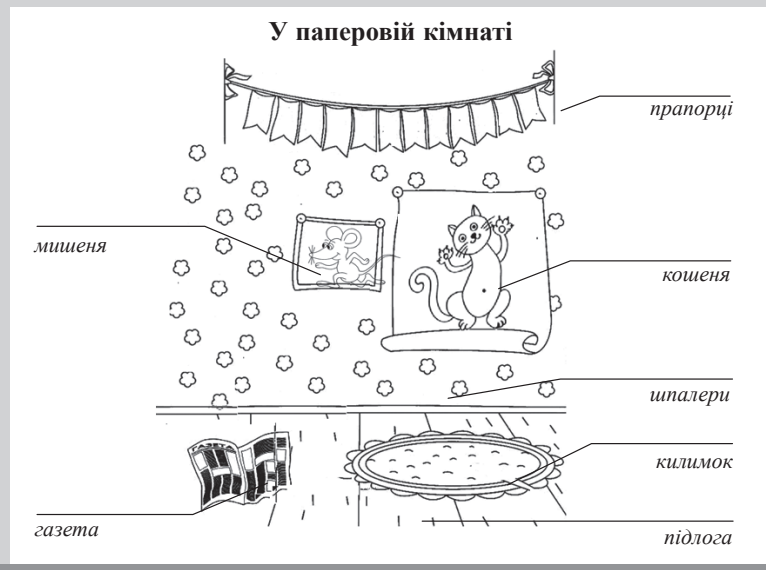
Папір витримає — написати можна будь-що (ідеться про що-небудь безглузде або нездійсненне).

Папір переводити (*тратити, витратити, витратити тощо*) — писати без потреби, без користі або невміло.

Проситися (*прохатися*) **на папір** — що-небудь варто записати, описати.

Цікаві завдання

- Допиши у сполучення слів слова: **паперовий, паперова, паперове, паперові.**

- Прочитай текст. Спиши одне речення на вибір.

Як з'явилося слово папір?

У багатьох мовах слово **папір** походить від слова **папірус**. **Папірус** — болотяна трав'яниста рослина, що росте на берегах річки Ніл у Єгипті. Слово **папірус** на мові єгиптян означало «дар річки». Спочатку матеріал для письма робили з розплющених стебел **папірису**, а потім винайшли **папір**.

- Прочитай текст.

З чого виготовляють папір?

Папір роблять із **деревини**. Це деревина **сосни**, **ялини**, **ялиці**. Найкращий папір виготовляють із бавовника та льону. Щоб зберегти природу, папір також роблять із **макулатури** — старих газет, журналів, використаних зошитів, блокнотів чи ганчір'я.

- Доповни речення потрібними словами.

Папір виготовляють з _____ та _____.

Папір роблять із **деревини** _____, _____, _____.

- *Випиши виділені слова. Розфарбуй будинок курчатка.*

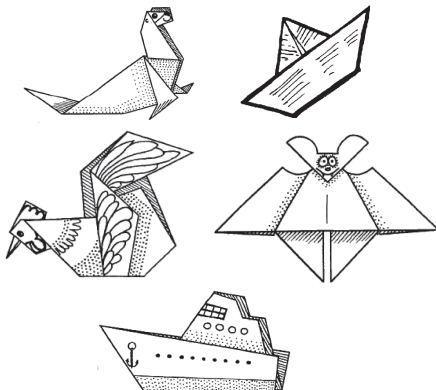
На папері, на папері малювали діти двері,
Із паперу, із паперу вирізали діти двері.
Клеїли на **паперовий** дім,
Щоб курчатко жило в нім.

- *Допиши слова: паперу, папером, папері.*

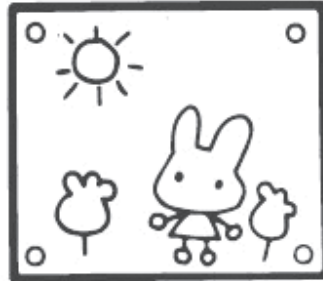
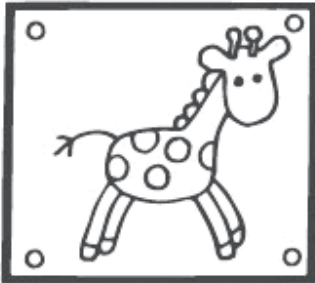
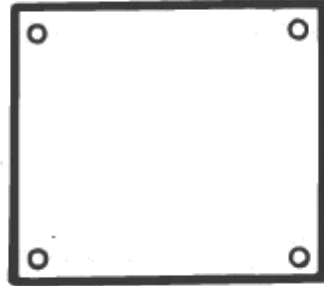
Будинок з _____, курчатко з _____,
працювали з _____, задоволені _____,
малювали на _____, клеїли на _____.

- *Прочитай вірш. Випиши виділені слова та сполучення слів.*

Коли дитячі руки **папірець** візьмуть,
Швидко **паперові фігурки** оживуть:
Паперовий човник в калюжі попливе,
Літак паперовий у небі заснує,
Тюлень паперовий і **паперовий кажан**,
Паперовий півник і **паперовий кран**.
Цікаво з **паперу** фігурки робити,
У паперовім світі **папірчикам** жити.

- Допиши слово. Намалюй цей предмет.

Взявши простий **паперовий** квадрат,

З **паперу** аплікацію робить Ігнат:

Паперовий потяг, з **паперу** — жираф,

Зайчик **паперовий** й **паперовий** _____.

ПАРАСОЛЬКА

Лексичне значення

Парасолька — закріплений на палиці, обтягнутий матерією складаний каркас у формі півкулі для захисту від дощу і сонця.

Походження слова

Походить від французького *parasola* — «від (проти) сонця». Тобто *para* — «проти (від)», а *sola* — «сонце».

Так, та трохи не так. Сонце французькою — *soleil* [*solei*].

Якщо вже розкласти це слово на складові, то отримаємо або *paré soleil* — «прикрашений сонцем», або *para soleil* — «навіс, козирок від сонця».

Будь-яка новомодна річ (парасольки у Франції з'явилися у XVII столітті) використовується як прикраса, уже попутно виконуючи свою основну функцію.

Як буде французькою парасолька? *Parapluie*! Згодом, коли англієць Джонас Генвей вирішив, що парасолька краще захищає від дощу, ніж від сонця, хитрі французи для цього винаходу дібрали інше слово, схоже за вимовою, але яке передає основну функцію: *parapluie* — «проти дощу».

Першу парасольку, що складається, винайшли знов-таки французи ще у 1715 році, але не надали цьому великого значення. Тому перший патент на таку модель був виданий у США аж у 1969 році, з 1970 року почалося масове виробництво.

Історично парасольки існували задовго і до французів, і до цивілізованої Європи — ще з XI століття до н. е. вони відомі і у Китаї, і у Єгипті. Згодом парасолька стала елементом культури в Індії. Більша кількість парасольок в оточенні знатної людини визначала більший статок та становище в суспільстві.

Нинішні парасольки виготовляються за останнім словом науки і техніки, з використанням новітніх матеріалів. Вони можуть бути прозорими, подвійними (парасолька для двох), класичними (парасолька-тростина), мати різну форму та розмір. Єдине, що не змінюється з віками, — ідея конструкції.

Споріднені слова

Парасолька, парасоля, парасолькоподібний, парасольковий.

Фразеологізм

Як риби парасолька — уживають як категоричне заперечення змісту зазначеного слова; зовсім непотрібний.

Диктанти

- Насіння кульбаби схоже на парасольки. Гриби схожі на парасольки.
- Є парасольки дитячі. Є парасольки для дорослих. Є парасольки для коктейлів і морозива.

Цікаві завдання

- Прочитай вірші. Домалюй малюнки. Випиши виділені слова.

Цілий ранок дощ іде,
Сонечко зовсім бліде.
Парасольку гарну маю,
Парасольку відкриваю,
Парасоля захистить,
Від дощу зможе прикрити.
Цілий ранок сонце світить,
Спека, жарко, духота.
Парасольку гарну маю,
Парасольку відкриваю,
Парасоля захистить,
Від сонечка зможе прикрити.

- Допиши речення.

Парасолька захистить від _____ і _____.

- Допиши слово **парасолька**. Розфарбуй парасольку відповідно до підпису.

Жовта _____

Синя _____

Зелена _____

• *Допиши слова у вірш.*

Слова: *Парасолька, парасолька, Парасольці, З парасолькою.*

_____ моя — кіт.

Та _____ не нявчить.

_____ молока

Не дає моя рука.

_____ гуляю,

Друга завжди поряд маю.

Загадки

* * *

Згорнеш — клинець,
Розгорнеш — млинець. (*Парасолька.*)

* * *

Дах легкий несучи з собою;
Мить — і він над головою. (*Парасолька.*)

Вірші

* * *

А був дідунь височенький,
Пішов дідунь на горбок,
Розкрив зелену парасольку —
І став схожий на дубок.

(*Є. Горєва*)

* * *

Якби у мене песик був,
Зо мною в хаті жив,
Тоді б я песика свого
Всього-всього навчив.
...Із парасолькою ходить,
Щоб на дощі не змок.
Шукати татові книжки
І дідові — ціпок.

(*Є. Горєва*)

ПОДРУГА

Лексичне значення

Подруга. 1. Дівчинка, дівчина або жінка, яка дружить із ким-небудь.
2. Кохана дівчина, жінка, наречена або дружина.

Дружба — безкорисливі особисті взаємини між людьми, засновані на довірі, щирості, взаємних симпатіях, спільних інтересах і захопленнях. Обов'язковими ознаками дружби є довіра і терплячість. Людей, які пов'язані дружбою, називають друзями. Обов'язковою умовою існування дружніх взаємин є відсутність міжособистісної конкуренції в колі знайомих, відносно рівне становище в соціальному середовищі.

Походження слова

Іменник *друг*, а значить, і подруга означало старослов'янською *другъ* (грец. *φίλος*), російською, українською — *друг*, болгарською — *друг*, словенською — *drûg*, у чехів, словаків — *druh*, польською — *drug*. Спорідненим є литовське *draiûgas* — «супутник, товариш», латиське *draugs* — «друг», старопруське *draugiwaldûnen* — «співнащадок», стародавньоісландське *draugr* — «поет, чоловік».

Походить від праіндоєвропейської *dʰrowgʰo-* < **dʰ(e)rewgʰ-* — «бути готовим, міцним», < *dʰer(ə)-* — «держати, тримати» чи від праіндоєвропейської **dʰrew/*dhru* — «міцний», «тривкий», «надійний», «вірний».

Споріднені слова

Подруга, друг, подружка, дружба, дружити, по-дружньому.

Синоніми

Товаришка, приятелька, посестра, посестриця; (життя) друг; дружина, жінка, кохана, наречена; подружка, подруженька, подружина, подружниця, колежанка.

Списування

Прочитай віри. Випиши виділені слова.

Я **подрузі** відкрию свою таємницю,

Подружечці я намалюю синицю,

Цукерку смачненьку **подружці** віддам,

Подруженька скаже: «Спасибі, мам!».

Диктанти

- У мене є подруга Аліна. Моя подруженька любить шоколад.
- Подрузі Інні подарую парасольку. Ми з подругою будемо влітку гуляти під дощем.

Письмо з пам'яті

- Подруга прийшла до подруги в гості.
- Моя подруга — бабуся. Вона завжди дає мені корисні поради.

Вірші

Справжні подруги

П'ятикласниця Людмила
Вранці мамі заявила:
— Все! До школи я не йду!
Я не стерплю цю біду.
Щастя скінчено моє:
Адже в Рити джинси є!
І тепер зі мною Рита
Відмовляється дружити...
Здивувалась мама дуже:
— Ви ж були найкращі друзі!?
— Так. Але сказала Рита:
Поки буду я ходити
Не у джинсах, а в спідниці —
Їй не хочеться й дивиться,
Бо вона вважає: жінці
Для краси потрібні джинси...
Мамо! Дружбу виручай:
Джинси і мені придбай!
Мама спершу подивилась
На похнюплену Людмилу,
А потім мовила:
— Діла-а...
Ви — спра-а-вжні
Подруги!.. Їй пішла...
А ви що скажете мені:
Це справжні подруги чи ні?

Що це значить — не дружити

Що це значить — не дружити,
Жити так — одинаком?
Не дружити — це ходити
Не дверима, а вікном.
Це без друга, без подружки
Й на перерві у кутку
Розправлятись самотужки
З апельсином нашвидку.
Це дивитись, наче в книжку,
Набік з видом кам'яним,
А насправді тишком-нишком
Роздавати штурхани.
В школі вчитись
Й не дружити —
Це, повірте, все одно,
Що, заплющившись, сидіти
І дивитися кіно.

(Оксана Сенатович)

Секрет

Що зробити, щоб удвічі
Торт здавався вам смачнішим?
Що зробити, щоб удвічі
Кожний день для вас побільшав?
Щоб і радості, і щастя
Вам було — аж ніде діти?
Тут — ніякого секрету!
Треба з другом все ділити!

(А. Костецький)

Прислів'я

- Не той друг, хто медом маже, а той, хто правду каже.
- Не варто з другом сваритися, бо доведеться миритися.
- Дружба та братство — найбільше багатство.
- Скажи мені, хто твій друг, і я скажу тобі, хто ти.
- Нових друзів май, старих не забувай.

ПОСЕРЕДИНИ

Лексичне значення

Посередині. 1. У середині, в центрі або недалеко від центру чого-небудь.

2. Між двома особами або предметами.

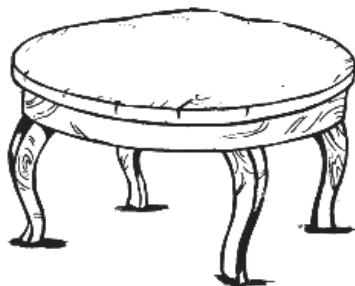
3. У середньому віці.

4. Уживається для означення предмета, місця, простору тощо, в середині, в центрі або недалеко від центру якого міститься щось, перебуває хто-небудь чи відбувається якась дія; посеред.

5. Уживається з назвою дії або процесу, на час проходження яких припадає інша дія.

Цікаві завдання

- Прочитай вірш.

Посередині цукерка

Посередині монета

Посередині мішок

Посередині котлета

Посередині люстерко

Посередині вазон

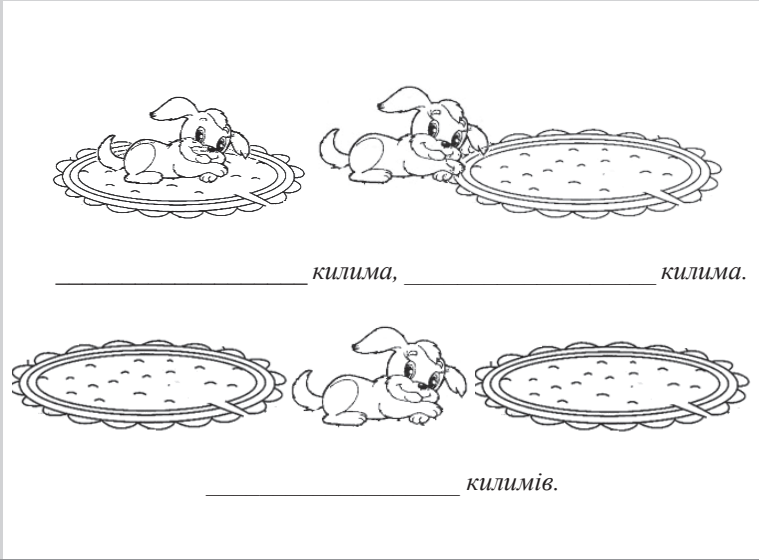
Посередині цвяшок

Посередині лимон

- Підпиши малюнки словом **посередині** там, де потрібно.

Гра «Яке слово заховалось?»

Запиши слова, які заховались у слові **посередині**.

Гра «Розшифруй»

ПОЛЕ" + СЕРЕДА" + ДИНІ.

(Посередині.)

Диктанти

- Бджола сидить посередині квітки. Джміль сів посередині кленового листка.
- Дідусь приніс ялинку. Її поставили посередині кімнати.

УКРАЇНА

Лексичне значення

Україна — незалежна суверенна держава Європи, країна, наша Батьківщина.

Походження слова

Слово «Україна» — слов'янського походження, означало первісно «край, земля, територія». Найімовірніший індоевропейський корінь **(s)krei-* — «відокремлювати, різати».

Уперше назва з'являється в Київському літописі у 1187 році, де літописець розповідає про смерть переяславського князя («І плакали по ньому всі переяславці... За ним же Україна багато потужила»). З тих часів слово починає часто траплятися і в інших літописах у формах «Київська Україна», «Чернігівська Україна», «Сіверська (Новгород-Сіверська) Україна» тощо.

Отже, «Україна» означає буквально «земля, виділена для нас із загалу, відокремлена від решти», коротше — «наша власна земля». Аналогом є німецьке слово *Inland* (букв. Вкраїна), яке означає внутрішня, своя земля.

Споріднені слова

Україна, українець, український, українка, українці.

Цікаві завдання

- Виправ помилки у словах. Обведи слово, яке записане правильно.

україна

Укаїна

Украина

Україна

- Встав пропущені букви. Запиши утворені слова.

Ук__аїна

Укра__на

Укр__їна

У__раїна

__країна

Вірші

* * *

Україно моя мила,
 Ти моя рідненька,
 Я тебе так щиро люблю,
 Хоч я ще маленька.

(І. Блажкевич)

* * *

Хоч малий я, невеликий,
 Зате добре знаю,
 Що край рідний — Україна,
 Я тебе кохаю.

(П. Тичина)

Диктанти

- Моя Україна — то мамина ласка,
 Червона калина, бабусина казка.
 Це соняхи в цвіті, горобчиків згряя...
 Я кращої в світі країни не знаю.

(Л. Савчук)

- Наша Україно! Ми — твоя надія,
 Ми — твоє майбутнє й заповітні мрії.

(Н. Книшова)

- Мій дідусь народився і живе в Україні. Він українець. Україна — наша Батьківщина.

Прислів'я

- Нема на світі другої України, немає другого Дніпра.
- Наша слава — Українська держава.
- На чужій стороні Вітчизна удвічі миліша.
- Всюди на світі добре, а вдома найкраще.
- Людина без Вітчизни — що соловей без пісні.
- Людина без рідної землі — що соловей без гнізда.
- За морем тепліше, та вдома миліше.

Вірші

До нас журавлик прилітав

До нас журавлик прилітав,
Він гарні віршики читав
Про синє небо і весну,
Про Чорне море і Десну,
Про Україну — рідний край...
Ти ще раз, друже, прилітай!

(Ігор Січовик)

Вітання

Літака спитав Лелека:
— Ти куди летиш?
— Далеко:
В Україну — рідний край!
— То, будь ласка, помахай
Над моїм гніздом-селом
Хоч однесеньким крилом!

(Ігор Січовик)

Рідний край

Красивий, щедрий рідний край,
І мова наша солов'їна.
Люби, шануй, оберігай
Усе, що зветься Україна.

(Ігор Січовик)

Фарби

Стільки мають кольорів,
Як веселка на Дніпрі.
Ними я створю картину —
Намалюю Україну.

(Лель-Анатолій Загрудний)

Добрий день, Україно моя!

Струмок серед гаю, як стрічечка.
На квітці метелик, мов свічечка.
Хвилюють, малюють, квітують поля —
Добрідень тобі, Україно моя!

(П. Тичина)

Лелеки

З океанів далеких
Прилетіли лелеки,
Посідали край хати,
Щоб гніздо будувати.
Де лелеки осядуть —
Вдосталь щастя і ладу,
Щоб раділа родина,
Щоб цвіла Україна!

(Я. Скидан)

УКРАЇНСЬКИЙ

Лексичне значення

Український — з України, вироблений в Україні.

Списування

- В українському алфавіті 33 літери. 10 українських літер позначають голосні звуки.
- Український вишитий рушник — символ України. Український рушник супроводжує українця і в радості, і в горі.

Диктанти

- Вивчайте мову українську — ніжну, чарівну, прекрасну. Всі українці пишаються українською мовою!
- Українські страви люблять не тільки українці. Українські вареники, український борщ, українські галушки смакують усім.

Письмо з пам'яті

- Мово моя українська, батьківська, материнська (*В. Бичко*).
- Український народ любить співати пісні. Українські колискові — ніжні і мелодійні.

ФАРТУХ

Лексичне значення

Фартух. 1. Жіночий одяг у вигляді шматка тканини певного розміру та фасону, який одягають спереду на сукню, спідницю, щоб запобігти забрудненню.

2. Шкіряна, полотняна тощо запона в колясці, візку тощо для захисту їздця від болю, пилу.

3. Деталь верстата, у якій розміщені механізми для передавання руху.

Походження слова

Іменник *фартух* прийшов до нашої з німецької мови: *vortuch* — «ганчірка, передник».

Польське — *fartuch*.

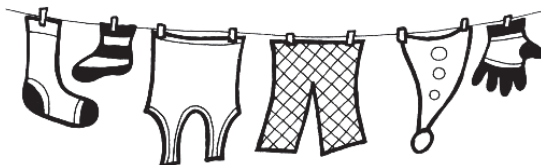
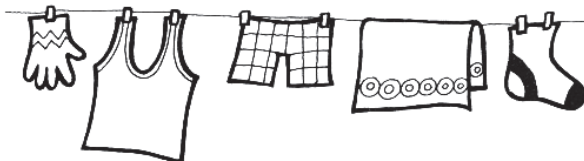
Родичі: російське — *фартук* та білоруське — *фартух*.

Цікаві завдання

- Допиши слова. Намалюй дівчаткам фартушки.

У фартусі зручно,
У фартусі гарно,
У фартусі одяг
Не зіпсуєш.
У фартусі — Оля,
У фартусі — мама,
У фартусі — всі,
Кого не назвеш.
Оля у _____.
Юля у _____.

• Бабуся повісила сушити одяг, а фартушки забула. Намалюй фартушки і підпиши їх.

• Знайди слова і запиши.

ф	к	ф	а	р	т	у	ш	о	к	с	н	о
а	р	ш	м	у	ф	а	р	т	у	х	с	а
ц	у	ф	а	р	т	у	х	к	о	б	л	р
ч	с	ф	в	р	ф	а	р	т	у	ш	о	к
я	ф	а	р	т	у	х	и	у	к	ш	ц	о

Списування

Фартух — частина українського костюма.

Жінки на фартухах вишивали візерунки.

Диктанти

- Художник пише картини у фартусі. Фартух допомагає йому залишатись чистим.
- Бабуся місить тісто у фартусі. Даринка одягнула фартух. Вона допомагає бабусі ліпити українські вареники.
- Дідусь одягнув фартух. Він іде до бджіл. Микита також у фартусі. Він допомагає дідусю.

Письмо з пам'яті

- Вміє Таня вишивати й підрубити фартушок.
- Вдягнувшись у білий фартушок, Галинка йде у дитсадок.
- Стоїть у фартусі Іванко й тримає із варенням банку.

ЦУКЕРКА

Лексичне значення

Цукерка — солодкий кондитерський виріб, виготовлений із різних продуктів, зварених із цукром, що має вигляд невеликого шматочка, кульки, плиточки тощо.

Походження слова

Історія цукерок охоплює географію всієї земної кулі. Саме слово «цукерка» перекладається з латини як «приготовлене зілля». Перші кондитери з'явилися у Стародавньому Єгипті, де знатні громадяни завжди відрізнялися любов'ю до кулінарних вишукувань: оскільки цукор тоді ще не був відомий, вони варили цукерки з меду та фініків, на Сході цукерки робили з мигдалю і фіги. У Стародавньому Римі рецепт цукерок із горіхів, макових зерен, меду і кунжуту тримався в суворій таємниці, а у Стародавній Русі цукерки готували з кленового сиропу, патоки та меду.

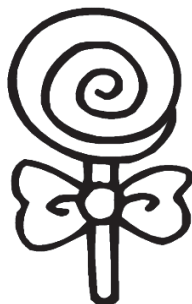
Французькі літописи розповідають про те, як цукерки відіграли роль державної ваги при дворі. У 1715 році канцлер завоював прихильність французького короля Людовіка XV, піднісши йому в подяку за сказану в парламенті тронну промову ... величезне блюдо з цукерками! А втім, чим же ще можна було підкорити серце монарха, якому тоді було всього п'ять років?

Цікаві завдання

- *Склади і запиши сполучення слів. Домалюй малюнок.*

На цукерці сидить муха.
У солодкому всі вуха.
На цукерці гарно їй,
На цукерці поряд джміль,
На цукерці є бджола,
На цукерці — комашня.
Ну й цукерка здоровенна!!!
Там нема тільки оленя!

На цукерці — муха,
на цукерці — джміль,

- Прочитай вірш. Впиши виділені слова.

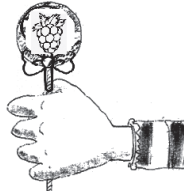
Я люблю **цукерки**,
Цукерочки солодкі.
Цукерник їх готує,
 І мама їх купує
 В **цукерні** гомінкій.

- З'єднай слова і малюнки. Запиши звукову модель слів.

Цукерка

Цукерник

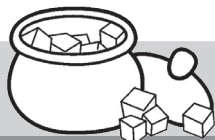
Цукерня

Диктанти

- Подруга подарувала Оленці цікаву цукерку. Цукерка була на паличці. Цукерочку виготовили з бджолиного меду.
- Яринка любить ходити до дідуся в гості. Дідусик завжди має в кишені смачні цукерки.

ЦУКОР

Лексичне значення

Цукор — продукт харчування, солодка на смак біла кристалічна речовина, що виготовляється з цукрових буряків, цукрової тростини тощо.

Походження слова

Українською *цукор*, білоруською *цўкар*, польською *sukier*, чеською *sukr*, словацькою і нижньолужицькою *sukor*, верхньолужицькою *cokor*; запозичено з німецької мови через посередництво польської; нім. *zucker* — «солодкий продукт харчування», походить від італ. *zucchero*, що виникло зі старолатинського *sucserum* — «те саме», яке через арабське *sūkkar*, перське *shākār* зводиться до давньоіндійського *śārkarā*, *śarkarah* — «галька, рінь, пісок; цукор-пісок».

Батьківщина *цукру* — Індія, де він відомий 2300 років, їх мовою називався «*сак-кара*».

У Європі цукор був відомий ще римлянам. Коричневі цукрові крупинки готували із соку цукрової тростини та ввозили у Європу з Індії. Єгипет — провінція Римської імперії — був посередником у торгівлі з Індією.

Значення цукрових буряків для підготовки цукрового сиропу було відкрито у XVI столітті паном Олів'є де Серра.

Фразеологізми

Цукром не годуй — коли комусь щось подобається настільки, що він навіть від найсмачнішого може відмовитися.

Не цукор — неприємний, важкий.

Цікаві завдання

- Прочитай вірш. Випиши виділені слова.

Цук, цук, цук — **цукровий** цар,
В **цукровім** царстві — господар.
Цукрове поле, цукровий сад,
Цукрові квіти й виноград.
Із **цукру** все в країні тій,
І я хотів би жити в ній.

- Прочитай вірш. Випиши виділені слова. Намалюй ведмедику цукрову хатку.

Цукрова хатка

Пухнасте ведмежатко
Цукрову робить хатку.
 Із **цукру** мостить стелю,
 Вікно із карамельок,
 Цукрова вата — дах,
Цукрові двері й льох.
 З **цукрового** зефіру —
 І стіни, і паркет.
 Закінчить будувати
 І віднесе в буфет.

Диктанти

- В Україні цукор виготовляють із цукрового буряку. У Канаді цукор виготовляють із цукрового клена. На Кубі цукор виготовляють із цукрової тростини.
- Бабуся любить чай із цукром. Дідусь любить цукрове печиво. Подруга любить шоколадні цукерки.

ЯКІР

Лексичне значення

Якір — пристрій для утримання на місці суден, плавучих маяків тощо у вигляді металевого стержня з лапами, які чіпляються за ґрунт.

Походження слова

Філологи зараховують слово «*якір*» до слів, запозичених із давньогрецької або латинської.

Стародавні греки назвали залізний якір словом «*apsira*» — «*анкур*» від кореня «*анк*», що означає «гак», «кривий» або «вигнутий».

Від давньогрецького «*анкур*» утворилося латинське слово «*anchora*», яке пізніше перейшло в інші мови Стародавньої Європи.

Сучасні англійські моряки нерідко користуються синонімами слова «*anchor*» — «*tud hook*», що буквально означає «муловий гак», і «*crab-claws*», що перекладається як «крабові клешні».

У давньоруській мові зустрічається грецька форма «*анкур*», що пізніше перейшла у «*якір*».

У письмовому вигляді слово «*якір*» уперше згадується в літописі «Повість минулих літ» Нестора Літописця.

Фразеологізм

Кинути якір — поселитися, розташуватися.

Списування

- Коли корабель зупиниться, моряк кине якір на дно.
- Якір є у корабля. Якір є у човна. У катера також є якір.

Диктант

У яхти малий якір. У великого судна величезні якорі. На картузі у дідуса малесенький якірець.

Письмо з пам'яті

Є у нас корабель,
Якорі й мотори.
Є канат з конопель...
Та немає моря.

(В. Швець)

2-й клас

Слова, значення, вимову і написання яких учні мають засвоїти: *алфа́віт і алфа́віт, Батькі́вщина, ведмі́дь, ве́ресень, ву́лиця, геро́й, дикта́нт, дива́н, дити́на, духмя́ний, дятел, жа́йворонок, зава́дння, за́єць, кале́ндар, кі́лим, меда́ль, метро́, неді́ля, озна́ка, поми́лка і по́милка, понеді́лок, портфе́ль, предме́т, сере́да, теа́тр, учи́тель, чита́ння, черво́ний, черго́вий, череві́ки, четве́р, шофе́р, я́сен* (34 слова).

АЛФАВІТ І АЛФАВІТ

Аа	Бб	Вв	Гг	Ґґ	Дд	Ее
Єє	Жж	Зз	Ии	Іі	Її	Йй
Кк	Лл	Мм	Нн	Оо	Пп	Рр
Сс	Тт	Уу	Фф	Хх	Цц	Чч
Шш	Щщ	Ьь	Юю	Яя		

Лексичне значення

Алфавіт — сукупність літер, прийнятих у писемності якої-небудь мови і розмішених у певному ustalеному порядку; азбука, абетка.

Походження слів

Ⲁ ⲁ α β
алеф бет альфа бета
фінікійські букви давньогрецькі букви

Алфавіт — слово за походженням фінікійське (*алеф* — «бик», *бет* — «дім»), трансформоване у старогрецькій мові як *альфа* і *бета* (перші літери грецької абетки, звідси староукраїнська назва абетки — *альфабет*), а пізніше — алфавіт.

А Б
аз буки

Абетка — власне українська назва азбуки, створена за вимовою перших двох літер алфавіту (*а*, *б*).

Азбука — слово походить від давньоруського *азъбуки*, запозиченого із старослов'янської мови, де перші дві літери звалися *аз* — «я» і *буки* — «буква».

Про український алфавіт. Сучасна українська абетка є кириличною і складається з 33 літер, які вживаються для позначення на письмі 48 фонем. *Фонема* — найменша (неподільна) структурно-семантична звукова одиниця, що здатна виконувати деякі функції в мовленні. 21 літера позначає приголосні звуки — *б*, *в*, *г*, *д*, *ж*, *з*, *к*, *л*, *м*, *н*, *п*, *р*, *с*, *т*, *ф*, *х*, *ц*, *ч*, *ш*, *щ*. Літера *й* перед *о* позначає приголосний [j] (*його*), а в інших позиціях — нескладовий голосний [i] (*йду*, *гай*). Літера *г* позначає дзвінкий гортанный фрикативний приголосний [ɦ] (*голова*), а *ґ* — задньоязиковий проривний приголосний [g] (*тава*, *грунт*, *гудзик*). Літера *щ* позначає сполучення звуків [шч] (*щука*). 10 літер позначають голосні звуки, з яких *а*, *е*, *и*, *і*, *о*, *у* передають кожна по одному звуку, а літери *є*, *ю*, *я* позначають по одному звуку лише після м'яких приголосних (*синє*, *люди*, *ряд*), а на початку слова, після голосних і після апострофа — по два ([j + e], [j + u], [j + a] — *має*, *юнак*, *в'янути*). Літера *ї* завжди позначає два звуки ([j + i] — *їжа*, *з'їзд*). Літера *ь* звукового значення не має, а вживається для позначення м'якості приголосного звука (*кінь*, *льон*). Літери української абетки за формою бувають великі й малі, а за різновидом — друковані й писані.

Українська абетка сформувалася на основі кирилиці, що поширилась у Київській Русі з прийняттям християнства і протягом Х—XVII століть змінювалась у зв'язку з потребою пристосувати її до звукового складу народного мовлення.

Словникові диктанти

- Український алфавіт, англійський алфавіт, німецький алфавіт.
- Запиши за алфавітом, вивчи алфавіт, розкажи алфавіт, прочитай алфавіт.

Списування

- В алфавітах різних мов різна кількість букв. В українському алфавіті — 33 букви. В англійському алфавіті — 26 букв.
- Є алфавіти-рекордсмени. Найбільше букв — 72 — у кхмерському алфавіті. А найменше — в алфавіті мови ротокас, якою говорять у Новій Гвінеї.
- Усі повинні знати алфавіт. За алфавітом записують слова у словник. За алфавітом записують прізвища учнів у журналі.
- Я пишу букви в алфавітному порядку.
- На уроці учні записали алфавіт. В українському алфавіті — 33 букви.

Диктант

Ми пишемо алфавіт. Першою буквою алфавіту є буква А. Остання буква алфавіту — Я.

Цікаві завдання

Запиши за алфавітом. Назви всі слова одним словом. Підкресли зайве слово.

1. Клен, дуб, липа, акація, бук, верба, ялина, зебра.
2. Заєць, ведмідь, дятел, жайворонок, ясен.
3. Кіт, краб, коза, кабан, кріт.
4. Білка, борсук, баран, бабак, батон.

Цікаві завдання

- Визнач, якою за рахунком в алфавіті є перша буква твого імені. Наприклад, ім'я *Яна* починається з 33 букви.
- Запиши перші 10 букв алфавіту, помінявши місцями дві букви. Попроси сусіда по парті знайти помилку.
- Запиши алфавіт навпаки: від останньої букви до першої.

Загадка

Букви всі від — А до Я, —
Як одна міцна сім'я.
Варто всіх у цій родині
Знати грамотній дитині. (*Абетка, алфавіт.*)

Вірш

Акровірш (з грец. *акрос* — «крайній» і *атіχος* — «віршований рядок») — вірш, у якому перші літери кожного рядка під час читання згори вниз утворюють слово або речення, найчастіше — ім'я того, кому присвячується акровірш.

А — з неї діти починають
Буквар читати з ранніх літ,
Екзамен перший свій складають.
Тож треба знать її як слід.
Коли вже вивчена вона, —
Авжеж, прислужиться сповна.
(А. Романенко)

БАТЬКІВЩИНА І БАТЬКІВЩИ́НА

Лексичне значення

Батьківщина. 1. Країна стосовно людей, які народилися в ній і є її громадянами; вітчизна. // Місце народження кого-небудь.

2. *Перен.* Місце зародження, походження або виникнення чого-небудь.

Походження слова

Слово *Батьківщина* походить від слова *батько*. У давнину словом «*ба́тьківщина*» називали все, що дістається дітям у спадок від батьків. Пізніше *Батьківщиною* стали називати місце, де людина народилася.

Спільнокореневі слова

Батько, батьківський.

Синонім

Вітчизна.

Прислів'я та приказки

- Кращого за Батьківщину місця не знайти.
- Без Батьківщини і сонце не гріє.

Списування

Щаслива наша Батьківщина.

На щедрих нивах України

Ще вищий колос виростає,

Блищить пшениця золота.

Словниковий диктант

Моя Батьківщина, жити без Батьківщини, летіти над Батьківщиною, люблю Батьківщину.

Попереджувальний диктант

У кожної людини є Батьківщина. Батьківщина — рідний край, де пшеничні поля і синє небо. Батьківщина — це рідний дім, де живуть мама і тато, бабуся і дідусь.

Самодиктант. Письмо з пам'яті

Моя Батьківщина — Україна. Я люблю свою Батьківщину.

Творча робота

Заміни слово **Батьківщина** на слова **рідний край, Вітчизна, рідна земля**.

На уроці діти говорили про Батьківщину, про безкраї степи Батьківщини, про глибокі річки Батьківщини, про любов до Батьківщини.

Вірш

Батьківщина

Знаєш ти, що таке Батьківщина?

Батьківщина — це ліс осінній,

Це домівка твоя і школа,

І гаряче сонячне коло.

Батьківщина — це труд і свято,

Батьківщина — це мама і тато,

Це твої найщиріші друзі

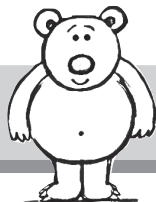
І бджола у веснянім лузі.

Батьківщина — це рідна мова,

Це дотримане чесне слово.

(Анатолій Костецький)

ВЕДМІДЬ

Лексичне значення

Ведмідь. 1. Великий хижий ссавець із незграбним масивним тілом, укритий густою шерстю.

2. *Перен., розм.* Про незграбну, неповоротку людину.

Походження слова

У давнину праслов'янське слово *h₂ŕtkos* (інше написання — **r_kPos*) було заборонене для вимови. Тому для називання ведмедя користувалися описом його звичок. І слово «*медведь*» утворене із слів «мед» та **ēd-* — «поїдач», «їд», тобто медоїд. Українське «ведмідь» утворилось від «*медведь*» у результаті переставляння складів.

Про ведмедя

Ведмідь бурий є найбільш відомим видом своєї родини, одним із найбільших наземних хижаків у світі та найбільшим хижакom фауни України. У нього міцний кремезний тулуб із високою холкою, масивна голова з невеликими вухами та очима. Хвіст короткий, часто повністю прихований у шерсті. Лапи міцні, з великими невтязними кігтями. Шерсть густа, зазвичай забарвлена рівномірно або з деяким потемнінням основного кольору на морді та лапах. Забарвлення бурого ведмедя загалом варіюється від світло-палевого до майже чорного; але найзвичайнішою є буро-коричнева форма. Попри те, що бурий ведмідь належить до хижаків, полюванням великої здобичі — лосів, кабанів, оленів — займаються далеко не всі з них, а головним чином ті, які мешкають у північній тайзі. Але і там м'ясоїдні інстинкти виявляють не всі з них, а здебільшого великі старі самці. Зазвичай бурий ведмідь харчується ягодами, плодами, горіхами, зеленими рослинами, комахами, їх личинками, рибою (особливо під час масового нересту), падаллю. Але цієї їжі він зазвичай з'їдає дуже багато. Наприклад, у шлунку одного ведмедя, який нещодавно встав із барлогу, було виявлено кілька кілограмів мурах та мурашиних яєць разом із будівельним сміттям із мурашників. Бурі ведмеді полюбують мед, за що цей вид й дістав свою назву у слов'янських мовах. Мед ведмеді добувають із гнізд диких бджіл, а також можуть розорювати пасіки.

Вимова: [ви^едм 'ід '].

Спільнокореневі слова

Зменшено-пестливе: ведмедик; ведмежа́, ведмежатко — маля ведме́дя; ведме́диця, ведмежий, ведмедячий, ведмедище.

Синоніми

Народні назви — Михайло, бурмило.

Списування

Настала весна. Виліз ведмідь із барлогу. Потягнувся ведмедик. Який ведмідь став худий! Ведмедю потрібно шукати їжу. Все ведмедеві згодиться: і корінець, і пагінець, і звірина.

Словникові диктанти

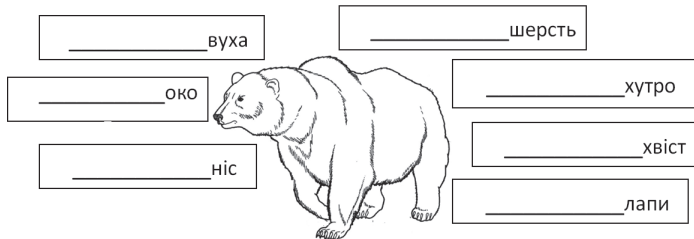
- Бурий ведмідь, білий ведмідь, чорний ведмідь.
- Бурий ведмідь, плюшевий ведмедик, ведмежий барліг, ведмедячі сліди.
- Велика ведме́диця, величезний ведмедище, пухнасте ведмежа, маленьке ведмежатко.

Диктанти

- Настала осінь. Ведмедю час готуватися до зими. Нагулює ведмідь жир. Облаштовує ведмідь барліг. А як стане морозно — буде ведмідь спати всю зиму.
- Зима. Спить ведмідь у барлозі. Сниться ведмедю ведмежий сон, як він їсть мед і малину.

Цікаві завдання

Допиши слова: **ведмежий, ведмежа, ведмеже, ведмежі.**

Допиши речення.

Я побачив ведмедя в лісі і ... _____.

Я побачив ведмедя в зоопарку і ... _____.

Я побачив ведмедя на малюнку і ... _____.

Я побачив ведмедя на дивані і ... _____.

Порівняй білого та бурого ведмедів. Результати порівняння запиши в таблицю. Склади речення із сполучником **а**.

Звір	Де живе?	Якого кольору шерсть?	Як рухається?	Що їсть?
Білий ведмідь				
Бурий ведмідь				

Зразок. Білий ведмідь живе в Арктиці, а бурий — у лісі.

Фразеологізми

Ведмідь на вухо наступив — про тих, хто не має музичного слуху.

Зробив ведмежу послугу (прислугу) — прислужився невміло, лише завдавши прикрощів.

Порівняння

Тварину наділено різноманітною народною символікою: сили («Міцний, як ведмідь», «Сила, як у бурмила», «Здоровий, як ведмідь, а дурний, як пень»), незграбності («Звивається, як ведмідь у танці»), невдоволення («Бурчить, як ведмідь»), відлюдності («Живе, як ведмідь у барлозі»), ненажерливості («У ведмедя десять пісень, і все про мед»); малих дітей лякали «ведмедем із торбою» (як приклад казка «Маша і ведмідь»).

Загадка

Хоч у нього й шуба є,
Та як холод настає,
Він не їсть тоді, не п'є
І не ходить, не гуляє,
У барліг спати лягає. (*Ведмідь.*)

Вірш

Будить мама ведмежатко
Рано навесні:
— Прокидайсь, моє малятко,
Вже розтанув сніг!
Вже птахи давно щебечуть,
Уставай, сонько! —
Мама штурхає за плечі,
Та мовчить Мишко...
— Що ж, — зітхнула сумно ненька, —
Ох, біда, біда!
Буду я тепер, бідненька,
Їсти мед сама.
— Зачекай! — Мишко підскочив, —
Вже біжу, біжу!
Лиш візьму велику ложку —
І допоможу!!!

(*Олеся Мамчич*)

ВЕРЕСЕНЬ

Лексичне значення

Вересень — назва дев'ятого місяця календарного року.

Про походження слова

Назва *вересня* прийшла з Полісся. Там у цей період цвіте *верес* — цінна медоносна рослина. Верес квітує із серпня і до кінця жовтня, але найпишніше рожево-бузкове суцвіття вкриває соснові бори, торф'яники та піщані пагорби саме у вересні.

У давнину *вересень* називали ревуном, заревом, сівнем, бабиним літом та покрійником. У стародавніх слов'ян місяць жнив називався серпень, а місяць молотьби — вересень (від слова «верещить» — молотити) — походить від назви землеробських робіт.

Словникові диктанти

- Теплий вересень, дощовий вересень, вересневий день.
- Вересневий ранок, вереснева прохолода, вересневе небо, вересневі дні.

Списування

Настав вересень. Сонце у вересні гріє не так сильно, як улітку. Вересневе повітря чисте й прохолодне.

Диктанти

- У вересні квітнуть айстри. Вересневі айстри схожі на різнобарвні зірки. Квітнуть вересневі квіти, радують нас.
- Вересневого ранку школярі йдуть до школи. Перше вересня — День знань.
- На календарі — вересень. Вересень — перший місяць осені. Після вересня настане жовтень.

Прислів'я

- Серпень страву готує, а вересень подає її до столу.
- Як вересніє, то й дощик сіє.
- У вересні одна ягода і та гірка — горобина.

ВУЛИЦЯ

Лексичне значення

Вулиця. 1. Обмежений двома рядами будинків простір для їзди та ходіння.

2. Місце надворі, де молодь збирається на гулянку, а також сама гулянка. **Збиратися (зібратися) на вулицю** — сходитися на гулянку (звичайно увечері).

3. Зовнішнє оточення, яке своєю некультурністю, невихованістю погано впливає на кого-небудь.

Про походження слова

Вулиця = гулиця (зменшено-пестливе — *гулонька*) = юлиця (зменшено-пестливі — *юлонька, юлочка, юличка* — використовувалися зазвичай для позначення сільської вулиці) — місця під відкритим небом (коло чийогось двору, на толоці, під вербами біля ставка чи в березі за городами тощо), де сільська молодь збиралася на гулянку, а також сама гулянка; улюблені літні молодіжні розваги, забави, що приходять на зміну вечорницям і досвіткам; вулиця починалася від Великодніх свят і тривала все літо — до свята Семена [Літопроводця] (1/14 вересня).

Вимова слова: [вʊли'ц'а].

Спільнокореневі слова

Вулиця, вуличка, провулок, вуличний.

Синоніми

Вулиця, проспект, бульвар, завулок, провулок, вуличка, дорога.

Творчий словниковий диктант

Допиши слово, протилежне за значенням.

Широка вулиця — ... вулиця.

Рівна вулиця — ... вулиця.

Світла вулиця — ... вулиця.

Словникові диктанти

- Вулиця Тараса Шевченка, вулиця Лесі Українки, вулиця Хрещатик.
- Тиха вуличка, невелика вуличка, центральна вулиця, останній провулок.
- Вуличний ліхтар, вулична лава, прибирання вулиці, підмету вулицю.

Списування

На Веселій вулиці жив смішливий кіт.

На Підземній вулиці жив сліпенький кріт.

На Квітковій вулиці жило зайчєня.

Такі різні вулиці знаєш ти і я.

Диктанти

- Хрещатик — головна вулиця Києва. По вулиці їдуть машини. Вулицею йдуть люди. Кияни люблять цю вулицю.
- Я йшов по вулиці Космонавтів. Раптом із провулка вибігло цуценя. Воно сіло біля вуличного ліхтаря. Цуценя Дружок зустрічало мене з роботи.

Творча робота

Дай відповіді на запитання. Використовуй виділені слова. Запиши складений текст.

На якій вулиці ти живеш?

Широка чи вузька твоя вулиця?

Чи їздять по вулиці машини?

Фразеологізми

На всю вулицю кричати — дуже голосно, сильно.

На вулиці не валяється — має неабияку вартість, позитивні якості, високо цінується і становить рідкість.

Обминати десятою вулицею — уникати зустрічі з ким-небудь.

ГЕРОЇЙ

Лексичне значення

Герой. 1. Видатна своїми здібностями і діяльністю людина, яка виявляє відвагу, самовідданість і хоробрість у бою і в труді.

2. *Чого.* Людина, яка втілює основні, типові риси певного оточення, часу, певної епохи тощо.

3. Головна дійова особа літературного твору.

4. Особа, яка чим-небудь відзначилася, привернула до себе увагу.
Одержавши три двійки, Петрик став героєм дня.

Словникові диктанти

- Герой України, героїчний подвиг, герой праці.
- Герой дня, героїчно захищає, медаль героя, захоплення героєм.
- Героїчний учинок, героїчний подвиг, героїчна історія.

Пояснювальні диктанти

• Мій тато — герой. Він героїчно захищав нашу країну. Я пишаюся татом і героями України.

• Мій дідусь — герой. Він боронив рідну землю. За героїчний подвиг його нагородили медаллю.

• Героями казки «Колосок» є півник і двоє мишенят. Ці казкові герої веселі й добрі.

• Сьогодні Микола став героєм дня. Він одержав три двійки.

Списування

В Україні багато героїв. Герої Небесної сотні захищали незалежність нашої держави. Ми пишаємося героями. Пам'ятник у Києві присвячено героям Майдану.

Вибіркове списування

Героїчно день у день
Дмитрик все долає лінь.
Героїчний бій із лінню
Наче справжній бій із тінню.

Його героєм всі вважають,
Всі героя поважають,
А герою лінь долати,
Помагають мама й тато.

Творча робота

Склади текст, давши відповіді на запитання.

— Який твій улюблений казковий герой?

— Героєм якої казки він є?

ДИКТАНТ

Лексичне значення

Диктант — письмова робота, вправа для засвоєння або перевірки грамотності, що полягає в записуванні тексту, який диктується.

Словникові диктанти

- Малюнковий диктант, графічний диктант, складний диктант.
- Пишу диктант, перевіряю диктант, виправлю помилку в диктанті.
- Диктує слово, диктує приклад, диктувати тихо, писати під диктовку.

Списування

Учитель диктує диктант. Учні уважно слухають речення диктанту. Потім старанно записують диктант у зошити.

Диктанти

- Петрик пише диктант. Оленка пише диктант. Хлопчик поглядає на диктант Оленки. Списувати диктант негарно, Петрику.
- Учні пишуть диктанти, щоб перевірити свою грамотність. У кого менше помилок у диктанті, той грамотніший. Учися писати диктанти.

Самодиктант. Диктант на дистанції

Я пишу диктант,
Ти пишеш диктант,

Ми пишемо диктант,
А кіт пише диктант?

Вибірковий диктант

*Запиши слова, які схожі на слово **диктант**.*

Диктант, диктор і диктатор

Звичайнісінький диктант, який часом завдає нам багато клопоту, походить від латинського слова й означає «говорити для записування». Далі це слово почало означати «розпоряджатися, наказувати» та стало називати осіб, які мають необмежену владу і нав'язують свою волю іншим, тобто диктатор.

Складання словосполучень

Склади сполучення слів, користуючись схемою.

ДИВАН

Лексичне значення

Диван. 1. Рід великих м'яких меблів для сидіння і лежання.

2. У деяких країнах Сходу погоджувальна рада державних діячів чи державні установи для вирішення судових чи адміністративних справ.

3. У літературі східних країн — збірка поезій одного автора.

Походження слова

Слово *диван* перського походження. Спочатку воно просто означало слово «список» чи «списані аркуші паперу», потім *диванами* називали книги для обліку доходів чи списки боржників. Пізніше *диванами* іменували канцелярії, де складали подібні списки, а також зібрання радників халіфа, які проводилися у приміщеннях із меблями у вигляді довгих м'яких лежанок із подушками, на яких вони сиділи. Коли у XVIII столітті це слово потрапило у Європу, то воно означало саме ці м'які меблі. З часом дивани змінювались, а слово «*диван*» залишилось і дотепер.

Списування

У давнину диваном називали аркуші паперу та списки. У диванах (особливих приміщеннях) складали дивани (книги обліку). На диван (зібрання) скликали радників султана. А тепер на дивані сидимо ми.

Словниковий диктант

Широкий диван, маленький диванчик, сидіти на дивані, диванна подушка, спинка дивана.

Пояснювальні диктанти

• Я сів на диван. Біля мене на дивані примостився кіт Пушок. За диваном сховався мій брат Іван. З-під дивана гарчав собака Дружок.

• У кімнаті стоїть диван. Біля дивана стоїть столик. Над диваном висить картина. Ми любимо відпочивати на дивані. Без дивана в кімнаті незатишно.

Вибірковий диктант

Випиши назви різних диванів.

Різні дивани

У світі багато різних диванів. Є *тахта* — широкий диван без спинки, який вкривається килимом, що звисає зі стіни. Є *канapé* — маленький диван зі збільшеним узголів'ям. Є *софа* — м'який широкий диван із підлокітниками та низькою спинкою. Є *кушетка* — диванчик із узголів'ям, але без спинки. Різні дивани використовуються для різних цілей.

Самодиктант. Письмо з пам'яті

На дивані я лежу,
На дивані я сиджу,
На диванчику я граю,
Весь день з дивана не злізаю.

Творча робота

Опиши свій диван, дописуючи словосполучення.

За розміром. У нашій кімнаті (великий, маленький, невеликий) диван.

За шириною. Диван (вузький, широкий).

За кольором. Диван (сірого, білого, червоного, синього) кольору.

За зображенням на тканині. На (колір) тлі дивана намальовано (візерунок, метеликів, орнамент, квіти).

На дотик. Наш диван (м'який, твердий, гладкий, пухнастий).

ДИТИНА

Лексичне значення

- Дитина.** 1. Маленька дівчинка або маленький хлопчик.
2. Син або дочка незалежно від їхнього віку.
3. *Перен.* Той або те, що успадкували характерні риси своєї епохи, свого середовища тощо.
4. *Перен.* Про наївну, недосвідчену людину.

Походження слова

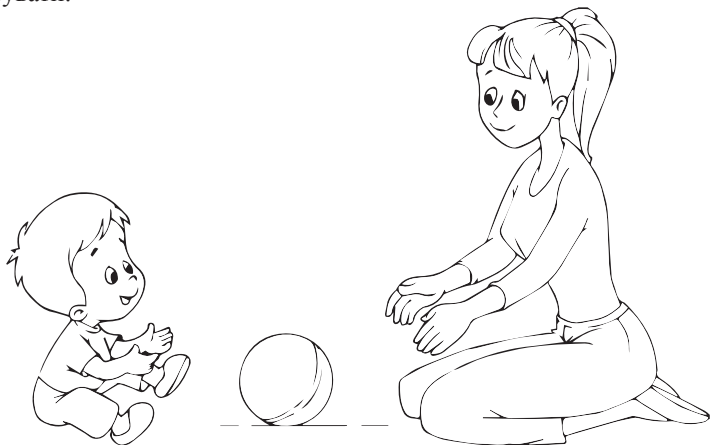
У давньоруській мові *дѣтина* означало «молодий чоловік». У цьому значенні слово *детина* і досі вживається в російській мові з іронічним відтінком. В українській мові слово *дитина* — стилістично нейтральне. Походить із старослов'янського *detent* — «годоване груддю». У праслов'янській мові *detent* і *dojiti* («доїти») були пов'язані.

Споріднені слова

Дитинка, дитячий, дитинитися, дитинство; *зменшувально-пестливе значення*: дитя, дитинча, дитинчатко.

Як правило в розмові

Дитинитися — впадати в дитинство; поводитися як дитина; пустувати.

Списування**• Права дитини**

Дитина — це людина до 18 років. У кожної дитини є права. Дитина має право на життя. Всі діти мають право на освіту. Права дитини ніхто не повинен порушувати. Вчи права дитини!

• Обов'язки дитини

Дитина повинна відвідувати школу. Обов'язок кожної дитини — гарно вчитися. Усім дітям потрібно виконувати правила поведінки.

Словниковий диктант

Розумна дитина, маленьке дитя, дитинча ведмедя, мила дитинка, дитячий одяг, щасливе дитинство.

Пояснювальні диктанти

- Дитина їла гречану кашу. У дитини гарний апетит. Мама дала дитині чашку чаю.

- Дитині подарували машину. У дитини вже є ведмедик і засіць. Дитина грає іграшками.

Самодиктант. Письмо з пам'яті

Я — дитина,
Ти — дитина,
Ми — розумні діти,
Ми — веселі діти.

ДУХМЯНИЙ

Лексичне значення

Духмяний — який має сильний, приємний запах; ароматний, запашний, пахучий.

Про слово

Слово *духмяний* утворилось від слова *дух* у значенні *запах*; аромат.

Споріднені слова

Духмяність, духмяно, духмяніти.

Списування

• Духмяний чебрець

Чебрець — духмяна рослина. Бджоли люблять духмяний запах чебрецю. Вони п'ють нектар квітів. А ми смакуємо духмяним медом.

• Джміль пухнастий дзижчить

І до квітки летить.

Духмяний запах відчуває,

Духмяний сік випиває.

Словниковий диктант

Духмяний запах, духмяна м'ята, духмяне молоко, духмяний пиріг, духмяна паляниця, духмяне яблуко.

Пояснювальні диктанти

• Духмяно пахне суниця. Духмяний запах у полуниці. Духмяніє малина. Від ягід віє духмяністю.

• У саду духмяно пахне яблуками. Духмяний яблучний запах стоїть у повітрі. Духмяніє і пріла трава.

- Закресли зайве слово.

Духмяний, запашний, веселий, ароматний.

Пахучий, духмяний, синій, запашний.

Ароматний, смердючий, духмяний, приємний.

- Допиши слово за аналогією.

Веселий — сумний, духмяний — _____.

Барвистий — різнокольоровий, духмяний — _____.

- Допиши речення.

Чебрець, м'ята, полин — _____.

Лілія, троянда, ромашка — _____.

Яблуко, груша, персик — _____.

Слова для довідок. Духмяні трави, духмяні квіти, духмяні фрукти.

- Допиши слово **духмяний** там, де потрібно.

... мед, ... каша, ... хліб, ... сонце, ... диван, ... м'ята.

- Запиши сполучення слів.

Ароматне яблуко — _____.

Запашна груша — _____.

Пахучий виноград — _____.

Фрукти з приємним запахом — _____.

- Запиши слова там, де потрібно: **духмяний, духмяна, духмяне, духмяні.**

У Олі — _____ полуничний джем.

У Люби — _____ полуничне варення.

У Тараса — _____ полунична помадка.

У Сергія — _____ полуничні цукерки.

ДЯТЕЛ

Лексичне значення

Дятел — лісовий птах із довгим, гострим та міцним дзьобом, який добуває їжу з щілин кори дерева.

Про слово

Слово *дятел* походить від тієї ж основи, що і дієслово «довбати». Давнє ім'я птаха було трохи інакшим за формою — «делбтел» й означало «той, хто довбає».

Словникові диктанти

- Пістрявий дятел, зелений дятел, чорний дятел.
- Дятлове дупло, дятлова шапочка, дятлів хвіст, дятлові очі.
- Маленьке дятлення, годує дятленят, доглядає за дятленицями.
- Стукіт дятла, політ дятла, гніздо дятла, комахи для дятла.

Списування

Дзьоб у дятла — молоток,
Хвостик дятла як стілець,
Дятлик в шапочці літає,
Про дерева щиро дбає.

• Дятел — лісовий птах. Дереву для дятла і житло, і їдальня. Дятли живуть у дуплах. А їжу дятел шукає під корою. Дереву друзять із дятлами.

• У дятла цікавий язик. Він довгий та липкий. До язика дятла прилипають комахи. Дятлів язик як справжня клейка стрічка.

• Здалеку чути стук дятла. Постукає дятел по корі дерева. Комашку дістане язиком і з'їсть. Дятел рятує дерева від комах.

Цікаве завдання

Доповни речення словами: дятлів, дятла, дятлу, дятленьт, дятленьток, дятлові, дятлом, дятленьтатами.

У гнізді _____.

Гніздо _____ знаходиться у дуплі дерева.

Щоб _____ облаштувати гніздо для _____, потрібно принести сухі травинки та пір'їнки. Після появи _____ дбайливому _____ потрібно приносити їжу. Цікаво спостерігати за _____ та _____ біля дупла.

Творча робота

Напиши текст про дятла. Користуйся виділеними словами в запитаннях та словами в дужках.

Хто такий **дятел**? (Риба, комаха, птах)

Де живе дятел? (У річці, у лісі)

Який дятел за розміром? (Великий птах, невеликий птах)

Яке в дятла пір'я? (Пістряве, строкате, чорно-біле)

Який дятлів дзьоб? (Міцний, короткий, довгий, чорний)

Що є на голові дятла? (Червона пляма, червоне пір'я, червона шапочка)

ЖАЙВОРОНОК

Лексичне значення

Жайворонок. 1. Польова чи степова співуча пташка ряду горобцеподібних.

2. Виріб із тіста, що за формою нагадує жайворонка.

3. *Перен.* Людина, яка відчуває себе вранці та в першу половину дня бадьорішою, ніж увечері.

Про слово

Жайворонок (*діалектні назви — верхоляк, посмітюшок, трепецук, подорожник, сусідка, веснянка, чубарик, заворонок*) — у перекладі з давньоруської мови звучить як «*орач*». Назва дана за звичку птаха літати над ріллею в пошуках їжі.

Видові назви пов'язані з особливостями морфології оперення (чубатий, рогатий) або з місцеперебуванням (польовий, лісовий, степовий).

Про жайворонка. Птах трохи більше за горобця. Жайворонки України зимують у Північній Африці або в Індії, вертаються в Україну на початку березня, а відлітають у жовтні. Живуть здебільшого в полях, там в'ють гніздо просто на землі. Самиця жайворонка кладе від 3 до 6 плямистих яєць.

Починаючи співати, жайворонок швидким летом підіймається вгору, описуючи велику спіраль. Згори летить спочатку повільно, а потім раптово складає крильця і «каменем» падає додолу.

Рацион жайворонка різноманітний. Улітку він ловить гусінь, стоніг, різних комах та дощових черв'яків. Щонайменше половина його корму є не тваринного, а рослинного походження. Восени і взимку ці птахи поїдають насіння трав і зерна хлібних злаків (здебільшого пшениці). Пташки поїдають зелені частини рослин. На полях зернових культур великі зграї жайворонків можуть завдавати шкоди, ласуючи молодими паростками. Це відбувається тому, що улюблена їжа жайворонків — бур'яни.

Цікаві відомості про жайворонка

Колись люди прагнули навчити жайворонка наслідувати певні мелодії. У 1917 році видано зібрання музичних творів, створених

для польових, лісових жайворонків та інших видів птахів. Їх повинні були грати на спеціальній флейті — флажолеті.

- Як і всі співочі птахи, жайворонки повинні вивчити свою пісню. Це підтверджується тим, що молодий жайворонко, узятий із гнізда ще до того, як він вивчить пісню батьків, може точно повторити інші, почуті ним мелодії.

- Жайворонко — це один із небагатьох співочих птахів Центральної Європи, який токує на землі. Самець під час токування регулярно підстрибує в повітрі.

- Жайворонки, які живуть у природі, — хороші імітатори. Вони чудово наслідують голоси інших птахів.

- Польовий жайворонко часто стає жертвою перепелятника. Але коли йому вдається звільнитися з кігтів хижака, він швидко відлітає якомога далі і продовжує свою пісню.

Про звичай

Селяни за жайворонками ворожать на врожай. Якщо жайворонки летять високо над землею, то це вони «до Бога летять молитися» — буде врожай на збіжжя. Якщо ж жайворонки летять над землею низько, то це вони «загубили цій по дорозі» — буде неврожай.

У народному календарі було свято, присвячене птахам, — це Сороки (Сорочини) або Жайворонки. Так називаються й обрядові коржики у вигляді пташок, які печуть у цей день дітям, щоб вони, ходячи вулицями, закликали птахів із вирію. Діти бігали з тим печивом по селу, підкидали вгору, імітуючи пташиний політ, і викрикували весняні заклики до птахів. Діти вірили, що після таких закликів птахи і весна не забаряться. А щоб пернатим друзям не було сутужно, залишали для них крихти своїх коржиків, а іноді і цілих «жайворонків», повісивши їх на гілочки дерев.

Словникові диктанти

- Чубатий жайворонко, рогатий жайвір, польовий жайворонко, лісовий жайворон, луговий жайворонко.

- Маленьке жайвороня, пістряве жайворонча, співучий жайворончок.

- Жайворонячий щебет, жайворонкова пісня, жайворонків спів.

Пояснювальні диктанти

- У полі жив жайворонок. На землі у травці жайворонок звив гніздо. Вранці над полем чувся жайворонків спів.

- Навесні жайворонки звили гніздо. Згодом з'явилися жайворонята. Жайворонки годували жайворончат черв'ячками.

Попереджувальний диктант

Жайворонок розміром із горобця. Жайворонки живуть у полі, у лузі. Гніздо жайворонок в'є на землі. Жайвори їдять зерна, комах. Уранці навесні можна почути пісню жайворонка.

Творчий диктант

Запиши назви птахів, пісні яких переспівує жайворонок.

Жайворонок може співати як інший птах. Жайвір скрекоче як

Жайворон цвірінькає як Жайворонок кує як

Загадка

У птаха високий дзвінкий голосочок,

Наче срібний б'є молоточок,

Наче дзвенить голосистий дзвіночок

У полі, де житній росте колосочок. (*Жайворонок.*)

Поезія

* * *

В небі жайворонки в'ються,

Заливаються-сміються,

Грають, дзвонять цілий день,

І щебечуть, і співають,

І з весною світ вітають

Дзвоном радісних пісень.

(*О. Орач*)

ЗАВДАННЯ

Лексичне значення

Завдання. 1. Наперед визначений, запланований для виконання обсяг роботи, справа тощо. // Настанова, розпорядження виконати певне доручення. // Домашнє завдання — конкретно визначені вправи, тексти, задачі тощо для опрацювання вдома. **На завдання їти (вирушати тощо)** — виконувати доручену справу.

2. Мета, до якої прагнуть; те, що хочуть здійснити.

Списування

Важливе завдання школяра — вчитися. Це складне завдання. Це завдання для працюючих та розумних учнів.

Словникові диктанти

- Складне завдання, легке завдання, письмове завдання, усне завдання.

- Завдання з читання, контрольне завдання, завдання школяра.
- Цікаве завдання, домашнє завдання, завдання на увагу.

Попереджувальний диктант

У класі — тиша. Всі виконують завдання. Завдання складне. Виконання завдання потребує уваги.

Творчий диктант

- Дopiши кiнцiвку тексту.

Бабуся дала Петрику завдання. Це легке завдання: купити хлiб. Але Петрик нервував. Раптом не виконає завдання бабусi.

- Замiсть слiв, близьких за значенням до слова **завдання**, напиши це слово.

Учень виконує домашню вправу. Школярi розв'язують задачу. Тато дав синовi доручення.

Самодиктант

Я виконую завдання.

Прикладаю я старання,

Хоч завдання i складне,

Не лякає це мене.

Цікаве завдання

З якого предмета учні одержали кожне завдання?

- Вправа 12 на с. 7.
- Задача 8 на с. 6.
- Читати казку на с. 34.
- Читати статтю на с. 23, відповідати на запитання.
- Принести нитки та папір.

Творча робота

Дай відповіді на запитання.

— Хто виконує завдання?

— Чи складне завдання виконує дівчинка?

ЗАЄЦЬ

Лексичне значення

Заєць. 1. Невеликий полохливий звірок родини гризунів, із кучим хвостом, довгими задніми ногами і довгими вухами.

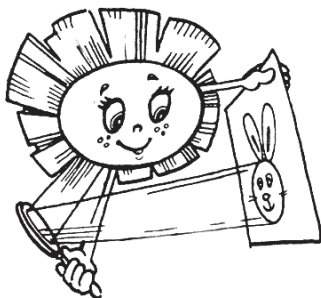
2. Безквитковий пасажир або глядач у театрі, кіно та ін.

Лексичне значення

Зайчик

1. Зменшено-пестливе до заєць.

2. Світла плямка від сонячного променя, відбита блискучою поверхнею. // Узагалі плямка світла (звичайно рухлива), яка пробивається крізь що-небудь.

Про зайців

Заєць-біляк — заєць, який узимку змінює рудувато-сіре забарвлення шерсті на біле. *Заєць-русак* — сірий заєць. У більш південних, безлісних областях живе заєць-русак. Він більший за біляка і відрізняється від нього забарвленням. *Земляний заєць* — те саме, що тушканчик. *Морський заєць* — вид тюленя, що водиться в Білому морі.

Диктанти

- Заєць-біляк живе у лісі. Влітку заяча шубка сіра. Взимку заяче хутро біле. У зайця довгі ноги і короткий хвіст.
- Заєць-русак живе в полі. Влітку зайчик сірий. І взимку заєць сірий. Заяча шубка тільки трохи світлішає.

Списування

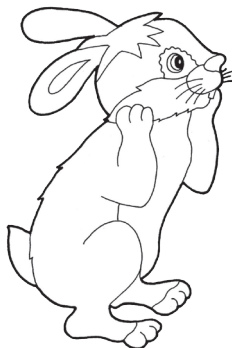
Коли людина стає «зайцем»?

Про людину, яка їде без квитка потягом, в автобусі, тролейбусі, трамваї, говорять, що вона їде зайцем.

Про людину без квитка в кіно чи театрі теж кажуть «заєць».

Читання й обговорення поезії

Їде зайчик у трамваї
І довкола позирає.
Тут підходить їжачок
І говорить:
— Ваш квиток! —
Червоніє зайчик густо
І дає листок... капусти.
Пожував їжак листок.
— Це, — говорить, — не квиток, —
Доведеться вам зійти
І додому пішки йти.

(І. Січовик)

Бесіда

— Що їжачок попросив у зайчика?
— Чому зайчик почервонів?
— Як називають людину, яка їздить у громадському транспорті без квитка?

Вірші

Заєць

Куцехвостику, вухатий,
Чому зайцем тебе звати?
Так давно мене назвали
І на вуха не зважали,
Бачили, що молодець,
І назвали — стрибунець.
Бо «заяти» — то стрибати.
Сам ти можеш порівняти:
Продавець — від продавати,
Видавець — від видавати.
Ну, а заєць — від заяти.
По слов'янському — стрибати.

Заєць

Заєць має двоє вух.
Як одним він рухає,

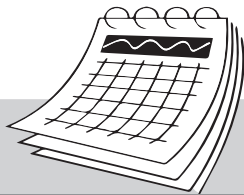
Другим слухає вітрець,
Що за полем дмухає.
Одним вухом чує спів
Миші під копицею,
Другим чує, як іде
Дядечко з рушницею.
Так пасеться він собі
Врунами зеленими,
Так працює цілий день
Вухами-антенами.
А коли настане ніч,
Спатоньки вкладається —
Одне вухо стеле він,
Другим накривається.

Лічилка

Є в зайчихи п'ять малят,
П'ять сіреньких зайченят.
Ось вони рядочком сплять:
Раз, два, три, чотири, п'ять!
Є в зайчихи п'ять малят,
Неслухняних зайченят.
На обід їх мати жде:
— Раз, два, три... А решта де?

КАЛЕНДАР

Лексичне значення

Календар. 1. Довідкова таблиця або книжка з послідовним переліком усіх днів року за місяцями й поданням інших відомостей, пов'язаних із цими днями (історичні події, свята тощо).

2. Розподіл занять, роботи, змагань тощо за днями, місяцями.

3. Спосіб лічення днів у році. *Насамперед ударили вони [католики] на руський, а властиво староримський (юліанський) календар.*

Походження слова

Слово *календар* походить від латинських слів *caleo* — «проголошувати» і *calendarium* — «боргова книга». Перше нагадує про те, що у Стародавньому Римі початок кожного місяця проголошувався особливо, друге — першого числа місяця було прийнято сплачувувати відсотки по боргах.

Споріднені слова

Календарик, календарний.

Словникові диктанти

- Настінний календар, відривний календар, календар на рік.
- Записую в календар, помічаю в календарі, роблю календарик.
- Календарний план, календарний рік, календарні зміни.

Списування

• Учні нашого класу збирають календарики. Найбільше всі люблять календарики з малюнками тварин. Учора Тарас показав свою колекцію календариків.

• Святкові дні в календарі записують червоним кольором. У календарі я обведу червоним кольором свій день народження.

Диктанти

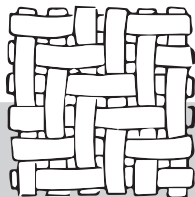
• На стіні висить календар. Кожного дня бабуся відриває один аркуш календаря. Скоро в календарі не залишиться жодного аркуша.

• У мене є календар. У календарі намальовані кошенята. Такий «котячий» календар.

Цікаве завдання

Зроби на уроці художньої праці календарик на тиждень.

КІЛИМ

Лексичне значення

Килим — тканий, найчастіше ворсистий, із візерунками виріб для вкривання підлоги, оздоблювання стін тощо.

Походження слова

Килим бере свій початок у Стародавній Персії (нинішній Іран). Відомо, що саме на території цієї держави приблизно 2500 років тому був витканий перший східний килим (у перекладі з персидського «гилим» або турецького «килим» — «грубо зроблена ковдра»). Існують припущення, що слово *килим* може походити від тюркського слова *kar* — «накривати».

Про килими

Широко розповсюдженими є килими з шерсті. У словниках *килим* визначається як вовняний безворсий двосторонній килим ручної роботи. Але трапляються килими і з бавовни, з шовку, з грубого прядива і льняних ниток. З розвитком технологій стали використовувати синтетичні матеріали акрил, нейлон, віскозу.

Споріднені слова

Килимок, килимчик, килимар, килимарка, килимовий, килимарський.

Списування

Здавна люди прикрашають дім килимами. Килими роблять килимарі. Є шерстяні килими і шовкові килими, бавовняні килимки та лляні килимчики.

Вибіркове списування

Випиши виділені слова та сполучення слів.

Килими

Кімната затишна та красива завдяки **килимам**. На стіні висять **маленький килимок** та **великий килим**. Вкриває підлогу **килимова доріжка**. Песик Дружок спить **на прямокутному килимочку**. Кошеня

Пушок спить **на круглому килимку**. Іграшковий слоник вкритий **пухнастим килимочком**.

Словникові диктанти

- Лежить на килимі, заліз під килим, пішов за килимом, почистив килим.
- Маленький килимок, барвистий килим, брудний килим, килимовий ворс.
- Шерстяний килим, шовковий килим, бавовняний килимок.

Диктант

Як доглядати за килимами?

Килими виготовляють із ниток. Щоб килими були чистими, килимки перуть та прасують. Великі килими чистять щітками.

МЕДАЛЬ

Лексичне значення

Медаль. 1. Знак здебільшого у вигляді круглої металевої пластинки з рельєфним написом і зображенням, що встановлює держава як нагороду за особливі заслуги, трудові та бойові подвиги.

2. Металевий знак на честь визначної особи або події з написом і зображенням.

Походження слова

З латинської слово *medalia* означає «половина динара» і подібна до слова *metallum* — «метал; копалина; копальня», з грецької — «копа, жила, копальня». Тобто слово *медаль* спочатку вживалась для назви металевого виробу і називалася просто «метал». У давнину медалі спочатку були просто монетами, які втратили своє значення як гроші і використовувалися для відзнаки.

Про медаль

Медаль — це відзнака, яка може даватися як за заслуги, так і з нагоди якоїсь події. Це металевий знак, зазвичай круглий, рідше овальний, квадратний або іншої форми, з опуклими зображеннями на згладку про яку-небудь подію або особу, а також із релігійною або повчальною метою, для вираження якого-небудь почуття, для жарту, сатири тощо. Медалі чеканять із двох сторін, із яких одна називається лицьовою, а друга — зворотною. В Україні серед державних нагород є медалі: «За бездоганну службу» (I, II, III ступеня), «Захиснику Вітчизни», «За врятоване життя».

Споріднені слова

Медалька, медаліст, медалістка, медальєр, медальєрка, медальний.

Синоніми

Премія, прикраса, нагорода, відзнака.

Словникові диктанти

- Золота медаль, срібна медаль, бронзова медаль, шоколадна медаль.
- Медаль дідуся, медалька Пушка, медальйон бабусі.

Списування

На конкурсі з української мови наша команда перемогла. Всім вручили паперові медальки та шоколадні медалі. Всі пишалися своїми медалями.

Диктанти

- Іван — медаліст. Він закінчив школу із золотою медаллю. Медаль висить у кімнаті на стіні.
- Олена — гімнастка. Дівчинка посіла перше місце у змаганнях. Її нагородили медаллю. Тепер Олена — медалістка.
- Тато Василя — медальєр. Він виготовляє медалі. Бути медальєром складно. Медальєри багато вчаться.

Вибіркове списування

Випиши виділені сполучення слів.

Медалі героїв України

В Україні за бойові подвиги воїнам **вручають медаль** «Захиснику Вітчизни». **Медаллю** «За врятоване життя» **нагороджують** тих, хто рятує людей. Почесними **медалями нагороджують** героїв праці.

Поширення речень за зразком

Назар нагороджений золотою _____.

Тарас нагороджений _____ і _____.

Іван _____, _____, _____.

Фразеологізм

Зворотний (інший) бік медалі — другий бік якої-небудь справи (здебільшого негативний).

Загадка

Кращі спортсмени стоять на п'єдесталі,
Їм з шаною вручають спортивні... (медалі).

МЕТРО

Лексичне значення

Метро — те саме, що метрополітен. *Метрополітен* — міська електрична залізниця, що проходить під землею в тунелях, а на поверхні по мостах-естакадах або по спеціально відведених ділянках вулиці.

Походження слова

Назва *метрополітен* походить від грецьких слів *метер* («мати») і *поліс* («місто»). Воно означає «головне місто», тому що метро існує лише в головних містах, у столицях деяких країн. За іншою версією, слово «*метро*» запозичене з французької мови. Там це слово означає в перекладі буквально «столичний». Є версія англійського походження слова. Перша лінія метрополітену (3,6 км) побудована в Лондоні. Запущена 10 січня 1863 року. Будівництво здійснювала компанія Metropolitan Railways (з англ. «Столичні залізниці»). Від цієї назви власне пішло слово «*метрополітен*», уживане зараз у багатьох країнах. Найперша лінія у світі, побудована у 1862 році, працює й досі, зберегла назву Metropolitan line.

Про метро. Берлінське метро німці називають *Untergrundbahn* (унтер-грундбан), що означає «шлях під землею». Лондонці іменують метро «трубою». В Україні вперше метрополітен було введено в експлуатацію в Києві у 1960 році.

Найбільші метрополітени у світі:

- за кількістю станцій і маршрутів — Нью-йоркський (469 станцій, 24 маршрути);
- за довжиною ліній — Шанхайський (548 км) і Пекінський (527 км);
- за річним пасажиропотоком — Токійський і Сеульський;
- за добовим пасажиропотоком — Пекінський і Московський.

Найменші метрополітени: у венесуельській Валенсії, бразильському Сальвадорі, українському Дніпропетровську, індійському Гургаоне та італійській Катанні.

Синоніми

Метрополітен, підземка.

Списування

- В метро спускаємося вмиць
По сходах-самоходах, —
В підземних залах все блищить,
Аж захопило подих!

(Наталя Забіла)

• У великих містах є метро. Метро — це залізниця під землею. Потяг метро їде тунелем. Щоб поїхати у метро, потрібно спуститися рухомими сходами ескалатора. Деякі колії метро розміщено на поверхні. І тоді метро схоже на залізницю.

• Усі пасажирки метро повинні виконувати правила. На пероні метро не можна бігати. У вагоні метро прийнято поступатися місцем бабусям, дідусям, мамам із маленькими дітьми.

Словникові диктанти

- Столичне метро, станція метро, потяг метро.
- Глибоке метро, східці ескалатора, метрополітен.

Диктанти

• Метро — транспорт під землею. Спуститися в метро можна ескалатором.

• Станції метро позначено великою буквою М. Для проїзду в метро потрібно купити жетон.

Загадка

Підземний потяг
В негоду й стужу,
І в спеку й дощ
Людей везе.
Він незвичайний,
Він загадковий,
Де їздить він,
Хто це назве? *(Тунель, по коліях у метро.)*

НЕДІЛЯ

Лексичне значення

Неділя — назва сьомого дня тижня, загального дня відпочинку.

Походження слова

Неділя — день тижня між суботою й понеділком, другий день вихідних. Однак, наприклад, не є вихідним у країнах Арабських Еміратів. У північно-германських племен був присвячений Сонцю (англ. Sunday, нім. Sonntag). У всіх слов'янських мовах, крім російської, назва цього дня походить від поняття «не працювати», «не мати діла».

Споріднене слово

Недільний.

Словниковий диктант

Недільний ранок, відпочити в неділю, Вербна неділя, чекати неділю.

Диктанти

- Кожної неділі наша сім'я йде до парку. В цю неділю там свято птахів.
- У неділю ми гуляли на майданчику. Недільний ранок був сонячний і теплий.

Художні твори

* * *

Днів у тижні рівно сім —
Назви вивчимо усі.
Понеділок — перший день,
А за ним вівторок йде.
Далі середа, четвер —

Твердо знаю я тепер.
Після п'ятниці — субота,
Де кінчається робота.
Ну, а сьомий день який?
Та звичайно ж — вихідний.
(В. Слєпцов)

* * *

Біг струмочок, як тепер,
В понеділок, у вівторок,
І у середу, й четвер.
Ну й струмочок!
І у п'ятницю, й суботу

Він продовжував роботу.
У діброву заховавсь.
Навіть у неділю
Не віддався дозвіллю!
(Григорє Вієру)

ОЗНАКА

Лексичне значення

Ознака. 1. Риса, властивість, особливість кого- або чого-небудь. // Те, що вказує на що-небудь, свідчить про щось; показник, свідчення.

2. Предмет, зображення тощо, що є знаком, символом, емблемою тощо чого-небудь.

3. За народними повір'ями, уявленнями, прикмета, що знаменує або провіщає що-небудь. // За народними повір'ями, явище, обставина тощо, що вказує на зв'язок із якою-небудь іншою подією, передує їй.

4. *Рідко.* Рух (здебільшого головою, рукою), яким виражається воля, наказ, бажання, попередження кого-небудь про щось тощо; знак.

Синоніми

Прикмета, риса, властивість, прояв, символ, знак, емблема, вказівник, свідчення.

Словникові диктанти

- Ознака весни, багато ознак, ознаки м'яча.
- Вказати на ознаки, виявити ознаки, назвати ознаку, знати ознаки.

Списування

Ознаки пір року

У кожної пори року є свої ознаки. Зимовими ознаками є снігопад та заметіль. До ознак весни належать цвітіння рослин та приліт птахів. Без літніх ознак (духоти та спеки) не впізнаємо літо. А осіннім ознакам надають значення всі, бо готуватися до зими потрібно і рослинам, і тваринам, і людині.

Диктант

На уроці ми вчилися називати ознаки предметів. Я назвав ознаки зошита: паперовий, прямокутний, у клітинку, учнівський.

Цікаві завдання

- Доповни речення словами: **ознаки, ознакою, ознаці, ознаки, ознаку.**

_____ бувають різні. _____ олівця є здатність залишати слід на папері. Якщо зупинитися на _____ торті, то це солодкий смак. Для опису _____ їжака часто вживають слово колючий. А _____ гарного учня ти можеш підкреслити сам: неохайність, відповідальність, лень, старанність.

- *Зміни ознаку предмета за зразком.*

Зразок. Розмір. Олівець довгий — олівець короткий.

Колір. Листя жовте — _____.

Розмір. М'яч великий — _____.

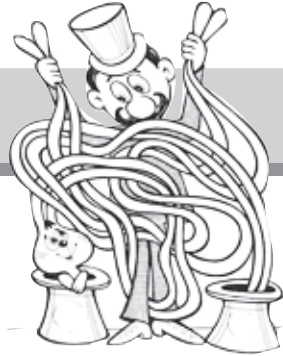
Форма. Фігура трикутна — _____.

Смак. Яблуко кисле — _____.

Мовна гра «Хто більше?»

Називайте ознаки предмета по черзі. Хто перший зупиниться, той і програв.

ПОМІЛКА

Лексичне значення

Помилка. 1. Неправильність у підрахунках, написанні слова тощо. // Неправильність, неточність у якому-небудь механізмі, пристрої, у якійсь схемі, карті тощо.

2. Неправильність у вчинках, діях тощо. // Неправильна думка, хибне уявлення про когось, щось.

Про слово

Рекомендованою в однині є форма *помі́лка*, яка частіше побутує в сучасній поезії та усному літературному вжитку, *по́милка* — допустима. У множині домінує наголос *помилкі́*, варіанти *по́милки* і *помі́лки* — можливі (з числівниками нормою зазвичай є форми акцентування *по́милки* і *помі́лки* — *дві помі́лки* або *по́милки*).

Спільнокореневі слова

Помилочка, помилятися, помилковий, помилково.

Синоніми

Недолік, хиба, вада, огріх, недоробок, похибка.

Словникові диктанти

- Зробити помилку, виправити помилку, знайти помилки, писати без помилок.
- Негруба помилка, маленька помилочка, помилитися в задачі, діяти помилково.
- Помилковий учинок, помилкова дія, помилково написати.

Списування

У Мар'янки немає помилок у контрольній роботі. Вона не помилилася в розв'язуванні задачі, не зробила жодної помилки в прикладах.

Диктант

Петрик засмучений. Він зробив помилку в написанні слова «помилка». Петрику, швидше виправ помилку в слові «помилка».

Цікаве завдання

Виправ помилки.

Песик дружок та котик пушок — друзі. вани всім діляться. І кісткою, і мясом, і Рибою, і малаком. І навіть хлібом з воренням.

Перевір себе. Дружок, Пушок, Вони, кісткою, м'ясом, рибою, молоком, варенням.

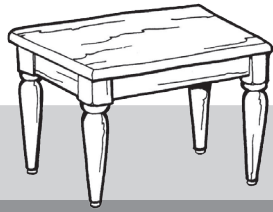
Запиши два речення, роблячи помилку в кожному слові. Запропонуй сусіду по парті виправити всі помилки.

Творча робота

Склади речення.

- списав, помилку, в Оленки, Петрик.
- у, помилки, виправив, вчитель, диктанті.
- у, немає, відповіді, помилок, Івана.

ПОНЕДІЛОК

Лексичне значення

Понеділок — назва першого дня тижня (після неділі).

Походження слова

Понеділок — день тижня між неділею та вівторком. У давніх римлян та у північно-германських племен був присвячений Місяцю. Слово «*понеділок*» утворилось від словосполучення «після неділі» (по неділі). Понеділок іноді є першим днем тижня, а іноді другим днем (традиційна точка зору, що походить із Стародавньої Іудеї та все ще залишається стандартом у деяких країнах, наприклад, у США). У багатьох країнах культура розглядає *понеділок* як початок тижня, оскільки зазвичай саме в понеділок дорослі повертаються до роботи, а діти йдуть до школи після вихідних.

Словниковий диктант

Веселий понеділок, складний понеділок, відвідати в понеділок, чекати понеділка.

Списування

- Тиждень розпочинається понеділком. У понеділок діти йдуть до школи.
- До понеділка я сумую,
І я чекаю понеділок.
У понеділок в школу йду,
І вірних друзів там знайду.

Диктант

У понеділок учитель розповів про конкурс. Він буде наступного понеділка.

ПОРТФЕЛЬ

Лексичне значення

Портфель. 1. Велика чотирикутна сумка із застібкою, в якій носять ділові папери, книжки, зошити тощо.

2. Посада міністра або взагалі висока, керівна посада.

Портфель міністра — посада міністра.

3. **Перен.** Сукупність рукописів, прийнятих видавництвом, редакцією тощо для видання. **Редакційний портфель** — сукупність рукописів, що їх має редакція для видання.

Походження слова

Слово *портфель* прийшло до нас із Франції. Воно утворилося з двох слів: *порт* — «носити» та *фьой* — «листи». Перші портфелі були схожі на папку з ручкою. Портфелями користувалися, щоб не зім'яти ділові папери. Портфелі носили в руці. Сучасні портфелі для учнів — це поєднання портфеля та ранця — військової сумки для солдатів, яка носилася за спиною.

Споріднені слова

Портфельик, портфельчик, портфельний.

Словникові диктанти

- Шкільний портфель, портфель директора, маленький портфельик.
- Портфельчик із малюнком, різнокольоровий портфельик, шкіряний портфель.
- Портфельна застібка, портфельний ремінець, портфельна ручка.
- Застібаю портфель, кладу в портфель, граюся портфелем, залишився без портфеля.

Списування

Портфель наче дім для шкільних речей. У портфелі носять книжки. У портфель складають зошити. За портфелем доглядають. Портфельик чистять щіткою.

Попереджувальні диктанти

- У Василька є портфель. Він носить синій портфельик із золотою портфельною застібкою. На портфелі — малюнок машини.

• Ганна збирає портфель. У портфель дівчинка кладе книжки і зошити. У неї важкий портфель.

Художні твори

Де букварик?

Де твій букварик?

В портфелі новому.

Ну, а портфель де?

У столику дома.

Взяв би із столу.

Так стіл же замкнувся...

То відімкнув би.

Ключа я забувся...

Де ж це той ключ?

У портфелі новому.

Ну, а портфель де?

У столику дома.

(Грицько Бойко)

* * *

Що таке надворі сталось?

Що за крики? Що за галас?

— Бий! Дава-ай!

— Гати, мазило!

— Ти куди?!

— Суддю — на мило!..

Зрозуміло: там — футбол,

І комусь забили гол...

Два портфелі, як і слід,

Штанги замінили.

На воротах — мій сусід,

Воротар умілий.

Знов — прохід!

Ось-ось заб'є!..

Штанга!

Ех, невдало...

І з портфеля все як є

Геть повипадало!

Нумо, глянемо, що в ньому,

Поки йде завзята гра,

Бо ж портфель, усім відомо, —

Є обличчям школяра!..

(А. Костецький)

ПРЕДМЕТ

Лексичне значення

Предмет. 1. Будь-яке конкретне матеріальне явище, що сприймається органами чуття.

2. Логічне поняття, що становить зміст думки, пізнання тощо. Ті речі, явища дійсності, про які ми мислимо, прийнято в логіці називати предметами думки.

3. Те, на що спрямована пізнавальна, творча, практична діяльність кого- або чого-небудь. *Предметом вивчення є квітка.* // Об'єкт почуттів, переживань тощо; особа, яка викликає в іншій особі інтерес, потяг до себе, почуття кохання тощо. *Олеся була предметом його страждань.*

4. Коло знань, що становить окрему дисципліну викладання.

Походження слова

Слово *предмет* увійшло до української літературної мови з польської наприкінці XVII — на початку XVIII століття. У польській же мові слово *przedmiot* слугувало для вираження поняття, пов'язаних із латинським ученим терміном *objectum* — об'єкт.

Споріднені слова

Предмет, предметний, предметно.

Синоніми

Об'єкт, річ; зміст, тема, істота; дисципліна; улюбленець, наука, мета; екземпляр, вміст, реалія, експонат, навчальна дисципліна, факультатив, кохана, коханий, штука, питання, суть, тематика.

Словникові диктанти

- Бачити предмет, вивчати предмет, грати з предметом, без предмета.
- Цікавий предмет, навчальний предмет, предметна розмова.

Списування

Математика — мій улюблений предмет. Предметом вивчення математики є числа.

Диктанти

• У світі багато різних предметів. Деякі предмети зробили люди. М'яч — це предмет для ігор. Стіл — предмет меблів. Капелюх — предмет одягу.

• Іменники позначають назву предметів. Без іменників ми б не могли назвати жодний предмет.

Цікаві завдання

• Прочитай. Допиши слово **предмет**. Постав позначку «+» біля предмета, який ти любиш найбільше.

Пре-пре-пре-прекрасний **предмет**,
Пре-пре-пре-пречудовий **предмет**,
Пре-пре-пре-прецікавий **предмет**,
Для кожного з нас це свій **предмет**.

предмет «Українська мова»

«Малювання»

«Англійська мова»

«Читання»

«Математика»

«Інформатика»

• З'єднай лінією слова та малюнки. Напиши речення за зразком.

Предмет меблів

Предмет одягу

Предмет посуду

Зразок. Стілець — предмет меблів.

• З'єднай лінією слова та малюнки. Напиши речення за зразком.

Опиши предмет, використовуючи подані речення та не називаючи його. Прочитай опис предмета у класі. Запропонуй однокласникам відгадати його.

У мене є предмет. Цей предмет (великий, невеликий). Цей предмет _____ форми. Цей предмет _____ кольору. Предмет складається з _____. Цим предметом можна _____.

СЕРЕДА

Лексичне значення

Середа — назва третього дня тижня (після неділі).

Походження слова

Середа — день тижня між вівторком та четвергом. У Стародавньому Римі цей день був присвячений Меркурію, що зберіглось у французькій (mercredi) та іспанській (miércoles) назвах цього дня. У Північній Європі цьому божеству відповідав Один, від імені якого виникли англійська та голландська назви. У випадку, якщо неділю прийнято за перший день тижня, то середа стоїть посередині тижня, звідси українська, російська та німецька назви. Також середа є посередині трудового тижня між понеділком та п'ятницею (для тих, у кого вихідними є субота та неділя).

Словниковий диктант

Прочитати в середу, прийти в середу, за серединою — четвер, гуляти в середу.

Вибіркове списування

Говорила **середа**:

«Я — найкраща для труда.

Вправна я і працююита.

Треба **в середу** робити.

З серединою подружиться,

В середу ви не лініться».

Диктант

В середу ми поїхали до зоопарку. В середу там показували ведмежат. Наступної середи їх переведуть в інших вольєр.

ТЕАТР

Лексичне значення

Театр. 1. Вид мистецтва, що відображає життя у сценічній дії, яку виконують актори перед глядачами.

2. Установа, організація, що здійснює сценічні вистави певним колективом артистів.

Про театри

Театр ляльок — вид сценічного видовища, в якому діють ляльки, які рухають актори. *Пересувний театр* — театр, який не має сталого місцезнаходження, а переїжджає з одного населеного пункту в інший, даючи там вистави. *Тіньовий театр* — дійство організується завдяки тіням.

3. Приміщення, будинок, у якому відбуваються вистави.

4. *Заст.* Вистава, спектакль.

5. *Перен.* Місце, де відбуваються значні події (воєнні дії тощо).

6. Сукупність драматичних творів конкретного автора, жанру тощо.

Театр Миколи Садовського.

Споріднене слово

Театральний.

Словникові диктанти

- Ляльковий театр, театральна афіша, актори театру.
- Театр опери і балету, театральна сцена, куліси театру, квиток у театр.
- Ходили до театру, театральна вистава, зала в театрі, тіньовий театр.

Списування

Клас Петрика пішов у театр. У театральному гардеробі всі зняли пальто. Потім пройшли до зали театру. Розпочалась театральна вистава. Петрику сподобалася гра акторів театру.

Диктант

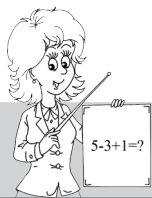
Ми ходили до театру. У театрі велика зала. На сцені театру виступають актори.

Творча робота

Створіть у групі афішу до театральної вистави, використавши слова та словосполучення.

До театру, театральна прем'єра, театральні актори, театральна вистава, ляльковий театр, театр юного глядача тощо.

УЧИТЕЛЬ (ВЧИТЕЛЬ)

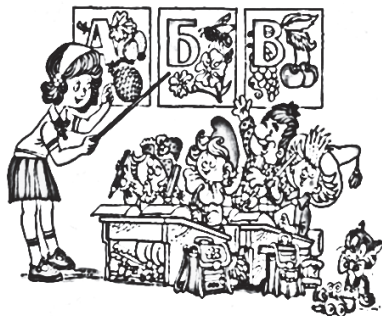
Лексичне значення

Учитель. 1. Особа, яка навчає, викладає який-небудь навчальний предмет у школі.

2. Людина, яка є авторитетом у якій-небудь галузі, яка впливає на інших, передає свій досвід, знання, є для них прикладом.

Про слово

В українській мові слова *вчитель* та *учитель* мають однакове значення, але використовуються в різних випадках. Вчитель пишеться у випадку, якщо попереднє слово закінчується на *голо-сну літеру* або на літеру *й*. Наприклад, *моя вчителька*, *улюблений учитель*.

Споріднені слова

Учительський (вчительський).

1. Притаманний учителеві.

2. У значенні *учительська*. Кімната для вчителів у школі, училищі.

3. Повчальний. *Учительський тон*.

Учителька, учителювати.

Синоніми

Педагог, вихователь (*людина, яка виховує, навчає дітей і молодь*), гувернер (*домашній вихователь у дворянських родинах*), наставник (*той, хто навчає*), викладач (*той, хто читає лекції, веде заняття в навчальних закладах*), репетитор (*той, хто проводить додаткові заняття з ким-небудь*).

Словникові диктанти

- Мій учитель, моя вчителька, твій учитель, твоя вчителька.
- Перша вчителька, вимоглива вчителька, учитель математики.
- Простора вчительська, учительський стіл, учительська усмішка.

Списування

- Вчитель — потрібна професія. Бути вчителем непросто. Вчителі багато знають та вміють.
- Вчителька сидить за столом. На вчительському столі лежать книжки і зошити.

Диктант

Вчитель учить нас писати й читати. Учитель розповідає цікаві історії.

Завдання

З'єднай лініями слова. Запиши утворені сполучення слів.

	Сергійко
учитель	Сергій Борисович
	Анна Сергіївна
учителька	Марія Василівна
	Дмитро Іванович
	Пушкина

Творча робота

Напиши текст про свою вчительку. Користуйся виділеними словами запитань.

Як звати твою вчительку? _____

Які улюблені квіти твоєї вчительки? _____

Чому ти поважаєш свою вчительку? _____

ЧЕРВОНИЙ

Лексичне значення

Червоний — який має забарвлення одного з основних кольорів спектра, що йде перед оранжевим; кольору крові та його близьких відтінків. // Який став, зробився темно-рожевим від припливу крові.

Спільнокореневі слова

Червень, червоніти, червоненький, червонястий.

Синоніми

Багрянний, калиновий, малиновий, рубіновий, кумачевий, кривавий, бордовий, полум'яний, гранатовий, рум'яний, маковий.

Фразеологізми

Проходити червоною ниткою — основна ідея.

Пускати (пустити) червоного півня — підпалювати щось, викликати пожежу.

Почервоніти як рак — дуже засоромитися, зніяковіти.

Словникові диктанти

- Червоний мак, червона троянда, червоне сонце, червоні ягоди.
- Почервонів від сорому, червоніє від злості, червоніли від морозу.
- Червоного кольору, червоними стрічками, червоненьке гроно.

Списування

• Червоний колір світлофора попереджає про небезпеку. Бачиш червоне світло — зупинися.

- Чому **червоний червоним** назвали?

У давнину фарбу виготовляли з рослин і тварин. **Червону** фарбу готували з малесеньких комах — червців кошенілі. Від слова *червці* утворилося слово **червоний**. Червоний, тобто зроблений із червців.

Вибіркове списування

Черв'як любив червоний колір,
Червоним радував свій зір,
Коли траплялася нагода,
Все фарбував наче факір.

Че-че — червоним став папір,
Че-че — почервонів весь двір,
Червоне поле, сад і ліс,
І в черв'ячка червоний ніс.

Диктанти

• Червень — літній місяць. У червні все квітує. Червоним полум'ям майорять польові маки. Червоніють ягоди суниці.

• Надворі зима. Все біле. А грона горобини червоніють. І грона калини червоні. І у дітей червоніють щічки та носики від морозу.

Завдання

• *Склади та запиши речення.*
від, почервонів, Василько, сорому.

почервонів, дід, гніву, від.

ніс, мій, почервонів, холоду, від.

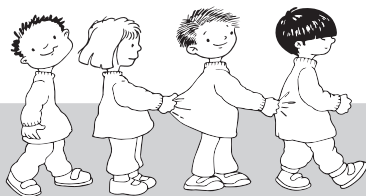
• *Допиши слово **червоний** там, де потрібно.*

_____ книга, _____ Шапочка, _____ ведмідь,
_____ світло світлофора, _____ жучок сонечко, _____
рак, _____ трава, _____ сунічка.

• *Заміни синонімами слово **червоний**.*

У Мар'яни червоні щоки. На Марійці червона сукня. На осиці червоне листя.

ЧЕРГОВИЙ

Лексичне значення

Черговий. 1. Який іде за попереднім у певній послідовності, є наступним щодо черговості.

2. Який виконує в порядку черговості які-небудь обов'язки.

3. Який проводиться, відбувається регулярно, через певні проміжки часу.

4. Який потребує негайного, першочергового розв'язання.

Спільнокореневі слова

Черга, чергувати, чергування.

Синоніми

Наступний, дальший, подальший.

Словникові диктанти

- Черговий учень, черговий учитель, черговий лікар.
- Чергувати в класі, стояти у черзі, чергування голосних.

Списування

Змініть слово *книга*: книга — книзі — книжка.

Така заміна букв називається *чергуванням*.

Творча робота

Склади список чергових у класі за зразком.

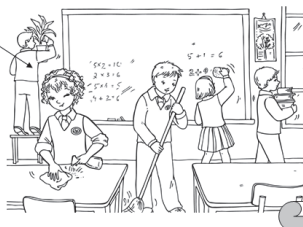
Зразок. Черговий у понеділок _____.

Черговий у вівторок _____.

Цікаві завдання

Прочитай обов'язки чергового у класі. Дай учням імена та запиши їх за зразком. Склади речення про роботу, яку виконують діти.

черговий Тарас

Обов'язки чергового

Кожного дня призначається черговий учень.

Клас провітрюється черговим на перервах.

Дошка витирається черговим учнем.

Черговому потрібно полити квіти.

Зразок. Сьогодні черговий Тарас поливає квіти.

Сьогодні черговий _____.

Сьогодні _____.

_____.

_____.

Слова для довідок: витирає парту, витирає дошку, підмітає підлогу, складає книжки.

ЧЕРЕВІКИ

Лексичне значення

Черевики — вид невисокого взуття здебільшого на шнурках або гудзиках.

Походження слова

Слово *взуття* утворилось пізніше від дієслів *взувати*, *взути*. У розглядуваній тематичній групі лексики найдавнішим є найменування *черевикъ*, згадуване ще у «Повісті минулих літ». Усі дослідники пов'язують походження цього слова з праслов'янським *servi* — «черев», «шкура з черева тварини». Виготовляли черевики з різної шкіри, зокрема з дорогої козячої — сап'яну: *«робить черевики зъ сафьяну далемъ»*. Свідченням широкого побутування слова *черевикъ* у староукраїнській мові може бути його словотворча активність. *Пор.: черевічонки, черевички, черевичище.*

Про взуття. Зазвичай черевики використовують узимку (для захисту від снігу), весною та восени (для захисту від бруду та калюж).

ТУФЛІ (одн. *туфля*, -і, *жін.*). Взуття, що закриває ногу не вище кісточок.

ЧОБОТИ (одн. *чобіт*, -бота, *чол.*). Рід взуття з досить високими халявами.

КАПЦІ (одн. *капець*, -ця, *чол.*). Легкі туфлі, здебільшого для хати.

ПІНЕТКИ (одн. *пінетка*, -и, *жін.*). Легенькі виворотні черевички для немовлят.

САНДАЛІЇ. Сучасне легке взуття без каблуків із застібною ремінцем.

ВЗУТТЯ. Виготовлені зі шкіри, гуми, парусини та деяких інших матеріалів вироби, зазвичай на твердій підшві, для носіння на ногах.

Спільнокореневі слова

Черевички, черевичник.

Фразеологізм

Стоптати багато (не одну пару, сім пар тощо) черевиків — прожити дуже довго або довго чекати, добиватися чого-небудь.

Словникові диктанти

• Стоптати черевики, взувати черевики, носити черевики, чистити черевики.

• Великі черевики, маленькі черевички, шкіряні черевики.

Списування

• Неприємності у Маші —

Черевики просять каші.

• У молодшої сестрички

Є червоні черевички.

Черевички шкіряні,

Черевички нові.

Загадки

* * *

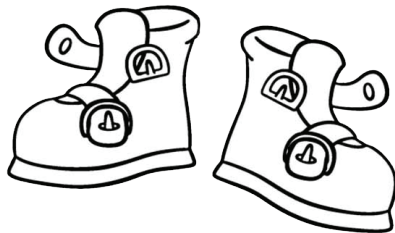
Вранці киця бігла боса,
Замочила лапки в росах.
Пожалів Сергійко кицьку —
Взув її у... (черевички).

(Л. Савчук)

* * *

Вдень — завзяті та проворні:
Можем бігати, стрибати,
А вночі ми безпорадні,
Бо лягають ноги спати. (Черевики.)

(Леся Вознюк)

Художні твори

* * *

Чоботар майстерню має,
Свою справу добре знає.
Бо йому несуть щодня
Люди зламане взуття.
Він сидить над чобітком,
Ладить гарно молотком:
То підбори підбиває,
То дірки він зашиває,
Він бере старе взуття,
Йому дає нове життя.

Запасливий

— Знову мокрі черевики?! —
 Сварить Вову мати. —
 Ти, мабуть, в усіх калюжах
 Встигнув побувати?
 — Що ви, мамо, — каже Вова, —
 Не хвилюйтесь дуже:
 Ще й на завтра залишилось
 Чотири калюжі!

(І. Січовик)

* * *

Що за диво? Що за крик!
 Макс взуває черевик.
 Лець взуватися почав,
 Черевик вмить занявчав!
 То маленьке кошєня
 В черевіку спить щодня.

Фізкультхвилинка на вірш В. Гриненко «Черевики»

— Чики-чики-чики-чики!

(Діти імітують, що чистять черевики.)

Чищу, чищу черевики,
 Тільки іскри від щетинки.

(Спочатку правою рукою,
 потім лівою рукою.)

Вже на них ні порошинки.

Черевики взув я чисті.

(Нахиляються, торкаючись взуття.)

Як тут встояти на місці?

(Спочатку ходьба, а потім

Як самі вони побігли

легкий біг на місці.)

І подякувати не встигли?

ЧЕТВЕР

Лексичне значення

Четвер — назва четвертого дня тижня (після неділі).

Походження слова

Четвер — четвертий день тижня між серединою та п'ятницею (за єврейським календарем — п'ятий). У давніх римлян був присвячений Юпітеру, у північно-германських племен — Тору (англ. *Thursday*). Українська назва походить від числа «чотири», оскільки четвер — четвертий день тижня після неділі.

Фразеологізм

Вислів «*після дощукі в четвер*» виник через недовіру до Перуна — слов'янського бога грому і блискавки. Четвер уважався його днем.

Благання до нього часто не досягали мети, тому про нездійсненне стали говорити, що це станеться після дощукі в четвер.

Словникові диктанти

- Працювати в четвер, чекати четверга, за четвергом п'ятниця.
- Чистий четвер, зустрітися в четвер, збори в четвер.

Списування

Чотири коти в четвер нивчали.

Чотири собаки в четвер гарчали.

Чотири сороки в четвер скрекотіли,

А я у четвер вчив цифру чотири.

Диктанти

- Я люблю четвер. Кожного четверга ми з мамою провідуємо бабусю. Вона пригощає мене піріжками.
- У четвер — урок читання. В четвер — урок малювання. В четвер мої улюблені уроки.

ЧИТАННЯ

Лексичне значення

Читання. 1. Дія за значенням читати. // Уміння читати, сприймати надруковане (як навчальний предмет).

2. Те, що читають, читаний текст.

3. *Мн.* Цикл доповідей, лекцій, виступів читців, присвячений якому-небудь колу питань.

Походження слова

Іменник *читання* утворено за допомогою суфікса *-ень* від однокореневого стародавнього дієслова *читати*. Слово *читати* етимологічно пов'язане з *читити*, *поштивий*, *честь*, має близьких індоіранських родичів: *cittá* — «видимий; мислення, думка». Порівняльний словник фіксує такі значення похідних лексем *ĉit*, *ĉēth*, *ceṭāna*, *citāuni* тощо в різних індоарійських мовах: «задум, прагнення, розуміння, розум, пам'ять, увага; розмірковувати, повідомляти, думати, вирішувати, бачити, дивитися, інформувати».

Споріднені слова

Читати, читацький, читанка, читач.

Списування

- Я люблю уроки читання. На уроках читання я читаю вірші, казки, оповідання. Найбільше я люблю читання казок.
- Без читання немає навчання.

Словникові диктанти

- Літературне читання, завдання з читання, читання казок, тихе читання.
- Голосне читання, правильне читання, виразне читання.
- Читання книг, читання журналів, читання газет.
- Читаю з братом, читання тексту, читацький зошит, читач бібліотеки.

Диктант

Я читаю кожного дня. У читацькому щоденнику я записую назву й автора твору. Читання — моє улюблене заняття.

Вибіркове списування

Читайте, дівчатка,

Читайте, хлопчата.

Читання корисне,

Читання цікаве.

А ви, читачі,

У маленькій читальні

Читанки гортайте,

Про книжки все знайте.

шофёр

Лексичне значення

Шофер — водій автомобіля.

Про слово

Слово *шофер* з'явилося тоді, коли машини працювали на парі. Для вироблення пари спалювали дрова чи вугілля. Водію доводилося спочатку розпалювати вогонь, стежити за тиском пари, перевіряти рівень води в котлі. Людину, яка клала вугілля чи дрова, називали кочегар або опалювач. Французькою мовою — шофер. Згодом ця назва стала вживатися і для іменування водіїв машин із бензиновим мотором, хоча нічого спільного з кочегаром не залишилось. І досі ми називаємо шофером людину, яка професійно водить автомобіль.

Словникові диктанти

- Шофер машини, шофер вантажівки, шоферська кабіна.
- Шоферова шапка, шоферів одяг, шоферові знання.
- Досвідчений шофер, уважний шофер, обережний шофер.

Списування

Данило мріє бути шофером. Його тато і дід працювали шоферами. Шофер — складна і відповідальна професія. Від майстерності шофера залежить життя людей.

Письмо з пам'яті

Шофер за кермом
Звично сидить,
Пісню шофера
Під ніс бубонить.

Завдання «За аналогією»

Метро — транспорт, шофер — ... (*професія*).

Льотчик — літак, шофер — ... (*автомобіль*).

Вірш

Шофери

Мчать по дорогах
Веселі шини,
Спішать по дорогах
Шофери в машинах...
А в кузові сховано
Цінний вантаж:
Куртки і пальта,
І трикотаж.
Робота шоферів
Важка і складна,
Шоферська праця
Важлива яка.

ЯСЕН або ЯСЕНЬ

Лексичне значення

Ясен — дерево родини маслинових із перистим листям і міцною деревиною, яку використовують для виготовлення різних виробів.

Походження слова

Є версія, що слово «*ясен*» («*ясень*») походить від слова «*ясний*». А ясним його прозвали за те, що під деревом ясно, тобто воно пропускає багато сонця завдяки будові листя. Тому *ясен* — той, «у якого рідке листя, багато просвіту».

Про дерево

Рід *ясен* налічує близько 65 видів, в Україні з них ростуть дев'ять, одним із найпоширеніших є *ясен звичайний*. Деревина видів роду *ясен* використовується в меблевій промисловості і будівництві, як декоративне дерево в Україні культивуються *ясен пенсільванський*, *ясен американський* та *ясен ланцетний*. Занесений до Червоної книги України (1996) *ясен білоцвітний*, який росте у природному стані на території Закарпатської області.

Ясен звичайний — високе дерево (20—40 м заввишки) з ажурною, високо піднятою кроною і струнким стовбуром із ясно-сірою гладенькою корою. Листочки ланцетні, лінійно- або овально-ланцетні, загострені, зубчасті або цілокраї, сидячі, знизу трохи опушені. Плід — крилатка.

Росте *ясен* у першому ярусі листяних лісів. Довговічна, швидко-росла, тіньовитривала рослина. Деревина *ясена* красивої текстури, міцна, важка, тверда, пружна, в'язка, гнучка, обробляється на станках, важко колеться, мало жолобиться і розтріскується, добре полірується, але не стійка проти гниття. Кращі сорти деревини *ясена* застосовують в авто-, вагоно- і літакобудуванні, вона йде на виготовлення весел, держаків до інструментів, для внутрішнього оздоблення житлових приміщень, вагонів, суден та для виготовлення меблів. У народній медицині використовують листя й кору *ясена* звичайного як протигарячковий засіб та від кашлю в разі захворювання дихальних шляхів. *Ясени* висаджують у парках і лісопарках, для озеленення доріг.

Споріднені слова

Ясеновий (який складається з *ясенів*; обсаджений *ясенами*; зроблений із *ясена*); *ясенець*, *ясенок*, *ясеночок*.

Словникові диктанти

- Ясенева алея, ясенева посадка, ясеневі насадження.
- Ясеневий віз, ясеневе коромисло, ясенева гітара.
- Маленький ясенець, саджанець ясенця, саджали ясенюк, поливали ясеночок.

Списування

- З деревини ясена виготовляють речі. З ясена роблять лижі. Музиканти грають на гітарах з ясеневієї деревини.
- Ясен — високе дерево з широкою кроною. Кора ясена сіра, гладка. Природа дала ясену перисте листя, схоже на пір'їну. Квіти на ясені зібрані в пучечки. Плід ясена — крилатка. З ясенюм пов'язано багато прикмет.

Попереджувальні диктанти

- Ясен — листяне дерево. Листя ясена овальні та загострені. Ясеневий плід — крилатка.
- Ясен росте у лісі. Ясені саджають у парках та обабіч доріг.

Завдання «Знайди зайве слово»

- Ясен, липа, дуб, ялина.
- Ромашка, ясен, підсніжник.

Допиши слова: ясеневий, ясенева, ясенева, ясеневі.

_____	лук,	_____	стріла,
_____	булава,	_____	коромисло,
_____	відра,	_____	колесо,
_____	гітара,	_____	лижі,
_____	сани,	_____	віз.

Що дитина запам'ятовує найкраще? Незвичні й неочікувані по-дії, нетипові прояви звичних явищ, заняття, які вона любить й готова повторювати безліч разів. Саме тому при вивченні складних для засвоєння учнями 1-х класів слів варто створити веселу та невимушену атмосферу.

І ви зможете це втілити у своєму класі разом з посібником «Словникові слова. Картки для учнів. 1 клас». У ньому розміщені цікаві і досить незвичайні завдання, які викликають потребу використовувати слова кілька разів у різних ситуаціях. Вправи дібрано так, щоб учні могли за-своїти не лише вимову, лексичне значення і правопис визначеного про-грамою словникового слова, а й лексичне значення, правопис деяких із найуживаніших слів цього семантичного ряду.

Відчиніть дитині двері у цікавий і різноманітний світ Слів.

Обравши кілька книжок, замовляйте їх за тел.: (044) 284-25-12, (067) 408-84-73 або надсилайте СМС-повідомлення такого змісту: «Хочу замовити книжки» та отримайте замовлення у своєму поштовому відділенні.

Анотації та зміст книжок читайте в розділі «Книжки» на сайті: www.osvitaua.com

101 притча. Для навчання і виховання

Що таке притчі? Це не просто маленькі оповідання та повчальні історії. Мудрі говорять, що притчі — це мистецтво слова влучати прямо в серце. Притчі навчають і виховують, дають мудрі поради і спонукають до роздумів, допомагають знайти прості відповіді на складні запитання. У кожній із них — своя правда, свій секрет і свій урок.

У книжці, яку ви тримаєте в руках, — 101 притча. Усі вони про різне: про працю, людей, владу, гроші, різні життєві ситуації. І все-таки всі вони про одне: любов, повагу, доброту, милосердя, життя...

Обравши кілька книжок, замовляйте їх за тел.: (044) 284-25-12, (067) 408-84-73 або надсилайте СМС-повідомлення такого змісту: «Хочу замовити книжки» та отримайте замовлення у своєму поштовому відділенні.

Анотації та зміст книжок читайте в розділі «Книжки» на сайті: www.osvitaua.com

Інклюзивне навчання: досвід упровадження

Інклюзивна освіта як сучасна інноваційна тенденція широко обговорюється в наукових колах, педагогічною та громадською спільнотами. Ця книжка допомагає узагальнити проблему, дати законодавчу базу для інклюзивного навчання в загальноосвітніх закладах України, розкрити досвід зарубіжних країн та представити конкретні розробки вітчизняних авторів. Зокрема, у виданні подано зразки уроків у школі з інклюзивним навчанням, методику складання індивідуальної програми розвитку дитини з особливими потребами, діагностичні матеріали для учнів, батьків тощо.

Обравши кілька книжок, замовляйте їх за тел.: (044) 284-25-12, (067) 408-84-73 або надсилайте СМС-повідомлення такого змісту: «Хочу замовити книжки» та отримайте замовлення у своєму поштовому відділенні.

Анотації та зміст книжок читайте в розділі «Книжки» на сайті: www.osvitaua.com

Науково-виробниче видання

Бібліотека «Шкільного світу»

*Большакова Інна,
Пристінська Марина*

Словникові слова. Книга для вчителя. 1-2 класи.

Формат 60 × 84/16.

Ум. друк. арк. 6,51. Наклад пр.
Зам.

ТОВ Видавництво «Шкільний світ»

01014, Київ, вул. Тімірязєвська, 2

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 776 від 21.01.2002

Видруковано з готових діапозитивів в ОП «Житомироблдрукарня»
10014, Житомир, вул. Мала Бердичівська, 17

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ЖТ № 1 від 06.04.2001